

ORADEA

IULIE – SEPTEMBRIE 2000

CELE TREI CRIȘURI

Revistă de cultură

Director: Antonio FAUR

Statuia voievodului unificator Mihai Viteazul
(Oradea, Piața Unirii)

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

Simona ABRUDAN, Adrian ADAMACHE, Al. P. COVACI, Corneliu CRĂCIUN,
Antonio FAUR, Viorel FAUR, Ioan HORGA, Constantin MĂLINAȘ, Gabriela PERȚE,
Mircea PORA, Al. SFÂRLEA, Pompiliu TEODOR, Șerban TURCUȘ.

CELE TREI CRIȘURI

Director-fondator: George BACALOGU

Director (seria a II-a): Dr. Viorel FAUR

REDACTIA:

Miron BLAGA, redactor-șef
Viorel FAUR, secretar de
redacție

Redactori – istorie:

Mihai DRECIN
Barbu ȘTEFĂNESCU
Ioan HORGA

Redactori – literatură:

Corneliu CRĂCIUN
Ioan TEPELEA
Viorel HORJ

Redactori – artă:

Negoită LĂPTOIU
Aurel CHIRIAC
Cornel DURGHEU

Redactor – actualitatea
cultural-științifică:

Constantin MĂLINAȘ

Tehnoredactor:

Cosmin CRĂCIUN

CELE TREI CRIȘURI

ISSN-1221-5716

Revistă de cultură

Redacția: Oradea, Aleea Rogerius,
nr. 1

Tipărit la TRIEST srl Oradea,
Tel. 059 419627

CUPRINSUL:

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE:

- Șerban TURCUȘ, *Prima mărturie străină despre etnonimul "român"* 1
- Antonio FAUR, *Din nou despre prezența lui Șincai la Oradea* 15
- Viorel FAUR, *O importantă corespondență a preotului Ioan Munteanu (din Sarcău) cu George Barițiu (decembrie 1849)* 21
- Adrian ADAMACHE, *Câteva documente privind începuturile primei pinacoteci românești* 30
- Ioan HORGA, *Unitatea italiană – experiență din recuzita diplomatică a principiului naționalităților de la mijlocul secolului al XIX-lea* 35
- Antonio FAUR, *Contribuții documentare inedite la cunoașterea lagărelor militare sovietice din România (1944-1945)* 42
- Corneliu CRĂCIUN, *Acțiuni premergătoare deportării germanilor din România în U. R. S. S.* 49

LITERATURĂ

POEZII:

- Al. P. COVACI, *Geometrii sentimentale*..... 59
- Gabriela PERȚE, *Versuri*..... 60

PROZĂ:

- Mircea PORA, *Existență în alb* 61
- Simona ABRUDAN, *"Lanark"* 64

ACTUALITATEA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

- Lansarea cărții *Sub semnul luminilor*. Samuil Micu, de Pompiliu TEODOR 67

PUNCTE DE VEDERE

- Constantin MĂLINAȘ, *Pe acoperișul Porolissum*..... 74

PRIMA MĂRTURIE STRĂINĂ DESPRE ETNONIMUL ROMÂN (1314)

Arhivele străine continuă încă, spre satisfacția noastră, să scoată la iveală mărturii prețioase despre români în evul mediu. Dintre toate arhivele ce depozitează documente relative la istoria medievală a românilor cea mai bogată, nu atât prin numărul documentelor deținute, cât prin importanța capitală a izvoarelor inventariate este Biblioteca Apostolica Vaticana. Noi, având destul de rarul privilegiu de a consulta de mai bine de cinci ani materialele depozitate atât la Secțiunea Manoscritti, cât și la Secțiunea Stampati am avut prilejul de a lectura și descoperi informații rare edite sau inedite. Nu ne așteptam însă la o surpriză de proporții cum a fost atunci când am descoperit, pe urmele notițelor și a unui studiu datorat unui strălucit istoric al cartografiei medievale, Patrick Gautier Dalché¹, informațiile cuprinse în studiul de față.

În 1995, într-o discuție avută cu academicianul Augustin Buzura, președintele Fundației Culturale Române, fusesem îndemnat să încerc să explorez Archivio Segreto Vaticano în eventualitatea reperării unor informații inedite. Am fost sceptic, deoarece era greu de imaginat ca după munca istovitoare depusă pentru "despuierea" arhivelor romane de canonicul Aloisie Tăutu timp de 40 de ani, ar mai fi rămas ceva neinventariat.

Și totuși au rămas, așa cum se poate constata în studiul de față, surse inedite care nu fac altceva decât să confirme tezele istoriografiei românești. Dincolo de întreaga agresiune căreia îi este supusă istoria medievală nu numai în istoriografia națională, dar în întreaga istoriografie internațională și implicațiile ideologice pe care le presupune această agresiune, izvoarele istorice se

Șerban TURCUȘ

Lector universitar, specialist în istoria medievală universală, ecclesiologie și monahism medieval, precum și în teoria statului în Evul Mediu.

încăpățânează să ne surprindă cu noi informații, parcă pentru dezarmarea celor care aveau impresia că nu mai este nimic de zis sau de făcut în câmpul studiilor medievale. Fără a aborda un ton polemic, insistăm asupra faptului că istoriografia medievală mai are încă multe cuvinte de rostit în dimensiunea scrisului istoric, iar în cazul particular românesc ea se află de-abia la un nou început acum când reia contactul cu istoriografia mondială, un început care va aduce soluții interpretative noi ce cu certitudine îi vor stimula pe "moderniștii" sau "contemporaneiștii" noștri.

Pornind acum la analiza textului pe care-l vom supune atenției cititorilor, trebuie să precizăm că este primul text străin, prima mărturie extraromânească care vorbește, la începutul secolului al XIV-lea, în mod clar, fără ambiguități, despre români folosind etnonimul români și nu cel de valahi și conține chiar sugestii relative la aspectele instituționale ale organizării acestora.

Până în momentul la care scriem noi, prima mărturie despre români - în sensul originii romane și a utilizării acesteia ca apelativ în documente - era scrisoarea lui Clement al VI-lea din 17 octombrie 1345. Cei mai buni exegeți ai acestui document sunt Cesare Alzati și Adolf Armbruster. Vom prezenta pozițiile amândurora, pentru a da imaginea comparativă a două interpretări relativ diverse. Distanța la care scriu cei doi este de aproximativ un deceniu.

Iată ce spune Adolf Armbruster:

„În primele două veacuri de existență ale celor două state române, cadrul politic extern e determinat de rivalitatea maghiaro-polonă, precum și de începutul și progresele expansiunii otomane. De aceasta se leagă la rândul său interesul puterilor apusene pentru spațiul sud-est european în general, pentru cel român în special, țările române rămânând singurele țări încă nesupuse Porții. Acest cadru politic ne indică și direcțiile din care vor parveni în această perioadă mărturiile asupra originii romane a poporului român.

Prima mărturie de acest gen o surprindem, la scurt timp după întemeierea Țării Românești, la papa Clement al VI-lea. La 17 octombrie 1345, papa anunță de la Avignon lui Ludovic de Anjou că «Olachi Romani, commorantes in partibus Ungariae Transsilvanis, Ultrapinis et Sirmis» au primit credința catolică. Pentru a atrage și mai mulți «olachi» la catolicism, papa ar fi scris mai multe scrisori «tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis», dintre care Clement al VI-lea numește și pe Alexandru Basarab, fiul primului domn al Țării Românești.

Procesul de cristalizare a conștiinței originii romane a românilor e subliniat prin faptul că la denumirea dată românilor de către străini se adaugă cea pe care românii și-o dădeau ei înșiși... Influența maghiară în denumirea «Olachi Romani» este evidentă, atât prin forma «olachi» cât și prin faptul că citatul are în vedere doar teritoriile românești vasale statului maghiar. Pe lângă afirmarea unității etnice a poporului român în spațiul carpato-dunărean, aflăm în scrisoarea papală cunoștința despre originea romană a poporului român. Originea numirii de «romani» a acestor «olachi» trebuie căutată în însăși cancelaria papală. Regele maghiar sau alt corespondent din anturajul său cu greu ar fi putut să transmită curiei astfel de formule, întrucât contraveneau politicii urmate de statul maghiar medieval față de români...

Proveniența afirmațiilor papei Clement al VI-lea trebuie deci căutată în însăși curia papală, care, începând cu Inocențiu al III-lea, luase cunoștință de originea romană a românilor. Propaganda catolică a considerat întotdeauna spațiul carpato-dunărean ca un teren predestinat desfășurării activității sale. Ea prezenta această activitate ca un fel de reconquistă - recuperare a unui spațiu pierdut, care potrivit unei puternice tradiții, aparținuse cândva credinței romane și fusese uzurpat de ortodoxie. Tradiția își găsea argumentarea în existența insulei romane (reprezentată de români) în marea slavilor ortodocși. Atâta timp cât propaganda catolică în această regiune s-a desfășurat prin misionari unguri, fideli intereselor regatului apostolic maghiar, izvoarele lăsate de ea nu înregistrează decât foarte târziu romanitatea românilor; gândirea medievală, care justifică pretențiile politice prin vechimea și originea nobilă a popoarelor, se reflectă în cazul special al acestor izvoare, prin îmbinarea politicii statului maghiar cu prozelitismul catolic. Or, afirmarea romanității românilor, evident nu intra în vederile politicii maghiare. În schimb, pentru propaganda catolică venită de dincolo de statul maghiar, îndeosebi direct de la curia papală, această realitate constituia un argument fundamental. Aceasta este explicația denumirii de «Olachi Romani». «Romani» are în scrisoarea lui Clement al VI-lea o nuanță de triumf; termenul, devenit un echivalent pentru catholici, subliniază «revenirea» românilor la catolicism"².

Iată acum opinia lui Cesare Alzati, profesor la Universitatea din Pisa, unul dintre cei mai preocupați și avizați istorici străini asupra trecutului nostru:

"În 1345, papa Clement al VI-lea, referindu-se la populațiile românești, într-o scrisoare adresată lui Ludovic cel Mare, regele angevin al Ungariei, folosește pentru a le desemna sintagma «Olachi-Romani»: această denominațiune este aici lipsită de orice valență de ordin instituțional, lăsând locul unei valențe exclusiv etnice.

Prin această juxtapunere a denominațiunii externe și a celei interne a populațiilor românești, această expresie a documentului pontifical primește o valoare emblematică în raport cu evoluția istorică ce a determinat ca această denominațiune pentru populațiile romanizate din Dacia și din întreaga Balcanie să se transforme într-un etnonim în sensul strict al termenului și ca populația romanizată în cursul primului mileniu să devină o adevărată etnie.

Alăturarea la termenul «Romani» a etnonimului extern «Olachi» sugerează ideea căutării cauzelor acestei evoluții mai întâi de toate la populațiile revărsate în acest spațiu în epoca migrațiilor și în condiționările care, de aici, s-au impus populațiilor autohtone.

Caracteristicile lingvistice, culturale și instituționale care constituiau «romanitatea» populației autohtone nu puteau fi, în mod evident, înțelese de către lumea barbară puternic ancorată în tribalism, decât în sens strict etnic. Astfel încât, îndeosebi în ochii slavilor, toate populațiile neolatine din spațiul balcanic și danubian erau privite ca o unică și mare etnie, semnificativ intitulată cu același nume folosit pentru a indica populațiile italice: nume prin care populațiile germanice deja desemnaseră toate populațiile romanizate din Occident, din Galia și Italia, până în Britannia.

Sub presiunea unor astfel de împrejurări și în raport dialectic cu acestea, era inevitabil, ca un reflex, ca și populațiile romanizate de pe cele două maluri ale Dunării, îndepărtându-se tot mai mult de realitatea instituțională a Imperiului, să înceapă a se percepe pe sine, la nivel local, pe baza tradiției comune și a uzului aceleiași limbi, ca o

*realitate unitară și omogenă, anume să se simtă o etnie. Cu toate că ei continuu să se numească «romani», acest apelativ a pierdut progresiv implicarea într-o realitate mult mai amplă și în legătură și cu patrimoniul instituțional, de care denumirea fusese într-un timp aparținătoare, pentru a desemna în mod exclusiv o foarte bine definită entitate locală».*³

Opiniile celor doi exegeți se deosebesc într-o bună măsură. Dacă Cesare Alzati situează sintagma într-un discurs de istorie universală unde românii au locul și rolul lor în marea slavă ca o continuitate inedită și particularizată în plan etnic a Romaniei, Adolf Armbruster utilizează într-un mod divers interpretarea conducând-o spre sugestii ce țin de sfera circumstanțelor, și a ceea ce numește el "prozelitism". Extrem de reductivă, interpretarea lui Armbruster se situează, probabil fără să vrea, în direcția unui discurs ce privilegiază marotele istoriografiei militante: prozelitismul catolic, misionari unguri, interesul cinic al Sfântului Scaun, suprapunerea terminologică între catolici și romani, forțându-se în această ultimă instanță destul de mult nota, cunoscut fiind că termenul echivalent pentru catolici în sensul obedienței față de *Romana Ecclesia* nu este *romanus*, ci *christianus*.

Am prezentat cele două opinii din dorința de a evidenția diferențele de interpretare a dublei denominațiuni *Olachi-Romani*, pentru că în textul ce-l prezentăm această dublă denominațiune este întâlnită cu circa treizeci de ani mai devreme.

Textul la care facem referire se găsește la Biblioteca Apostolica Vaticana, manuscrisul **Chigi M.V. 116, foile 63 retro - 105 retro** și a fost descoperit, după cum am mai precizat, de Patrick Gautier Dalché. Textul în cauză este o variantă a unui text de cronică universală copiat între 21 iulie și 30 august 1394 de către un membru al unei mari familii florentine, Amaretto Mannelli.

Manuscrisul Chigi M.V. 116 este o variantă în trei părți. Ceea ce ne interesează pe noi este cea de-a doua parte, **foile 65 verso - 72 retro**, parte constituită dintr-o descriere a lumii, a cărei origine se pare că este toscană, ținând seamă de particularitățile de limbă. Dacă anumite indicii ar sugera că sursa primară a alcătuirii acestei descrieri geografice ar putea fi datată la sfârșitul secolului al XIII-lea (precizări relative la faptul că locuitorii Livoniei sunt păgâni sau pomenirea coloniei genoveze de la Caffa în *Ghazaria* fondată pe la 1266), alte indicii sugerează ca dată a alcătuirii acestei descrieri un interval mai târziu, adică între 1313-1341. Mai concret, este indicat faptul că în *Salmazia* (Sarmația) domnește un împărat "*che ssi chiama l'Osbeccho*". Este vorba de Ösbäg, hanul Hoardei de Aur, care a domnit între anii anterior amintiți. Dacă luăm în considerare că în manuscris moartea împăratului Henric de Luxemburg - 1313, înmormântat în Domul din Pisa, este ultimul indiciu cronologic folosit de cronică într-un catalog al împăraților, putem conchide că întregul text a fost scris în zona anilor 1313-1314-1315.

Din punctul de vedere al alcătuirii acestei descrieri geografice ea se resimte de influențele vulgarizării lui *Imago mundi* aparținând lui Honorius Augustodunensis - prezența Paradisului terestru în vecinătatea Etiopiei, popoare necivilizate în Africa meridională. Dar sunt extrem de numeroase elemente care particularizează această descriere a lumii prin faptul că multe din realitățile contemporane autorului sunt pomenite. Pentru că ne interesează, sigur că trebuie să specificăm că sunt pomeniți românii, valahii, ungurii, Serbia, Rusia supusă tătarilor, Livonia ocupată de cavalerii teutoni.

Sunt utilizate în text mai puține elemente descriptive care să permită situarea lor geografică și mai multe date referitoare la întindere, bogăție, abundența populației, moravurile locuitorilor, condițiile politice și religioase. Din câte reiese din text, în opinia lui Dalché, avem de-a face cu un text geografic orientat spre practica comercială: "*L'aspect assez général, technique et stéréotypé de cette présentation du monde peut en effet faire supposer que ce petit traité trouve son origine dans l'école, où l'on devait enseigner les rudiments d'une géographie à la fois descriptive et économique*".⁴

Să ajungem în sfârșit la atât de prețiosul text. În descrierea Europei-*Heuropia* autorul realizează o trecere în revistă a principalelor repere geografice pe care le cunoștea, numerotându-le pe provincii. Termenul provincie poate fi utilizat ca expresie teritorială, având fie corespondență teritorial-laică, fie teritorial-ecclesiastică și ar fi vorba atunci de o provincie ecclesiastică. În general descrierea enumerativă nu este destul de fidelă desfășurării geografice reale a teritoriilor enumerate, de la a treia provincie Tracia trecându-se la a patra provincie Dazia-Danemarca, pentru ca apoi, după a șasea provincie, să se treacă la a șaptea provincie, Ungaria.

Textul este următorul:

"La Heuropia si chomincia dal fiume Tanai e quiui si diuide dall'Asia, il quale fiume escie de'monti Rifei che ssono in Sarmanzia, e entra nel padule di Meotile, ed a tanta copia d'acqua che oggi si dicie il mare della Tana, la quale parte a in sè uenti prouincie tra lle quali si a prouincie che anno in lloro molte altre prouincie e reami.

La prima prouincia si ssi chiama Gotti. Sono choloro che abitano sopra il mare Mauro, cioè mare Maggiore. La prouincia oggi si dicie Ghazaria. La maggiore terra che uui sia si è Chaffa. Altre terre u'a assai grandi et sono Tartari.

La sechonda prouincia è Salmazia. Sono sotto tramontana, confina col Danubio dall'una parte e dall'altra parte col reame d'Ungheria, e anno inperadore che ssi chiama l'Osbeccho. Sono giente Tartara.

La terza prouincia a nome Trazia. La maggiore ciptà a nome Gostantinopoli. El primo nome fu Bisanzio, il quale nome lo mutò Gostantino inperadore. Altre terre a assai bene popolate, e sono Cristiani.

La quarta prouincia si è Dazia. Confinano quasi colli Tedeschi nel mare occieano, et a re. In questa prouincia sono terre picchole, tutta la prouincia sono christiani, e ssono assai gienti.

La quinta a nome Noruegia, a reame e confina con Datia. Sono terre picchole ma spno spese e a uui assai giente, e sono christiani.

La sesta prouincia a nome Suetia e a reame, e quelle parte delle prouincie di sopra, e ssono assai gienti, e ssono cristiani.

La settima prouincia si è Vngaria, e anche a reame, sono molta giente, non u'a contadi grandi, confina colla Magnia e dall'altra sono cristiani Vngheri. In quella medesima prouincia sono i Rumeni e i Valacchi, e quali sono due grandi gienerazioni, e anno reame e sono paghani.

L'ottaua prouincia si è Liuania, chonfinando choli Vngheri e choi Tartari e sono pagani gran parte, l'ospedale della magione che ffano .X. mila caualieri tedeschi, e questi frieri e Tedeschi sono cristiani.

La nona prouincia si è Rutenia, ora si chiama Rossia, sono Cristiani ma non ubidischono alla chiesa di Roma, ubidischono a' Tartari.

La decima prouincia si è Cierina, chiamasi re di Rascia, sono cristiani, non ne ubbidischono alla Chiesa di Roma, e anno molti errori tra lloro per la fede, anno reame, non u'a terra grossa.

La undecima prouincia si è Bolgaria, anno imperadore, sono cristiani, ubbidischono a'Tartari, non u'a grandi cittadi, sono assai giente.

La dodecima prouincia si a nome Romania, antichamente si chiamò Grecia, a in sè queste ciptadi: la prima Machedonia e una terra grande con nome Filicpi.

La tredesima prouincia si chiama Tesaglia, la maggiore terra ch'è uui è Salonica, ed è uui una ciptà ch'a nnome Salonicha Leciedemonia.

La quattordesima prouincia si chiama Achaia, oue la maggiore terra si chiama Patras ed è Chiarenzo.

La quindicesima prouincia a nnome Boezia ed è uui la ciptà di Sture.

La sedici prouincia a nome Eladas, chiamasi la città A[n]ticha e a uui la città d'Attene.

La diciasette prouincia si chiama Epirro, la maggiore ciptà che uui sia è Durazo.

La diciotto prouincia si chiama la Dalmazia, oggi si chiama Ischiauoni, signioreggiolla i Viniziani, una parte è marina.

La diciannoue prouincia è l'isola di Chreti che ebbe già ciento ciptadi.

La uentesima prouincia è l'isola di Rodi e cientocinquanta due altre isole.

Sono tutta questa giente cristiani ma non ubbidiscono alla chiesa romana.

Sono dette delle prouincie minori. Ora s'incomincia alla 13 prouincia maggiore come di là seghue.

La tredesima prouincia delle principali di sopra dette a nome Boenmia. Confina colla Magnia e con Pollonia, e a reame. La maggiore città che uui sia a nome Plaga. Sono Cristiani.

La quattordesima prouincia a nome Pollonia, a re, confina cholla Rossia e sono Cristiani. La maggiore ciptà a nome Elclaonia, è uui un'altra gran ciptà.

La quindicesima si è la Magnia la quale e grandissima prouincia e contiene in sè più prouincie. Non si chavalcherebbe in sessanta giorni. La maggiore prouincia è Starlicchem Bauiera, Chiarentana e Brandinborgho, Ismisina, Toringia, Suauia, Val di Reno, sono Cristiani.

La sedecima prouincia si a nome Gallia. La maggiore parte tiene lo re di Francia, e a in se molte prouincie, ciò sono queste: Prouenza, Dalfinato, Sauoia, Borgognia,

Campagnia, Francia, Lotterigia, Pichardia, Normandia, Brettagnia, Equitania, Chaisse, Ghuascongnia, Analdo, Brabante, Colonia, Maghanza, Treiueri, e ssono tutti Cristiani.

La diciasettesima prouincia a nome Inghilterra, anno reame. la migliore terra dell'isola a nome Londra, ed è uui Schozia, e in quella medesma isola sono Christiani.

La diciottesma prouincia la tenghono il Spagniuoli, oggi la tiene lo re d'Inghilterra, e lla detta prouincia a nome Irlanda, a uui molti reali, chiunque ui tiene ciento trenta sei buoi ouanche si è re, e sono Cristiani.

La diciannouesima prouincia si è la Spagna. Il sito della terra è fatto chome uno schudo, anno molti reami e sono Cristiani e Saracini, e reami sono questi qua preso cioè:

<i>lo reame di Nauarra;</i>	
<i>lo reame di Chastello;</i>	
<i>lo reme di Portogallo;</i>	<i>sono tutti Cristiani</i>
<i>lo reame di Raona;</i>	
<i>lo reame di Maiolicha;</i>	
<i>lo reame del Garbo;</i>	
<i>lo reame di Galizia;</i>	
<i>lo reame di Granata</i>	<i>sono Saracini</i>

La uentesima prouincia si è Italia ed è nobile prouincia, e a in sè più altre prouincie. Ciò sono queste: la Lombardia nella quale sono trenta nobili cittadi, le più nominate sono queste: Melano, la città di Bologna, la città di Verona, tutte l'altre nobili città non dicho, ed è uui assai gienti.

E uui anche la Marcha Treuigiana che è nobile cosa, e lle maggiori città che uui sieno sono Vinegia e Padoua. Anche la Marcha d'Anchona, è uui Osimo e Macierata, e ll'Istria, non u'è grandi cittadi, esciene il fiume del Danubio. E uui Toschana, e a Toschana in sè queste parti: il duchato di Spuleto, il Patrimonio di Sam Pietro et Roma caput mundi. E anche Champagnia inn Italia, ed è uui Basilichata, ed è uui Abruzzi, ed è uui Terra di Lauoro, ed è uui la Chalauria, ed è uui Puglia piana e Aspramonte, e a il mare di sotto e di sopra e fini porti, ed è uui Gienoua e lla riuiera. A uui molte isole abitate, cioè Cicilia, Sardignia, Corsicha, Monte Christo, Giglio e ll'Elba. E anche cittadi im Puglia Branditio e Barletta, e in Calauria Reggio, e in Terra di Lauoro Napoli, e in Abruzzi l'Aghuglia, e in Campagnia Chapoua e Roma, e nel duchato Perugia, e nel Patrimonio Viterbo, e in Marenma Massa. E in Toschana è Firenze, Pisa, Luccha, Siena, Volterra, Arezo e Fiesole disfatto, ed è uui Pistoia. Nell'isola di Cicilia si è Messina, Palermo, Seragosa, Cattania e altre città. Nell'isola di Sardignia è Sassari, Galleari et Arestano. Nella Corsicha è Campo, Liura, e nell'Elba è ferro e acciaio e chalamita, e Giglio fa buoni uini, e a Monte Christo è la chauga de'marmi di più colori. Dicie Vergillo che Italia è la migliore prouincia del mondo per li molti porti e per le grandi cittadi e foreste, per lo buono bestiame e per la buona e uertudiosa gente e sauia che sono in Toschana. Anche in Italia è Frigoli e Aquilea. La piu nomata città di Frigoli si è Udine e Ciuita e Aquilea, ed è uui l'isola di Grado, sono Cristiani, e uui finiscie la Heuropia".

Este pentru întâia oară în istoria medievală a românilor când aceștia sunt denumiți printr-un etnonim clar de origine latină nemediat de aportul lingvistic slav. Este interesant că textul redactat în limba italiană vulgară a prezervat

nealterată până în zilele noastre această denumire de **Rumeni**. Iată câtă dreptate avea istoricul Cesare Alzati atunci când susținea că denumirea *Romani* trebuie interpretată în sens etnic, și câtă lipsă de imaginație avea Arnbruster care atribuia Curiei Romane denumirea de *Romani*.

Folosirea și circulația etnonimului români în varianta italiană *Rumeni* este dovada de netăgăduit a faptului că denumirea români avea valoare de circulație plecând de la sursă, adică din mediul românesc. Realitatea existenței acestei denominațiuni și a încărcăturii simbolice chiar în sens numai etnic și nu neapărat instituțional nu mai poate fi contestată. Există un dinamism interior care împinge populația românească să se autodefinească fără vreo emfază pe baza codului lingvistic pe care-l posedă și care moștenește în mare măsură latina. Este realitatea etnică moștenitoare a comixtiunii romano-dace care se prezervă în orizontul lingvistic medieval în marea slavă înconjurătoare.

În mod evident, contactul cu românii al celui care a redactat textul nu a fost direct, dar cineva, unul sau mai mulți care au traficat îndelung zonele, fie ale litoralului românesc, fie spațiul deschis comerțului central-european a furnizat informația. Contactul în orice caz este nemediat de filiera vreunei alte limbi, fie maghiară, fie slavă. Cineva a auzit cu 150 de ani înainte de umaniști vorbele românești și a cunoscut îndeaproape modul de a se autodefini al românilor în contextul etnic regional.

Dacă textul este alcătuit în jurul anului 1314 înseamnă că în imaginarul neguțătorilor toscani acei **rumeni** existau de ceva timp, de un deceniu, sau de două sau poate chiar mai de mult, căci cu certitudine existau date cât de cât verificate pentru acest gen de literatură care, după cum am constatat, era de natură didactică. Putem, cu circumspecție, plasa așadar informarea la nivelul sfârșitului de secol al XIII-lea, probabil în contextul inițiativelor Republicilor marinare italiene pe litoralul Mării Negre sau a misiunilor franciscane din zona dintre Prut și Nistru și chiar mai încolo, însă nu este exclus ca și legațiile de la sfârșitul secolului al XIII-lea să fi produs efecte în acest sens.

Denumirea de *rumeni* este cu certitudine o formă coruptă a denumirii *romanus*, așa cum explică Dicționarul limbii italiene, așa-zisul *Devoto-Oli*⁵, și probabil modul de pronunție a celui care a rostit-o în fața comercianților italieni a generat această formă coruptă: *rumeni*. Textul nu face legătură explicită între români și *romani*, deci în reproducerea denominațiunii *rumeni* nu exista conștientizarea acestei relații. Etnonimul este luat ca atare și uzat în ambianța comercială toscană. Nu întâmplător, peste mai mult de o sută de ani, tot mediul umanist toscan sau cu legături în Toscana va relua pe baza aprofundărilor erudite tema românilor. Dacă amintim faptul că papa Pius al II-lea, Enea Silvio Piccolomini, cel de care se leagă în mod evident rememorarea umanistă a originilor românilor este tot un toscan din Siena, avem imaginea mai mult decât coerentă a frecvenței denumirii de români și a sugestiilor istorice legate de ei în Toscana preumanistă și umanistă.

Cât privește faptul că denumirii de *Rumeni* i se alătură cea de *Valacchi*, precum se face în scrisoarea din 1345 a lui Clement al VI-lea, credem necesar să precizăm că interpretarea noastră tinde să privilegieze în acest caz un contact fie indirect cu românii, prin intermediul unei populații slave - fie bulgari, fie ruși, dar mai mult ca sigur bulgari -, fie direct cu românii din părțile litoralului, unde proximitatea slavă și denumirea pe care le-o acorda mediul slav a rezistat și a prevalat în cele din urmă.

Am avea în cea de-a doua variantă atunci două surse de informare diverse, care acordă aceleași ambianțe etnice două denumiri deosebite.

Că este așa o confirmă textul atunci când afirmă că este vorba de "*due grandi gienerazioni*". În ce fel poate fi interpretată această expresie a celor două mari generații? Este destul de complicat a se da un răspuns sigur. Dar, oricum, este o formulă encomiastică de felul căreia puțini au mai fost gratulați în text. Ce să înțelegem prin aceasta?

Într-o primă fază am fi tentați să urmărim parcursul miturilor întemeietoare ale românilor care incumbă dualitatea Roman-Vlahata, Traian-Dochia. Sugestia aceasta ne-ar îndepărta însă de text având în vedere pragmatismul celui sau celor care l-au redactat. O cale mai sigură de urmat ar fi aceea indicată de un alt termen introdus de text: **anno reame**, adică posedă regat, dețin domnie, au stăpânire, fiind posibile mai multe variante de traducere în funcție de scrupulozitatea traducătorului. Noi optăm pentru varianta neutră instituțional: *au stăpânire*. Mergând mai departe, vom constata în text că *românii și valahii care au stăpânire, fiind două mari generații*, o exercită în interiorul unei provincii unde sunt și ungurii, care și ei au stăpânire. Deci, din punct de vedere instituțional româno-valahii și maghiarii sunt puși pe același plan. Singura ambianță comună este provincia. Dacă vom face o comparație cu celelalte provincii pomenite în Europa vom constata caracterul particular al provinciei geografice Ungaria. Tot restul provinciilor europene sunt destul de monocore. A se vedea cazul Danemarcei, Norvegiei, Suediei, Livoniei, Serbiei, Rusiei, Bulgariei. Dacă se amintește în textul descrierii și de altceva decât de provincii, acele altceva sunt de cele mai multe ori orașe cu tradiție, identificabile pe teren și astăzi. Singurii româno-valahii se găsesc în aceeași (*la medesima*) provincie cu ungurii. O soluție ipotetică ar fi utilizarea de către autor, pe baza informațiilor legaților și misionarilor a circumscripției ecleziastice denumită provincie și a cărei competență revine unui mitropolit de obediență romană. Induce această ipoteză faptul că la fiecare enumerare se face precizarea necesară de altfel pentru comercianți că *sono cristiani* - sunt creștini de factură romană, cum am precizat mai la început.

Cea mai oportună interpretare în opinia noastră ar fi aceea că textul denotă o oarecare imprecizie instituțională datorată în primul rând condițiilor politice din acel timp. De departe, încadrarea în aceeași provincie ar fi ecoul tendințelor manifeste ale regatului maghiar din a doua jumătate a secolului al XIII-lea de a se

extinde. Faptul însă că atât ungurii, cât și româno-valahii au stăpânire certifică ideea că acel moment, chiar dacă existent, a fost depășit. Românii și valahii care au stăpânire trebuie să-și situeze teritorial undeva stăpânirea. Cel mai simplu ar fi să vorbim de nucleele teritoriale ale Moldovei și Țării Românești, despre care putem presupune, alături de istoriografia temei, că se constituiseră ca nucleu statal în tocmai momentele redactării textului. Este cel mai comod așa. Dar, atunci când amintește despre stăpânirea lui Ösbäg, textul face referire la frontiera stăpânirii mongole care întâlnește Dunărea pe de o parte și regatul Ungariei de cealaltă parte. După cum am făcut precizarea, nu putem privilegia aspectul geografic descriptiv, însă datele istorice sunt relativ reale dacă ne gândim la cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Moldova de-abia după data redactării acestei descrieri va fi organizată ca marcă estică a Ungariei.

Ce soluție teritorială să dăm celor *două mari generații care au stăpânire*? În opinia noastră, este vorba de Transilvania și Țara Românească. Cele două mari generații, și de subliniat accepțiunea pe care o are termenul generație atât în limba română, cât și în limba italiană, sunt românii din Transilvania și ceea ce se va numi ulterior Valahia. Ne sprijinim ipoteza pe faptul că la sfârșitul secolului al XIII-lea Transilvania nu mai făcea parte decât formal din regatul Ungariei, voievozii Ladislau Kan și Roland Borșa ducând o politică independentă, sprijinindu-se și pe elementele de feudalitate românească. În același timp în Țara Românească începuse procesul de cristalizare statală. *Români-rumeni* este denumirea cu care locuitorii înșiși se denumesc la contactul cu străinii, iar *valahi* este denumirea atribuită de slavi, pe care unii probabil și-au apropiat-o. Dar, în același timp, denotațiunea *români* constituie probabil în mod natural modalitatea de identificare în arealul de locuire intracarpatic și pericarpatic unde contactele cu slavii sunt periferice. Vom face observația că Transilvania a păstrat, în ciuda dominației maghiare, în mediul populației românești, amintirea mai mult sau mai puțin conștientă a romanității. Este extrem de sugestiv în acest sens uzul sintagmei **romanam religionem** pentru definirea ortodoxiei transilvane într-un document emanat de la cancelaria lui Ștefan Bathori în 6 iunie 1574⁶. E de prisos să mai amintim că reactivarea pentru români a filonului romanității cu tot aportul străin, probat documentar, s-a produs tot în Transilvania.

Fără a acorda conotații ideologice acestei interpretări, trebuie să admitem totuși că singurul loc unde denumirea de români - *rumeni* - putea fi întâlnită în formula ei nealterată era undeva între Transilvania și Țara Românească, mai precis acolo unde toți exegeții fixează izvorul instituțional și demografic al statului românesc de la sud de Carpați, adică în sudul Transilvaniei, în Țara Făgărașului, ceea ce și induce opinia unui schimb de generații. Dar cum în acea vreme Transilvania era cvasiindependentă și populația românească întrecea proporția demografică a sașilor, secuilor și puținilor unguri, probabil această mare generație de români se manifesta ca dominantă în Transilvania.

Un ultim aspect ce merită clarificat și care întărește opinia că este vorba de informări care au avut ca și colportori oameni ai bisericii este informația că, atât românii, cât și valahii care sunt două mari generații, ar fi păgâni. Credem că această opinie nu provine de la negustori, care nu erau interesați în mod special de practicile religioase și nu erau experți în a defini religiozitatea manifestată de români. Datele din secolul al XIII-lea sunt foarte sigure în a-i orienta pe români în zona creștinătății răsăritene. Faptul că atât rușii, cât și sârbii sunt pomeniți ca fiind creștini, deși supuși tătarilor sau neobedienți Bisericii din Roma și că românii sunt catalogați ca păgâni induce ideea că numai misionarii franciscani, reprezentanții unei ecclesiologii radicale cu accente patetice puteau face astfel de afirmații total nefondate⁷. Este o disperare a misionarilor care vor probabil să provoace un sprijin pentru misiunea lor. Nu excludem și ipoteza, care nu poate fi generalizată, a existenței unor români ce împărtășeau anumite practici rituale ale tătarilor, deși acest lucru era puțin probabil.

Textul pe care astăzi îl aducem la cunoștința istoriografiei naționale constituie, în opinia noastră, un element important pentru cronologia statalității intracarpatică și a conținutului etnic și politic al acestei statalități. Convinși că, pentru datele înscrise în această descriere geografică, au servit decenii de acumulări la nivelul imaginarului comercianților italieni, ne aflăm în fața unei noi probe indubitabile despre maturitatea instituțională a românilor în spațiul lor genetic. Etnonimul **rumeni**, utilizat cu atât de multă siguranță în text, poate să confirme ceea ce până nu de mult se situa în planul supozițiilor: statalitatea, individualitatea instituțională și maturitatea etnică a românilor în secolul al XIII-lea.

Lo mondo era multiplichiato e grandissimo di gente. L'una parte era mezo il mondo e aueua in sè diciasette prouincie principali. Ben u'era prouincia delle XVII principali che comprendeue in sè anchora altre prouincie. E aueua nome ed è chiamata questa parte Asia grandissima inn oriente.

La prima prouincia si è l'Egitto et le maggiori ciptà della detta prouincia si è il Chairo di Banbillonia, e la ciptà di Damiate, e lla ciptà di Tebe, e lla ciptà d'Alessandria.

La sechonda prouincia a nome Hetiopia la quale è presso al paradiso lutiano, ne ui si ua per li Cristiani, e però non sappiamo le terre nomate della detta prouincia.

La terza prouincia a nome Nubia ed è ancora in qual modo del paradiso lutiano che anche non sappiamo li nomi della detta prouincia.

La quarta prouincia a nome Arabia, et è uui il monte Sinai e lla ciptà di Siropoli e più altre che non sappiamo nomare. Viene di là el ciennamo, e in quella prouincia ui sta l'ucciello finicie, ed è uui la ciptà di la Mecche doue è il sepolcro di Maumetto.

La quinta prouincia a nome Sabea, onde fu la sauia reina Saba che uenne a Salomone; la città grande della detta prouincia non sappiamo richordare per nome.

La sesta prouincia si è l'India. Questa si a in sè molti reami e molte prouincie e molte isole abitate e a uui diuersi chostumi. Vna di quelle ciptà grandissime quella che è più presso a'Cristiani e cche uui si ua per li Cristiani a nome la ciptà del Cholombo. Quella che è più di lunga della detta prouincia a nome Abroman, ed è du miglia miglia

presso a tterra ferma, che è isola dell'India. A in questo paese molte chose sechondo che chonta il libro d'Allessandro di Maciedonia.

La settima prouincia si a nome Media doue è la ciptà di Ninoue ed è uui la ciptà di Battima e molte altre ciptà di che non s[i]appiamo il nome loro.

La ottaua prouincia si a nome Persia ch'euue la ciptà di magrerano donde uennono li tre magi che offersono a Christo, ed è uui la ciptà del Taris, ed è uui la ciptà che ssi chiama Chaldea, ed è uui Baldacha doue già fu una ciptà che ebbe nome la grande Banbillonia. E altre cip[i]tà u'a assai, e uienne buona seta.

La nona prouincia a nome Elam ed è uui la ciptà donde fu lo buono re Assuero e a uui altre ciptà assai.

La decima prouincia a nome Erminia maggiore e a uui le montagnie grande insù che ssi posò l'archa di Noe, e a uui città assai, non sappiamo il nome.

L'undecima prouincia a nome Erminia minore, ou'è Laiazo che è buona città, ed è uui la ciptà di Tarso onde uiene il buono coione ouero banbagio.

La dodecima prouincia a nome Chapodocia, della quale fu messere santo Giorgio messere santo Biagio, ed è uui la città di Ciesaria e lla ciptà di Tanfenice e assai altre.

La tredicesima prouincia a nome Batria e abitalla Tartari, ed è uui grandissimo paese, e a uui eami e prouincie in sè. Non s'usa quasi per li Christiani e però non facciamo ricordo di terre nomate.

La quattordicesima prouincia si a nome Partia, ed è inuerso il mare Chaspio, confina colla Persia, ma non s'usa per lli Cristiani, e però non fo richordo delle terre nomate.

La quindecima prouincia a nome Irgania, ista sotto tramontana, et a uui cittadi grandi, el paese abitato sparto, a uui uno grande fiume che a nome Idaspio e mette nel mare Caspio.

La sedecima prouincia a nome Soria che sse ne fa due prouincie, l'una si chiama chapo de Ciesaria, ed è uui la grandissima e antica città d'Antiochia, e l'altra si chiama chapo di Sira, ed è uui la città del Tiro e lla città di Damascho, e sotto questa prouincia è la ciptà di Ierusalem e di Galilea, ed è grande paese.

La diciassettesima e ultima prouincia di questa parte si chiama Asia minore. Oggi si chiama Turchia e a in sè molte prouincie. Fu in Turchia la gran ciptà di Troia inn una prouincia ch'a nome Frigia, ed è uui un' altra città ch'a nnome Effeso. In questa città mori santo Giouanni Euangelista e iui si sepelli. A uui un'altra grande ciptà che ssi chiama Smirra, ed è insù lla marina, ed è uui alto luogo e più cittadi.

Anche u'a una prouincia che a nome Bettinia, e in questa prouincia è la città Niciea doue fu lo primo concilio gienerale e tutti eueschoui cristiani che ssi faciesse mai al mondo. Anche ua un'altra prouincia che ssi chiama Lidia onde fu lo re Creseo, e da questa prouincia Lidia uiene la gente che abitò in prima in Toschana. Anche u'a un'altra prouincia che ssi chiama lizia, e di quella prouincia fu il beato messere santo Niccholo. Anche u'a un'altra prouincia che ssi chiama Isauria, che tutti furono chorsali e rubatori di mare.

Il rimanente del mondo che erano due prouincie, cioè due parti tanto grandi amendue quanto questa una che è ischritta, che ssi chiamauano l'una Europia e l'altra Affricha, catuna in occidente.

L'altra parte del mondo è ll'Africha che ssono noue prouincie, e chomincia in sul termine dello Egitto, in luogo che ssi chiama Ghactabaon presso ad Alessandria e il suo

chominciamento si è nel mezo d'Alessandria, sechondo che dicie l'autore romano che ebbe nome Seutonio, e finiscie nel Morrocho.

La prima prouincia in sul presso al mare si a nome Cirenea, a uui gente maluagia e mal chostumata. Non u'a grandi cittadi, a uui serpenti assai e molt'arena et disabitato paese.

La sechonda prouincia si a nome Tripolitana, e lla più nomata terra che uui sia a nome Tripoli di Barberia, ed è assai brutto paese e male abitato.

La terza prouincia a nome Zeusissi e la quarta Bisanzio. In queste due prouincie sono ciptà puniche cioè hedifichate da quegli di Tripoli, la prima la gran Cartagine, l'altra Zama, l'altra Chassa, l'altra Arumento, l'atra Impona, di questa fu ueschouo santo Agostino.

La quinta prouincia a nome Nomidia, donde fu il re Giogurta e poi l'ultimo re fu Giubba, che ss'uccisse sè medesimo. In quella grande Chrataggine ischritta di sopra si uu'è Tunizi, Sussa, e Costantina, e Buggiea.

La sesta prouincia si è Morrocho doue è la prouincia di Tingharentana, che uui feciono i Romani una ciptà ch'a nome Tinghilabbia, la quale prouincia si chiama Sossariens, chenn'è la ciptà Cieseria et Morroch, che sta tra due monti dirimpetto all'ultimo della Spagna, e a uui città nomate Tremesinopoli alla marina, Nimffe, Setta, Lachantera, Arinabia. Al meriggio termine si è lo monte Atalanto, in sul quale a sempre neue. Di fuori dal monte Atalante si è gente fuori di natura che lli trouò Aino di Chartagine e di Roma Seutonio, Pagolino essendo signori del Moroccho. Al meriggio a la prouincia di Giettulia, i quali furono gran parte sotto lo re Giogurta.

La settima prouincia si a nome Gramanzia, a uui gente la più trista e lla più sciagurata che ssia nel mondo, che uiuono chome bestie e non ui si marita fenmina, ogniuno si prende chome uuole e cchi più il piacie. Non si uanno Cristiani.

L'ottaua prouincia si a nome Namassoni, e sono gente nera, e ssono ualenti huomini, non sappiamo che città ui sono, non ui ua(nno) Cristiani.

La nona prouincia sono il Sili, è tristo paese, a uui serpenti, non ui si usa e pero non sappiamo le chondizioni loro.

Tutta questa gente dell'Affricha sono Saraini e non ui si usa andare.

Sono nel mondo ancora cierte isole cioè queste: Cipri è bene abitato e riccha gente, le migliori città uui sono si è Famagosta e n'è Baffo e Nicosia e sono Cristiani. Altre isole non nomate e nomate, ma ssono abitate da pochi gente e però non ne fo menzione.

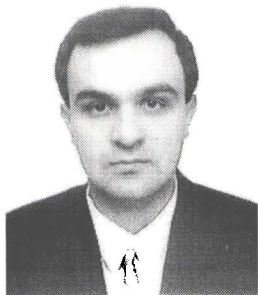
Lo stretto di Sibilia è inn Ispagnia, il monte Giubiltaro e la Zizera e i chonfini Perinei, ui sono Cristiani e Saraini.

NOTE:

1. Patrick Gautier Dalché, *Une géographie provenant du milieu des marchands toscans (début XIVe siècle)*, în *Società, istituzioni, spiritualità. Studi in onore di Cinzio Violante*, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1994, tom. I, p. 433-443.
2. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 49-51.
3. Cesare Alzati, *Etnia e universalismo. Note in margine alla continuità del termine romanus tra le genti romene în La nozione di "romano" tra cittadinanza e universalità. Atti del II Seminario Internazionale di Studi Storici "Da Roma alla Terza Roma", Campidoglio, 21-23 aprile 1982*. Napoli, 1984, versiunea în limba română în volumul Cesare Alzati, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spațiului românesc*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998, p. 77-78.

-
4. Patrick Gautier Dalché, *op. cit.*, p. 436.
 5. Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Vocabolario illustrato della Lingua Italiana*, Selezione dal Reader's Digest, Milano, 1967.
 6. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, București-Cernăuți, vol. XV, 1, p. 659-660.
 7. La sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea se mai întâlnesc cazuri în care se face specificarea că anumite personaje ar fi păgâni. Cazul notoriu este al nobilului Dimitrie Dan din Banat.

DIN NOU DESPRE PREZENȚA LUI ȘINCAI LA ORADEA

Istoricul iluminist Gheorghe Șincai este cinstit, în mod exemplar, de către orădeni¹. Și pe bună dreptate. Legăturile acestuia cu cărturarii de la Oradea, români și unguri, sunt bine cunoscute. Ca și prezența sa efectivă, în mai multe rânduri, la curtea episcopilor greco-catolici Ignatie Darabant și Samuil Vulcan². El a contribuit la ridicarea prestigiului cultural al orașului de pe Crișul Repede într-o epocă de mare efervescență spirituală, cum a fost cea a luminilor.

În urmă cu treisprezece ani, pe când mă inițiam în munca de cercetare științifică, am descoperit în fondul Episcopiei Greco-Catolice de Oradea, aflat în depozitul Arhivelor Naționale – Direcția Județeană Bihor, un important document, până atunci necunoscut și care cuprindea date concrete cu privire la *cheltuielile* pe care le-a făcut episcopul Samuil Vulcan în perioada 12 octombrie 1810 – 5 mai 1812, ca să-i ofere lui Gheorghe Șincai cele mai bune condiții, pentru ca acesta să realizeze o copie după cel de-al treilea volum al hronicii sale³. În acestea nu intră găzduirea (cu casă și masă), care a fost, de asemenea, susținută de același ierarh român. Ne referim, deci, numai la acei bani care au fost destinați unor așa-zise *cheltuieli curente*, pentru îmbrăcăminte, consumul de tutun și altele.

Am publicat un prim comentariu asupra informației existente în acest document într-un periodic local⁴. Evident, a fost necesară o elaborare științifică (cu trimiterile de rigoare la sursa consultată, precum și la bibliografia problemei), pe care am propus-o, spre publicare, unui periodic științific al elevilor, în care a și apărut (1988⁵) Din păcate, din lipsă de spațiu tipografic, n-au fost reproduse *anexele* lucrării noastre, care aveau, de

Drd. Antonio FAUR

Asistent universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istorie
contemporană universală, cu
deosebire în problematica
celui de-al doilea război
mondial și a consecințelor
sale.

fapt, cea mai mare valoare, după cum, de altfel, se poate constata, *fiindcă le tipărim acum*. Aceasta, și din rațiunea că periodicul în care a fost publicată lucrarea noastră a avut o circulație restrânsă și, ca atare, informația inedită introdusă în circuitul științific nu este accesibilă publicului cititor. Practic, cu acest prilej, tipărim *patru anexe documentare*: 1. *documentul original* (în limba latină și în traducere); 2. *lista cu cheltuielile pentru Gheorghe Șincai, în ordine cronologică*; 3. *categoriile de cheltuieli* (XII); 4. *suma cheltuielilor* (pe categorii).

Deși în textul publicat de noi în anul 1988⁶ am examinat cu atenție valoarea informației conținute de document⁷, totuși considerăm că este util ca, în încheiere, să accentuăm asupra semnificației sale, atât sub raport biografic, cât și cel al relației interumane, aceasta din urmă adăugând un element la imaginea de mecena pe care a avut-o episcopul Samuil Vulcan, memorabilul ctitor al liceului din Beiuș, precum și a numeroase școli primare în sate și comune.

Note:

1. Nu este, deci, întâmplător faptul că Biblioteca Județeană Bihor poartă numele lui Gheorghe Șincai.

2. Vezi, mai ales, lucrările: Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 165-191; Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, Editura pentru Literatură, (București), 1965, p. 103-226; Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, Editura Sport-Turism, București, 1983, p. 132-141, 182-232; Antonio-Viorel Faur, *Un document inedit despre prezența lui Gheorghe Șincai la Oradea*, în *Buletin științific al elevilor*, IV, București, 1988, p. 213-216.

3. Este vorba de *Hronica românilor*.

4. *Crișana*, 1987, nr. 12. 593, p. 2 și nr. 12. 599, p. 2.

5. *Buletinul științific al elevilor*, IV, București, 1988, p. 213-216.

6. Antonio-Viorel Faur, *Un document inedit despre prezența lui Gheorghe Șincai la Oradea*, în *Buletin științific al elevilor*, IV, București, 1988, p. 213-216.

7. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *fond Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, dos. 1079, f. 125.

ANEXE DOCUMENTARE

1

	1810	Erogatio in Sinkai	Rf.	X
g ^{bris}	12	Pro uno pari cothurnor(um) novorum	20	
	18	Pro lotione vestium pro 4drante 5 f. et 1 lb. tabacae 24 9 ^{bris}	6	12
X ^{bris}	16	detto detto	10	
„		Pro una lb. tabacae	1	12
	28	Pro detto	1	12
Ian.	14	1811 Pro detto	1	12
Febr.	1	Pro 1 lb. tabacae 1 f. 12 x. et tonsori 3 f.	4	12
	27	Pro detto	1	30
Aprilis	7	Pro una lb. tabacae	2	
		Pro coturnor(um) subductura antea dederam	10	
	23	Pro una lb. tabacae	2	
Mai	26	Pro lotione vestium restantis	5	

Aprilis	1	Pro tabacae 1 lb.	2	
Iuniis	12	Pro uno kapuctzok	130	
	26	Pro lb. tabacae	2	
Aug.	14	Pro subductura 2 parium coturnor(um)	10	
Iulii.	2	a clavigero pro tonsore	2	33
Aug.	22	Pro tabaca	2	
Nov.	9	Pro 1 lb. tabacae	3	
detto	29	pro detto	2	
X ^{bis}	8	Pro lotione vestium	16	
		Item unum par Galligarum		
Ian.	3	Pro tabaca et tonsura	6	
Sept.	21	Pro trimestri tonsura	2	15
Oct.	15	Pro balneo	2	
	21	Pro tabaca	2	
	detto	quaestori Popovits	32	
Ian.	27	Pro una epistola ex Posta percepta		40
	detto	Pro una lb. tabacae	7	
	30	Pro tonsura unius mensis	1	
Feb.	4	Pro sectione venae	2	
	13	Pro una lb. tabacae	5	
Marty	4	Pro una lb. tabacae	6	
Mai	5	Discessuro Sinkai pro occasione 44 f(lo)renos eidem ad man(u) 22 dederat antem pro tonsura, et tabacca praevis	66 10	
		Summa	374	

(Originalul în Arhivele Statului Oradea, *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 1079, f. 125)

Traducere:

1810	Cheltuieli pentru Șincal	Rf.	x
12 oct.	Pntru o pereche de cizme noi	20	
18	Pentru soluție de curățat hainele – o pătrime – cu 5 f. și 1 libră de tutun pe 24 noiembrie	6	12
16 decembrie	La fel	10	
“	Pentru o libră de tutun	1	12
28	La fel	1	12
14 ianuarie 1811	La fel	1	12
1 februarie	Pentru 1 libră tutun 1 fl. 12 cr. și pentru tuns 3 fl.	4	12
27	La fel	1	30
7 aprilie	Pentru o libră de tutun	2	
	Pentru talpă la cizme, dați înainte	10	
23	Pentru o libră tutun	2	
26 mai	Restanță pentru soluție de curățat hainele	5	
1 aprilie	Pentru 1 libră tutun	2	
19 iunie	Pentru o pelerină cu glugă	130	
26 iunie	Pentru o libră de tutun	2	
14 august	Pentru talpă la două perechi de cizme	10	

2 iulie	La claviger pentru tuns	2	33
22 august	Pentru tutun	2	
9 noiembrie	Pentru 1 libră tutun	3	
29 noiembrie	La fel	2	
8 decembrie	Pentru soluție de curățat hainele, de asemenea pentru o pereche de pantaloni	16	
3 ianuarie	Pentru tutun și tuns	6	
21 septembrie	Pentru tunsură pe un trimestru	2	15
15 octombrie	Pentru băi	2	
la fel	comerciantului Popovici	32	
27 ianuarie	Pentru o scrisoare s-a plătit la poștă		40
la fel	Pentru 1 libră de tutun	7	
30 ianuarie	Pentru tunsul pe o lună	1	
4 februarie	Pentru secționarea venei	2	
13	Pentru 1 libră de tutun	5	
4 martie	Pentru 1 libră de tutun	6	
5 mai	Pentru plecare i s-a dat lui Șincai 44 florini; i s-au mai dat în mână 22 fl.; de asemenea, pentru tuns și tutun i s-au dat înainte	66 10	
	Total	374	

Menționări:

- Rf. = florini renani
- x = cruciferi sau creștari
- libra = unitate de măsură egală cu 0,56 kg.
- claviger = șeful depozitului de băuturi sau pivnicerul

2

LISTA CU CHELTUIELILE PENTRU ȘINCAI
(ÎN ORDINE CRONOLGICĂ)

I. ANUL 1810:

- 12 octombrie: pentru o pereche de cizme noi – 20 fl.
18 octombrie: pentru soluție de curăță hainele – 5 fl.
24 noiembrie: pentru 1 libră de tutun – 1 fl., 12 cr.
16 decembrie: pentru soluție de curăță hainele – 10 fl.
: pentru o libră de tutun – 1 fl., 12 cr.
28 decembrie: la fel 1 fl., 12 cr.
-
- Total cheltuieli pe 1810: 38 fl., 36 cr.

II. ANUL 1811:

- 14 ianuarie: pentru o libră de tutun – 1 fl., 12 cr.
1 februarie: pentru 1 libră de tutun – 1 fl., 12 cr.
“ : pentru tuns – 3 fl
27 februarie: pentru o libră de tutun – 1 fl., 30 cr.
1 aprilie: pentru 1 libră de tutun – 2 fl.
7 aprilie: pentru o libră de tutun – 2 fl.
pentru talpă la cizme (dați înainte) – 10 fl.
23 aprilie: pentru o libră de tutun – 2 fl.

(21 sept. 1811): 2 fl., 15 cr.

(30 ian. 1812): 1 fl.

IX. pentru tutun și tuns (31 ian. 1812): 6 fl.

(5 mai 1812): 10 fl.

X. pentru tutun (12 noiembr. 1810): 1 fl., 12 cr.

(16 dec. 1810) : 1 fl., 12 cr.

(28 dec. 1810): 1 fl., 12 cr.

(14 ian. 1811): 1 fl., 12 cr.

(1 febr. 1811): 1 fl., 12 cr.

(27 febr. 1811): 1 fl. 30 cr.

(1 apr. 1811): 2 fl.

(7 apr. 1811): 2 fl.

(23 apr. 1811): 2 fl.

(26 iunie 1811): 2 fl.

(22 aug. 1811): 2 fl.

(21 oct. 1811): 2 fl.

(9 noiembr. 1811): 3 fl.

(29 noiembr. 1811): 2 fl.

(27 ian. 1812): 7 fl.

(13 febr. 1812): 5 fl.

(4 martie 1812): 6 fl.

XI. bani dați în mână (înainte de plecare) (5 mai 1812): 22 fl.

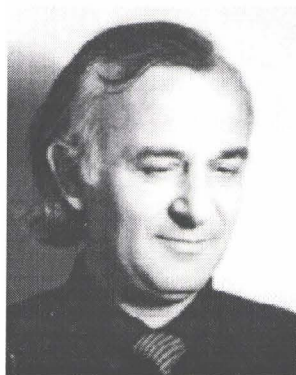
XII. bani dați la plecare (5 mai 1812): 44 fl.

4

SUMA CHELTUIELILOR (PE CATEGORII):

1. pentru haine și încălțăminte:	161 fl.
2. pentru reparat încălțăminte:	20 fl.
3. comerciantului Popovici:	32 fl.
4. pentru soluție de curățat hainele:	25 fl.
5. pentru o scrisoare trimisă prin poștă:	40 cr.
6. pentru secționarea venei:	2 fl.
7. pentru băi:	2 fl.
8. pentru tuns:	8 fl., 48 cr.
9. pentru tuns și tutun:	16 fl.
10. pentru tutun:	41 fl., 10 cr.
11. bani dați în mână (înainte de plecare):	22 fl.
12. bani dați la plecare:	44 fl.
Total cheltuieli:	374 florini, 78 creițari

O IMPORTANTĂ CORESPONDENȚĂ A PREOTULUI IOAN MUNTEANU (DIN SARCĂU) CU GEORGE BARIȚIU (DECEMBRIE 1849)

Dr. Viorel FAUR

Profesor universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istoria culturii
moderne a Transilvaniei, în
istoria politică și militară.

Cărturarul bihorean Ioan Munteanu, multă vreme preot în localitatea Sarcău, a avut relații epistolare - pe o întinsă perioadă de timp - cu George Barițiu¹, pe care-l informa despre realitățile culturale și politice locale (unele materiale au și apărut în paginile **Gazetei de Transilvania** și în cele ale **Foi pentru minte, inimă și literatură**). De asemenea, i-a făcut oficiul de a-i difuza, în părțile vestice, cele două periodice, îndeplinind misiunea de "colectant" pentru "foile" sale, fiind realmente un pasionat bibliofil. Din interesanta sa activitate (care ar merita o restituire integrală, printr-un cât mai consistent studiu monografic și, desigur, prin editarea unui volum care să cuprindă principalele sale lucrări, în proză și în versuri, precum și întreaga sa corespondență cu George Barițiu și cu alți fruntași ai vieții naționale de la mijlocul secolului al XIX-lea), ne referim - cu acest prilej - numai la o scrisoare a sa (din 18/30 decembrie 1849) către George Barițiu, care este, neîndoiește, o importantă sursă documentară, fapt ce impune publicarea ei integrală. Pentru a nu dimensiona, în mod inutil, comentariul nostru în legătură cu conținutul acesteia², ne fixăm atenția doar asupra momentului în care a fost elaborată și a problematicii istorice vizate de autor, relevând cu prioritate ceea ce este inedit.

Datorită întâmplării că a fost concepută într-un moment dificil din viața lui Ioan Munteanu (se afla sub cercetare - pentru participare la evenimentele revoluționare din

1848, ca fost capelan pe lângă generalul Bem - pentru a fi trimis în judecată la Tribunalul Militar împărătesc din Oradea), scrisoarea nu are o anumită coerență, ci trece de la o chestiune la alta. Le înregistrăm pe fiecare, în parte.

Correspondența debutează cu invocarea perioadei de când nu l-a mai întâlnit pe George Barițiu (respectiv, din luna februarie 1849³), despre care a avut intenția să-i scrie, însă a amânat acest lucru, în ideea că ar fi putut "călători în Ardeal", mai ales din luna august 1849, dar n-a dispus de banii necesari, fiind astfel nevoit să amâne până la primăvară această dorită întâlnire. Dintre necazurile cu care s-a confruntat, stăruie asupra a cel puțin două, pe care le pune pe seama sorții sale. Este vorba de căderea pe "mâinile" militarilor unguri (după ce fugise din tabăra lor), care au fost decizi să-l împuște, fiind scăpat de generalul Bem, cu toate că a fost obligat să "răbd"(e) destule neplăceri de la aceștia. "Numai umanitatea lui Bem îmi stempera patimile", mărturisește Ioan Munteanu. Deși a fost ocolit de cea mai mare primejdie, asupra lui se "ridică... alte valuri", și acestea tocmai de unde nu le-ar fi "meritat", adică din partea autorităților militare habsburgice, care l-au adus în fața instanței: pentru a se "purifica" de implicarea în Revoluție. Un întreg paragraf al scrisorii se oprește asupra acestei noi nedreptăți care i se făcea, pentru că el a fost întotdeauna "însuflețit de spirit roialistic". Și-a pregătit, pentru apărarea sa⁴, mai multe documente ("Peticiunile îmi sunt în mână"): atestarea că a fost, de două ori, supus judecății Tribunalului Statarial din Oradea (înființat de guvernul revoluționar ungar), datorită atitudinii sale antimaghiare; decizia episcopului Vasile Erdélyi de a-l trimite, ca preot militar, pe lângă generalul Bem; fuga din armata comandată de acesta; mărturii favorabile primite de la episcop, Capitul, clerul diecezan și unii oficiali civili. Prin urmare, spera că toate acestea îl vor "mântui". La, din contra, cel care va răspunde în fața lui Dumnezeu va fi episcopul care l-a obligat să-și părăsească parohia și să-l însoțească pe generalul Bem.

După ce se "eliberează" de frământările momentului, îl roagă pe G. Barițiu ca să-i scrie (se simțea izolat și lipsit de posibilități de comunicare), ca, de altfel, și alți conducători politici pe care i-a cunoscut. Menționează că i-a "lăsat" un **pachet de cărți**, apoi un **fragment** dintr-o lucrare intitulată **Istoria revoluțiunei maghiare**⁵ (pe care el l-a scris la Sibiu, în februarie 1849), poeziile lui Pelimon și diverse numere din anul 1848 (pe care, din cauza războiului civil, nu le-a primit) ale foilor brașovene.

Urmează cea mai întinsă parte a scrisorii, pe care o propune să fie publicată în *Gazeta de Transilvania*. Ea se referă la "viața aceasta de prezent" a locuitorilor români din Crișana, conținând observații pătrunzătoare și radicale cu privire la noile autorități, instalate de habsburgi după înfrângerea Revoluției și care comit acte grosolane și intolerabile, de injustiție. Oferă câteva exemple concrete: românii, care în timpul evenimentelor revoluționare, și-au respectat monarhul, acum sunt "hățiți" în fața "Tribunalului de sânge"; un prim-vicejude nobiliar din comitatul Bihor se manifestă despotic, torturându-i pe locuitorii

români din Fegernic (pentru că nu au plătit dijma din vin, cu toate că sunt și sate maghiare care au procedat la fel, dar n-au pățit nimic), ca și pe cei din Ciulești. În acest comitat nu există egalitate între români și unguri, deci Constituția imperială nu are nici un efect, funcționarii maghiari preluând iarăși întreaga putere, acum sub alte auspicii. Așadar, ideea că s-ar fi instaurat un climat democratic este o vorbă goală. Mai mult, unii intelectuali unguri fac asemenea mașinațiuni, încât vor să arunce asupra românilor o "umbră de răsculare" și "nesupunere" către împăratul de la Viena, deși ei și-au dovedit, prin fapte, fidelitatea față de acesta. De un interes aparte sunt și aprecierile cu privire la episcopul Vasile Erdélyi, "a(le) căruia fapte sub guvernul rebel (ungar - n.n.) pre toți român(i) naționali îi resculară în cogit asupră-i". Acum însă, a pregătit un document cu care să demonstreze că a fost forțat la colaborare cu puterea revoluționară ungară. Mai mult, va prezenta - împreună cu Iosif Pop Sălăgianul, canonic și director al școlilor din eparhie -, la Viena, *un memoriu al românilor*, în care sunt cuprinse importante revendicări politice. Ei au plecat, fiind "petrecuți de cele mai vii speranțe și oftări de succes". De notat și faptul că tinerii români (studenți la Academia de drept și la Gimnaziul premonstratens din Oradea) au dat "conțerturi publice în limba română", ceea ce confirmă existența unor demersuri ale acestora pentru organizarea unei societăți culturale. Ultimul pasaj al scrisorii îl constituie o **Mulțumire publică**, pe care o adresează I. Munteanu tuturor acelor care l-au ajutat să scape cu viață (părintele Hărlia din Vinerea, Simion Bărnăuțiu), în luna februarie 1849.

Note:

1. Vezi, pentru biografia și activitatea acestuia, mai ales studiul lui Constantin Mălinaș și Iudita Călușer, intitulat *Contribuții la viața și activitatea cărturarului Ioan Munteanu (1808-1860)*, apărut în *Crisia*, 1981, p.141-160.
2. Originalul acesteia se păstrează în Biblioteca Academiei Române, *Mss.rom.999*, f.411-413. Câteva pasaje din cuprinsul ei au fost reproduse de către Constantin Mălinaș și Iudita Călușer, în *op. cit.*, p.148-149, 152-153, 156.
3. Este de remarcat că, la începutul lunii amintite, Ioan Munteanu i-a relatat lui George Barițiu despre modul cum au ajuns doi preoți bihoreni (adică el și Ioan Cristian) în tabăra lui Iosif Bem. Faptul a produs o puternică impresie asupra lui George Barițiu, care - după ce în nr. 9 al *Gazetei de Transilvania* (pe anul 1849) - face cunoscut că "în armata generalului Bem erau doi preoți români din dieceza Oradiei Mari", publică **două materiale** în același periodic, criticând atitudinea episcopului Vasile Erdélyi, care i-a pus pe cei doi preoți greco-catolici la îndemâna generalului polonez, pentru a-i îndepărta din eparhie și a le anihila pornirile politico-naționale (vezi 1. *Transilvania. Sibiu. 11 februarie 1849*, în *Gazeta de Transilvania*, 1849, nr.10, p.35; 2. *Oradea Mare. Încă un rebel episcop român*, în *loc. cit.*, 1849, p.56-57).
4. Procesul său începea "în săptămâna viitoare" (din decembrie 1849) (Biblioteca Academiei Române, *Mss. rom. 999*, f. 411)
5. Acest fragment n-a fost, până acum, identificat de cercetarea istorică. Probabil că se află între manuscrisele pe care G. Barițiu le-a donat Academiei Române. Suntem convinși că acesta conținea nu numai informații extrem de valoroase despre românii din Crișana, Banat și Transilvania în anii 1848-1849, dar și o interpretare personală, demnă de atenție, a acestora.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ:

Oradia mare, 18/ X-brie[decembrie] 1849

Domnule și amice!

Prin câte trecurăm de la videarea cea mai de pre urmă! Ar fi o istoriă întreagă și sângeroasă a le enara; apoi între toate trăsurile ei numa ace(i)ea mă doare, că soarta voi să fiu eu, între barbari, martoru oculatu (al) fărădelegiurilor cabalesci de ei asupra sângelui meu (...)*; însă, și la acestea am mângăierea că avui ocasiune a căsciga o(a)recâte daturi istorice despre trăsurile celea mai originale ale naturii barbarilor.

Oh, frate! Nu poți să-ți întipuiști crugieturile ce-mi sfâșiau anima văzându-mă de voi despărțitu; de câte ori am blăstămatu retăcirea prein care Engelhard, generalul muscalu, m-au închis și, trăgându-se toată puterea imperială dein Brașău, eu rămăsăiu închisu și căzui în mâinile barbariloru, unde - manifeste sciindu-se fuga mea de la dânsi(i) - mă ascepta glonțul, decă Bem, cu îndătinata lui judicată umană, nu me mântuia. Ellu zisă cătră căpitani(i) cari (erau) înseta(ți) (de) sângele meu: "Mein Feldkaplan ist ein enthusiast Nationalist, er hat nicht mehr zusehen können die Unmenschlichkeiten, die sie meine Herrn! Gegen seine Nation geübt haben. Ich habe ihn freigesprochen!"¹.

Să fi văzut cum scrășniau dein dinți de mânia, văzându-se eludați. Oh, cât(e) am tribuitu să rabd de la dânsi(i). Numai umanitatea lui Bem îmi stempera patimile.

Laudă lui D-zeu!, la acelea e capetu, numai de nu mi s-ar rădica asupră altre valuri, de unde tocmai nu le-am meritatu; ci, de unde, după crunte merite, și neauzite viptime, încă remunerare am ascepta!

Peticiunile îmi sântu în mână, însă finala Rezoluțiune?

Aibi comiserățiă cu mine și-mi scrie, sau zi cătră altrul să-mi scriă: D.D. Pantazi, Săcărenul, Vasici, Papiu Ilarianul, Boeru, Laza și a(lții). Cum se află? Esistă încă Comitetul? Și unde? Eșit-au Tom(ul) II dein "Dien Roumänen der osterreichischen Monarchie", și unde se află?

La amicia ta amu lăsatu un pachetu de cărți, între care era și un fragmentu de Istoria revoluțiunei maghiare, de mine scrisă în Sabiniu, în februarie trecut, și Gazeta² cu Foe(a)³ de anu(l) 1848, de la nr.86, inclusive, până la capetu, și poeziile amicului Pelimon. De cumva însă se află, fi(i) bon (și) mi le trâmite. Gazeta și Foaia de la 18 oct(m)bre 1848 încoace, în toată-ntâmplarea te rog.

Mai demult ți-aș fi scris, însă aveam intenciunea (de) a călători în Ardeal; dară cându căutaiu starea finanții, mă aflai, cu dorere de animă, strâmtoritu a rămâne până la primăvară. Apoi în capetul lui octo(m)bre aflai că și salariul mi-e deținutu prein comisariul împărătescu de naciune maghiară, până me voi purifica.

Sperezu că faptele mele (de) (d)ina(i)nte de prorumperea manifestului rebel maghiaru dein simțământul monarhicu, caracterul meu politicu însuflețitu de spirit roialistic, de d(o)uă ori tragerea sub statariu pentru acte antimaghiare, dispozițiunile episcopale, lângă care, sub pedeapsa morți(i), tribuii a merge în castrele rebele, și mai vartos fuga mea de acolo, atestarea episcopului, Capitlului, clerului diecezan, și încă și a unor oficiali civili, doară me vor mântui. Inse, văzând nepăsarea unor imperiali ce o au cătră patimile românilor pentru tronul și Dinastie răbdate: me împlu de oror! De eram acase, încă cu greu scăpam viu, că zelul m-ar fi răpitu la fapte, care mă duceau în perire. În septămăna viitoare mă voi însinua și eu la Tribunal; de mă voi mântui, te voiu

însciința îndată, de nu - respondă în antea lui D-zeu, cel ce m-a băgat acolo - să sci(i) că am căzut! Însă, cu conștiința liniștită că am fost până în capetu în sufletu credincios monarhului meu, și și în castrele rebele totu pentru ace(i)e înălțam rugăciunile mele în antea altarului cătră D-zeu ca: să(-i) bată pre reli măcelători ai națiunei mele. **De aicia în jos, te rogu să le treci la Gazetă.**

În viața aceasta de present și așea nici o bucuriă (nu) pot avea, că inteligenția română (de) pe aicea, văzând puterea legiuită cu totului căzută, și fiind despoiată de toate modrurile vieți(i), parte pentru a putea subsista, parte: soarta celor ce se retrăgeau de la servirea publică fiind "glonșul" ori "funia", se aruncă în brațele rebelilor, și ocupă serviciuri - nu posturi de diregătorii, că și atunci erau "**büdös oláhok**"⁴, ci numai serviciuri -, apoi, acum prein intervenciunea muscală, restatornicindu-se pacea și ordinul legiuit, toți români(i) - nu și maghiari(i)- cari, ori și cum forțiați ori bucuroși au servit sub guvernul rebelu, acum sânt hățiți în antea Tribunalului de sânge; și așea maghiari(i), fiind în d(o)uă clase împărțiți, în liberali (cari "nolle velle" mai pre urmă se făcură republicani) și în aristocrația, însă în sine tot maghiari! - Partita liberală căzu, apoi inteligența română, prein ace(i)e compromisă, estă exclusă de la diregătorii, iară partita artistocratică - ca, în rezervă, spre tot casul ținută - tot maghiari(i) ocupă locul domnirii: și așea populu român, carele și pre aicea, măcar de tot sucursul armelor imperiale numai soartei sale, pre între barbari părăsitu, totuși, deși tăcând, în peptul său au nutrit credința cătră monarhul său, - acum iară deveni sub verga de feru a maghiarilor, de cari acum de novu sânt maltratați, ca și în cel mai vestit ev a(l) domnirii zisă "dreptul pumnului". Ț-oi ridica un exemplu eclatantu despre aceasta:

Era în comitatul Bihari(ei) un magistru de poștă, carele prein lusul uzitat de setea după domniă, devenisă la sapă de lemmu și, nepotând subsista, părăsi diregătoria postală unui espeditoriu; apoi, acum, între maghiari(i) cari se închiegară spre a susține - pre lângă toată perfida portare a naciunei maghiare! - în viață între români supremația elemântului maghiar în personal și în limbă - i se impută de merit că n-a fost în oficiu sub guvernul rebel, și să făcu acum primariu vițe jude a nobililor, asupra capului românilor. - Apoi, ce se vezi, acest jude fidel împăratului, în începutul diregătoriei sale, corupt prein un preot român renegat, carele și altră dată făcuse biserica sa "pescera furăturilor", și prin ace(i)a a dat ocașiune a i se fura bani(i) biserici(i) - într-un sat aproape de mine, pre cei mai de fronte poporeni, pentru că au cutezat a căuta în biserică de novu ascunsele efecturi furate, dein iubirea **ordinului bonu** ca să nu cuteze altră dată a aduce lo lumină așa crime spurcate ascunse în locul celor sante - îi apucă la mână, însuși cu mâna sa îi tortură, apoi îi bate în fier și îi trâmite în prinsorile casei pretoriale a Bihariei. - Deci, făcând relațiune fidelitas (?) prein tribunalul de judicată, tot dein maghiari închiegat, spre onoarea fidelei naciuni române îi judecă la închisoare separată de 3-6 luni și câte 50 bote! Încât, unul dintre cei mai de fronte poporani, în prinsoare, de vătămarea simțului de onoare, întru atâta se oftică, cât își perdu doară mințile, și astăzi, spre desfătarea conștiinței evlaviosului său preot, se află în **casa nebunilor**. Iară în satul Brusturi (Tataros), pre un biet român, pentru că a cutezat a i se înfățișa în sandalii - opinci de pele de porc (ne rasă), - îl trasă jos și îi dede 25 bote la fund!!

Mai târziu, ajungând întrebarea **decimei dein vin**, se escară concertări între proprietari(i) de pământ, și între proprietari(i) de vie. Proprietari(i) viilor, în înjelesul dechiaraciunei presidelui circului Biharei și a comisariului împărătesc ddto 1° septembrie, provocară pre proprietari(i) pământurilor a arăta mai întâiu că: pământurile

în care sunt viile oare sânt urbariale, și prein urmare scoase de sub decimă? Sau sânt alodiale și prein urmare supuse decimei? Proprietari(i) steteră lângă simpla sa pretensiune de decimă, și în speșă contele Gheorghiu Ciachii, prein procuratorul său, ceru asistență magistraturală. La care presidele, în înțelesul sus lăudatei sale dechiarăciuni, esmisă pre sus lăudatul eroiu primariul vițe jude a(l) nobililor ca, cercând firea pământului, în care sânt plântate viile, de-l va afla alodial, să(-i)strimtoarească pre proprietari(i) vielor a da decimă, lângă simpla sa pretesione de decimă, și în întemplantarea denegări(i), să-i prindă și să-i ducă în prinsoarea casei pretoriale. Eroiu, venind afară, cine sciă de ce argumente lucii stimulat, nemica întrebând despre firea pământului, începe pre bieți(i) români dein Fejernic (Fegvernék) însuși, cu mâna sa, cu o furiă ori cărui (în limba lui vorbind) "csárda hös"³ spre laudă servitoare, încă și pre betrâni(i) de câte 60-70 de ani a-i pumni, cât cădeau la pământ și le da sângele pre nas și pre gură! Deci, legați cu mâinile în spate, așa îi bătea câte 20-30 bote!!! Și storcea decima de pre ei. Și prein aceasta le inspira ură cătră guvernul rebel maghiar, sub carele, pentru de acestea, era(u) cruțați, iară către guvernul Maiestatei sale pentru torturi de acestea: iubire!

Apoi încă mai mare fu bravura acestui eroiu ce o făcu în satul Ciulești (Csujafalva), unde asemenea(a), făcându-se vestea că nu voesc a da decima dein vin, trimițend pre un satelit al său să(-i) tortureze pre români, acum prein Constituțiunea Imperială încredințiați despre securitate(a) persoanei și a propriului! După ce, acest satelit de ajuns beu cu trei români, și se îmbetă, voind pre aceștia a-i lega, aceștia apărându-se, deveni lucrul la bătae, unde, vezi bine, că satelitul eroiului nostru tribui să devină perzătoriu, și bine bătut. Ce face bravul eroiu? Face relațiune of(ici)oasă fide digne că: poporul din Ciulesci e resculat! Și cere asistență de 150 militari!!! Pentru a(-i) prinde pre tr(e)i săteni pacinici! Și, ducându-se aceștia în Ciulesci, deschide cale (de) a prăda satul; însă, spre lauda miliții disciplinate, fie zis că satul, afară de înju(n)ghierea taurului sătesc, luarea a câteva buți de vin și altre obiecturi viptuale, satul zic, spre veninarea eroiului nostru, fu cruțat de jaf; însă, oare câțiva săteni, la relațiunea eroiului, fusăsără hățiți în prinsoarea circului și tiranizați. Apoi, acestea asupra românilor să făcu(ră) pentru că cutează a provoca la lege, când, dein contră, uni(i) maghiari nici astăzi (n-)au dat decimă dein vin, apoi totuși nu sânti torturați. Vezi că e bine a fi într-o țeară cu maghiari(i), dacă voesci a ști ce e frăția. Ce simțiri desceaptă în inima popoului român așa fapte de cătră oficiali(i) așa nomiți "imperiali", poți să-ți întipuesci.

Când prein d-l comisariu împărătesc Petru Joja ni s-a publicat (în înțelesul Constituțiunei de M(a)j(esta)tea sa octroiată) dreptul de a ne folosi întru toate limba maternă, uni(i) începură a întona apoteoase, că reflectându-se că e satiră groasă: a scria românesce, când în tot corpul oficialilor numai bieți doi români avem (când în circul⁶ împopulațiunea e mai mare română) iară ceilalți toți maghiari, cari necum să sciă citi ori scria, dară nici vorbi sciu cu românul dein a căruie sudoare se îngrașă! Scriem câte ceva românesce la ver unul dein diregători(i) noștri, apoi scandalul e (...)*, arată scrisoarea unul cătră altrul și rād de ea, și rățăcesce dein mână-n mână fără neci un efect! Inteligență română ar fi destulă. În înțelesul constituțiunei ar potea români(i) să dea maghiarilor (...)* înderăpt, cari zicea quondam: "a ki magyar kenyeret eszik nagyernak kell annak lenni", zicându-și cu dreptate: cine voesc a se îngrașa dein sudoarea românului să sciă cel pauțin limba. Însă în circunstările de față, în mâna românului e numai un hârțob de cartă la carea ar provoca, iară în mâna maghiarului e și

glonțul și funia, și acuma ca și anul trecut, - apoi Viena e departe, apoi de ar fi mai aproape, bietul român de la natură e modest, cu o viață așea efrontă și crudă, nu s-ar putea ferici. Deintre matadori(i) maghiari au fost: "kormany biztos"⁷-i, "alispány"⁸, "miniszteri hivatalnok"⁹, "kepviselői"¹⁰ sub guvernul rebel, apoi acum se spală dein toate, se înrolă în dregătorii. Iară bieți(i) români, cari peritori de foame, ba uni(i) ca să scape de sub statariu, cu totul părăsiți fiind de ajutoriul poteri(i) legiuite, și dați pradă furi(e)i rebelilor, se (...) * și ei pre la porțile înalților diregători maghiari. Apoi acum, ce(i)e având amici și patronire se curățesc și ocupă posturi grase în spatele populului român; iară inteligința română, în inimă totdeauna credincioasă capului legiuit, este hățită pre la tribunale și pedepsită.

Deintre jafurile rebelilor am mântuit coala dein afară a donaționalelor bonului seminarial "Kutfalva" cu și inscripcionea M(ajes)t(ății) sale Maria Teresia!

Cui să o trimit?

La noi, în unele privințe, s-au întors foile. Prezicerea bravului Bariț s-a (în)plinit. Lăudabilul nostru episcop român Vasilie Ardeleanul, a(le) căruia fapte sub guvernul rebel pre toți români(i) naționali îi resculară în cogit asupră-i, acum, (cu) nerefutabile documente atestând a fi fost la dânsule forțiat, de la celsitudinea sa Primatele țării, principele Scitovski, una complăcere i-a produs, în care i se laudă prudența, prein care furia maghiară așea o sciu înconjiura, cât nu numai clerul, ci și însuși poporul român, sufletesci(i) păstoriri a lui încredințat, l-a sciut apăra de înfiorătoriul vandalism, ce preste nenorocita soră Transilvania cu atâta furoare s-a descărcat. Ba, acum cele mai energice pasuri, în înțelesul nostru naciunale făcând, între care se poate numera peticiunea către înălțatul tron, sub nr. 810/1849, pre carea, după ce cu Comitetul naționale și cu Consistoriul de Blaj fu comunicată, cred că o conosci, iară de mi, de vei dori-o, scrie-mi, apoi ți-oi trimite-o. Inimile sufleteșcilor săi fii, către "mea culpa" le stremtorește și împrejurul lui îi adună. Acest părinte sufletesc, la cererea Primatelui țării, prezentând Maestăți(i) sale patimile a duoi deintre frați(i) noștri preoți de către rebeli răbdade, astăzi, în biserica catedrală, în prezenția D-lor generali, a staburilor, a numeroșilor oficiali civili și a unei mari adunări de popul, în mijlocul s(fin)tei liturghii, sub pontificarea sa (a d-lui episcop), de densul fuseră condecorați, unul cu cruce de aur, unul cu cruce de argint în reconșciința fidelității către monarhul. Cu această ocasiune, M(ăria) Sa, cu vestita facultate oratorică, rosti un cuvânt (pre carele aci adăugat ți-l trimit) foarte amesurat circumstărilor, plin de energiă însuflătoare de încredințare către legiuitul monarh, - carele (monarh) neclătita credință, și în fața Europei strelucitele merite și victime cu eroică resignațiune în interesul tronului aduse de brava năciune română, mai vertos transilvană - la care însă noi, de circumstări fiind strimtoriți, mai mult pasive am conferat, de bonă seamă, amesurat împărătescii liberalități și dreptăți, o va remunera!

După acest păstoresc cuvânt, tinerimea română (sofiătatea) academică și gimnazială de aicea, care și conțerturi publice în limba română cu laudă a dat, cu o armoniă înălțătoare de animi întonă imnul populariu: "D(oam)ne, ține pre împăratul ș(i) c(ele)l(alte)", s-a continuat solemnitatea.

Tot într-această zi, după învătătoarele litere, plecă bonul nostru episcop către Strigoniu, pentru a asista la instalațiunea Primatelui, ce în ziua Crăciunului nostru se va serba, luând lângă sine, ca deputat dein partea Capitulului, pre d(omnul) canonic Iosif Sălăgianul, directorul școalelor naționale dein Diecezu. Plecară cu intențiunile cele mai

interesante pentru Naciune, și la Viena petrunzatori, și pleacă petrecuți de cele mai vii sperințe și oftări de succes fericit, nu numai de cătră fii(i) săi sufletesci, ci de cătră toți români(i) de pre aicea, care le conosc **zelul național, prein tendințele infernale ale inamicilor maghiari escitat**. D(umne)zeu să le încoroneze călătoria cu cele mai dorite frupte!

Mahinațiile maghiarilor, spre a aduce asupra popoului român umbră de resculare și nesupunere cătră mult iubitul său monarh, re(i)eșiră în ziua de astăzi a informa pre d(omnul) general, comandantul Districtului Oradiei, de Braunhof, că români(i) dein părțile Beiușului nu voesc a atesta publicarea statariului; pentru care, prein d(omnul) general în persoană, fu reviriat bonul nostru episcop, ca încă în ante de plecare să facă dispusăciuni în cler pentru a învăța pre popul: să nu escite tribuința de asistențiă militară. La care, M(ăria) Sa, în conințelegere cu d(omnul) preside a(l) Consistoriului neunit de aicea, și făcură pasurile cuvenite. Până când D(oam)ne! Până când? În deșert ne ostănim, că diregători(i) sânt maghiari. Maghiari sânt dregători(i) și diregători(i) sânt puternici. Dein acest respe(c)t, ne rădică intristarea îmbucurătoarea fuimă că d(omnul) Teodor Serbu, bravul naționalist, e denomit comisariu guvernial a(l) acestui District.

Me rog a publica și aceste: **Mulțămire publică**. În crontul an trecut 1849, februar în 5 k.n. demineața, oștile (sau mai bine turmele) rebele, sub comanda generalului Bem, de la Ocna, de imperialele armate persecutate, erau în marginea Sas Sabeșului de cătră Orăștie, în lagăr așezate, când deodată văzui călăreți(i) așa-numiți **coșutiani**, cari erau o adunătură de oameni stricați, în cari tot ce e rău, scandalos, spurcat, canibalesc și barbar se afla, numai umanitate și curaj militar nu, - de aceștia duoi am văzut mănând dein apoi pre cinci români desarmați, căroră, ajungând afară din cetate, se însoțiră oare câți pedestri deintre borfași(i) maghiari, și traseră cu puscile în români, cari căzură la pământ, însă nu toți morți; deci văzui o furie vandalică: călăreți(i) susziși dein spatele cailor cu săbiile celea numai în sânge nevinovat cruntate, care dein calea brațelor cât de puțin armate, fugeau în perderea minților, și numai pre bieții neputincioși, pre crudități(i) copii dein leagăne, și pre mișele femei a(le) despuea de viață erau dedați, și acuma cu că(i)nească sete de sânge căzură asupra martirilor români, și începură a-i sfâșia în bucăți; iară pedestri(i) a strepunge baionetele prein ei, a voma cele mai spurcate înjurări asupra D(umne)zeului românilor - și(i) a(l)tele -, la care, adăugându-se și până acuma văzutele crudități canibale, atâta m-am turburat, cât, în noaptea următoare, 5 spre 6 februar k(alendar) n(ou), cu risicul vieți(i), fugii deintre ei. Fugiiu sub Sabeșiu, cu intențiunea de a merge la d(omnul) Sanciali, protopopul dein Cudgir, însă când trecui poșta de Jibăt și ajunsăiu sub satul Vinerea, me întâmpinară gloatele române (land-sturm), care, iritate de sălbatecele crudități de cătră maghiari răbdate, după ce le spusăi că fug deintre maghiari, me luară în suspiciă că doară și eu sum maghiar și numai dein rătăcire am venit acolo, apoi, cu cele mai simțitoare rogări, abia îi plecai a me porta în sat, unde voi arăta dein scrisorile mele că sunt preot român, și numai la ordinele celor mai mari tribuii a veni în castrele rebele. Între înjurări me petrecură în sat, unde toate scrisorile de mine produse fuseră suspicate și sângele meu era cerut cu tăria, și eu mă videam ca perit. Apoi, ca să vezi: bărbaiul însuflețit de spir(i)tul religiunei lui HS, cuviosul părinte Hărlia, parohul dein Vinerea, cu esemplari(i) săi, prein crescerea și crescineasca viață a părintelui lor asemenea cogitatori, dau pept cu furia popoului iritat, carele cu turbare-mi cerea sângele, se espun înșiși pre sine în

pericul de moarte, și toată ziua se luptă cu populus și îmi scapă viața până seara, când ajungând un escadron de cai ușori (de verihard) în tragerea sa către Orăștie la câmpul Bătăi intră în sat pentru a (i)nopta, și tenerul leutenente, nobilul conte Francisc Nemeș, cu alți duoi soți ai săi, me scutiră de popul, apoi a doua zi, a 7-ea februarie, bravul regiment român Parma dein Bocovina, carele încă azi (i)noptă, me escortă la Orăștie, și doream cu neastâmpăr a ajunge în Sabiniu, unde bărbați(i) cari sta(u) în fruntea națiunei, având bonitate în eclatanta adunare de la Blajiu, dein 3/15 mai 1848, a ne învernici conoștiinței sale, speram (precum nici m-am înșelat) libertate.

Păralele ce (le-)am putut scăpa de la rebeli le încredințai cuviosului meu mântuitoriu, și după ce în Sabiniu, prein martirul națiunei române, d(omnul) S(imion) Bărnuțiu, fuseiu posu pre pecior liber, frați(i) mei, fii(i) oneratului betrân, a sus cu venerațiune atinsului paroh dein Vinerea, nu se stemperară că căpătară epistolă de la mine, ci în timpurile acele periculoase călătoriră 9 mile, numai ca, în persoană, să mă vadă. Și prein aceste fapte îmi dederă ocaziune de a conosce în căsi (respective) apuse, și sub țundre de rând, inimile cele mai nob(i)le, și caracterul crescinătăți(i) cel mai strălucit, și a admira o mărime de suflet eclatantă către un neconoscute. Îmi mai însuflețiră sperința de a crede că un popul în care un caracter așa nob(i)l lăcuesce, tribue să aibă un viitoriu strelucit. Me poseră în stare a mărturisi cu marele Bariți(u) că "nu este popul plăsmuit dein pământ mai nob(i)l ca românul transilvan". Mai pre urmă me deobligară în fața publicului a-i mărturisi de **părinte și frați**, și în rogăciunile mele totdeauna a ofta și pentru fericirea lor către părintele îndurărilor.

Ioanne Munteanu,

parohul Sarcăului, fostul capelan a(l) statului general a(l) generalului rebel Bem

**** Ce nedreptate! Câți deintre preoți(i) transilvani s-au prăpădit, câți dein cea mai bonă stare deveniră la sapă de lemn? Unde sânt atâtea și așa cruci, care la uni(i) ca aceștia să poată vărsa mângâiere de suflet? Însă "nu este popul plăsmuit dein pământ mai nob(i)l ca românul transilvan", - ei nu în deșertăciuni de luci(i) cruci și-ar stemperare crânceniilor răbdate, că n-au răbdat dein interes privat, ci (au) răbdat dein interes naciunale, numai în (a)meliiorarea sorți(i) națiunei sale ș-aflară stâmpărare!**

(Originalul în Biblioteca Academiei Române, Mss.rom.999, f. 411-413)

NOTE:

1. Traducerea textului: "Preotul meu militar este un însuflețist naționalist. El n-a mai putut să suporte nedreptățile pe care Dvs., domnii mei, le-ați făcut împotriva națiunii sale. Eu l-am eliberat".

2. *Gazeta de Transilvania*.

3. Foaie pentru minte, inimă și literatură.

4. Valahi puturoși.

5. Erou de cârciumă.

6. Cerc (administrativ).

7. Comisar guvernamental.

8. Vicecomite.

9. Funcționar ministerial.

10. Deputați.

* Cuvânt indescifrabil.

Adrian ADAMACHE

CÂTEVA DOCUMENTE PRIVIND ÎNCEPUTURILE PRIMEI PINACOTECI ROMÂNEȘTI

Greu să te strecuri printre cauze și efecte, ultimele devenind alte cauze ale altor efecte, mai ales în domeniul artei, unde sensibilitățile exacerbate ale principalilor actori pot recepta și produce o imensitate de fapte artistice, unicate în felul lor, dar extrem de variabile și cu intensități extraordinare.

De aceea, aș fi vrut să încep cu apariția ideii de muzeu ca loc de concentrare, conservare și expunere a valorilor - adică de la Saisul cumulativ al lui Solon și cartibula romană până la respectabilele muzee moderne, implicând și mutațiile istorice ale valorii, aș fi vrut să schițez cumva așa-numitul "efect de muzeu" ca școală a experienței de creație și psihologie a meșteșugului plastic solid (vorba lui Cézanne), care a reevaluat arta universală sub aspect intelectual în registrul științelor liberale, de la renaștere încoace. Aș fi dorit, bineînțeles, ca reducând sfera - cum istoria se repetă aproape ciclic - să amintesc de primele colecții de artă apărute pe teren românesc - și ar fi fost de-ajuns să amintesc de Brâncoveanu și împodobirea "castelelor lui de plăcere" în cea mai veritabilă modă a "sărbătorilor galante", pline - după mărturia lui Del Chiaro - cu statui academiste...¹

Numai că timpul ne măsoară mereu și ne forțează la prescurtări. (Dacă vreți, le puteți zice și sinteze!)

Și totuși, nu putem să trecem fără a menționa aici o observație a lui Vladimir Streinu². Spune el undeva că aceea ce caracterizează generația pașoptistă nu a fost profesionismul - deși reprezentanții curentului aveau dotația pentru așa ceva - ci inițierea marelui public în modernitate. De la G. Asachi, I. H. Rădulescu, până la întârziții Al.

Adrian ADAMACHE

Șef serviciu Arhive
Tehnice și de Înregistrare
a Arhivelor Naționale a
României. Romancier, cu
preocupări de istoria
culturii

Odobescu, B. P. Hasdeu, se risipesc "mesianic" - cum le zice G. Călinescu - în o mie și una de domenii culturale, pentru a le smulge dintr-o tradiție - deja într-o fază de tânjeală - și a le sincroniza cu tendințele momentului lor.

Interesant este că nu numai cei mari au această psihologie, ci întreaga intelectualitate românească.

În acest sens, iată-l pe Vodă Barbu Dimitrie Știrbei, domnul pământean de după revoluție, punând la 24 decembrie 1850, prin decretul domnesc nr.1751, bazele primei pinacoteci românești oficiale, "pentru studiul tinerimii care ar avea aplecare să îmbrățișeze această frumoasă artă"³. Interesant de remarcat este faptul că, pe de o parte, ideea aparține voievodului, și nu ca urmare a unui raport al executivului; pe de altă parte, că vine să completeze un efort anterior - inițierea unei biblioteci publice, a unui muzeu de istorie naturală și a două cabinete de fizică și de chimie⁴ (Toate cele patru, la care se va mai adăuga și o secțiune de istorie, vor forma ,mai târziu, după 1863, Muzeul Național - prin grija lui Al. Odobescu și H. Tarnk).

Pentru a pune bazele colecțiilor, prin același ofis, Barbu Știrbei poruncește Eforiei Școalelor "să adauge toate gravurile și tablourile, ce au avut școala și să se așeze într-o aleasă potrivire, după felul și meritul lor și să se înscrie într-un registru numit și pecetluit"⁵.

Și pentru că un început trebuie făcut, vodă dăruiește noua Pinacotecă cu două tablouri lucrate de doi tineri pictori români aflați încă la studii: Gheorghe Tattarescu (la Roma, „pe cheltuiala Sfintei Episcopii Buzău”) și Petre Alexandrescu (ce urma să plece și el tot acolo, „cu cheltuiala din Casa Școalelor”⁶).

Și pentru ca Pinacoteca (galeria de tablouri, cum o numesc documentele) să nu ducă lipsă de fonduri, la începutul lunii ianuarie 1851, de la Casa Centrală se virează Casei Școalelor 2.315.006 lei - sumă care, e adevărat, includea și unele reporturi din anii precedenți.

La 17 ianuarie, Casa Școalelor propune Domnului - și acesta aprobă - numirea drept conservator al muzeelor a lui C. Wahlstein, „cunoscut profesor de desen”, cu un salariu lunar de 75⁷ lei sumă care, ulterior, va fi mărită de însuși Barbu Știrbei⁸ cu 250 lei. De fapt, viața custodelui este mai curând legată de muzeul de Științe Naturale, unde-l găsim mai curând, în activitate, decât la Pinacotecă⁹. Probabil, și unde tablourile fiind noi, nu necesitau o îngrijire deosebită.

Prima achiziție de tablouri se face de la Constantin Lecca, la prețul de treizeci de galbeni unul, în august 1851¹⁰. Despre ce tablouri este vorba, nu se fac alte precizări decât că sunt două compoziții originale, iar trei "copiate după modeluri clasice"¹¹.

Dacă ne interesează prea puțin copiile - colecția de fotografii a lui Stahi dându-ne deja o idee către ce se îndrepta gustul pictorilor români din epocă -, manierismul italian și academismul francez - pentru cele două tablouri originale

putem bănuia a înfățișa „compoziții istorice”, având în vedere că, încă de prin anii patruzeci ai secolului al XIX-lea, aceeași Eforie a Școalelor recomandase profesorilor de „desemn” care erau și „zugravi de subțire” să „înfațoseze” scene din istoria națională, „pentru îndemnul moralicesc și patrioticu” al elevilor dumnealor. Apoi, în estetica academistă, ce domina vremea, exista o ierarhie a speciilor picturii care situa în frunte tematica istorică.

Ca și Brâncoveanu, cu ceva timp în urmă, Barbu Știrbei duce o politică dublă - pe de o parte îmbogățirea Pinacotecii, pe de alta susținerea materială a uceniciei talentelor în vestitele centre de artă ale Europei, aceștia din urmă având obligația să trimită, pentru completarea colecțiilor, rezultatele activității lor de la școală¹².

Rând pe rând, sunt susținuți H. Tarnk, C. Wahlstein, în primul sens, Petre Alexandrescu, Petru Mateescu. G. Tattarescu, Nicolae Grigorescu, în cel de-al doilea.

Trebuie să recunoaștem că este o politică înțeleaptă și că ea se îndreaptă către cei mai reprezentativi artiști ai mijlocului de secol.

Henri Tarnk propune, probabil la sfârșitul anului 1855, realizarea unei suite de 10 tablouri înfățișând peisaje cu șapte mănăstiri din Țara Românească (Curtea de Argeș, Bistrița, Tismana, Polovraci, Cozia, Radu Vodă și biserica Bucur), la prețul de șaizeci de ducăți bucata. Tablourile trebuiau să fie în ulei¹³. Departamentul Cultelor îmbrățișează ideea, fiind convins, ca și pictorul, „de interesul ce au românii de a avea aceste frumoase peisaje ce reprezintă niște suvenire prețioase ale istoriei lor”¹⁴ și afacerea se încheie, fiind aprobată de Domn, în ianuarie 1856.

P. Alexandrescu, pe partea cealaltă, aflat la Roma - ca bursier al Eforiei Școalelor -, trimite, spre „dovadă de înaintarea ce face la arta cu care se ocupă”, în ianuarie 1853, tablourile *Cele trei grații* și *Atala*; la fel, Petre Mateescu, o *Fugă în Egipt* (*Fugirea în Egipt* - zice textul) - probabil miniatură - lucrată pe „o tabletă de os de elefant” și o copie după un tablou de pictorul francez Claude Pierre¹⁵(?) etc.

Dar cea mai frumoasă poveste este cea a lui Nicolae Grigorescu. Fiind cel mai mare pictor al secolului XIX românesc, merită să detaliem.

La 5 ianuarie 1856, foarte tânărul la acea vreme se adresează Domnului cu petiția înregistrată sub nr.131, cerând ajutor - cu foarte mare dibăcie! - pentru a merge în străinătate la studii. Alături jalbei un mic tablou înfățișându-l pe Mihai Viteazul salvând stindardul, compoziție inspirată de poezia lui Dimitrie Bolintineanu¹⁶. Pe lângă starea socială a petentului, „apăsător de asprimea sărăciei, împovărat de îngrijirea unei mame bolnave și a sorii mai mici decât mine”, documentul localizează sediul Pinacotecii - Colegiul Sf. Sava -, „nu-mi de-te timp a vedea nici măcar școala colegiului”.

Domnul, în rezoluția sa din 14 ianuarie, trimite tabloul Eforiei Școalelor - pentru Pinacotecă - și i-l recomandă pe tânăr ca „să-și completeze aici

îmbogățirile regulate ale picturii, să învețe o limbă străină și apoi, dând dovadă de talent, se va putea trimite în străinătate pentru desăvârșire”. În plus, Barbu Știrbei i-a plătit tabloul, iar Eforia l-a recomandat profesorilor Rocu (probabil Roque), Limburgu (Limburg?) și Leca (C. Lecca): „să primiți în clasele D(omniilor) Voastre pe acest tânăr (N. Grigorescu - n.n.) și să aveți o vigeră îngrijitoare asupra-i, spre a face progresul cel mai posibil atât întru învățarea limbei franceze și germane cât și în studiul de arta picturii pentru care zice a avea predilecțiune”¹⁷.

Se pare că toate acestea nu l-au mulțumit pe pictor căci, imediat ce domnia lui Știrbei se termină (17/29 iulie), conform Convenției de la Balta-Liman, și preluării căimăcămiei de către Alexandru Dimitrie Ghica, înaintează noului "stăpânitor" o nouă jalbă, în 7 septembrie, prin care solicită o bursă de studii la Academia Romei, „pentru ca să poci și eu lucra în cele mai vii culori vreuna din faptele strălucite ale bravilor noștri părinți”¹⁸.

Adevărul este că Nicolae Grigorescu este puțin nedrept cu protectorul său de ocazie. Barbu Știrbei încercase încă din iulie 1855 să reglementeze bursele pentru străinătate. Cum voia ca acești tineri, în care statul investea, să se întoarcă în țară, pentru a fi conducători ai plănuitei școli de artă, stabilise minimum absolvirea a șapte clase gimnaziale și prezentarea la concurs.¹⁹ Or, Nicolae Grigorescu ... la acea vreme nu îndeplinea condițiile.

În 1859, Pinacoteca se va unifica și cu muzeul de științe naturale și cu colecțiile istorice și numismatice (ale căror baze le pusese C. Bolliac) și vor forma Muzeul Național, ce va funcționa astfel până în preajma primului război mondial. (Cel puțin listele bunurilor evacuate în 1916 către Iași, de către instituție, cuprind nenumărate lucrări de artă plastică, deși, după înființarea Școlilor de Belle Arte, și pe lângă aceste instituții apare câte o pinacotecă).

Oricum, lui Barbu Știrbei îi revine un mare merit pentru modernizarea picturii românești.

NOTE:

1. G. Oprescu, *Sculptura românească*, Buc., 1964
2. Vl. Streinu, *Pagini alese*, Ed. Albatros, Buc., 1967, p. 3
3. Arhivele Naționale, *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a Țării Românești*, dos. 1948, f. 19
4. *Ibidem*, f. 1
5. *Ibidem*
6. *Ibidem*
7. *Ibidem*, f. 6
8. *Ibidem*, f. 10
9. *Ibidem*, dos. 794/ 1854, f. 67
10. *Ibidem*, f. 12
11. *Ibidem*, f. 17
12. *Ibidem*, f. 1
13. *Ibidem*, dos. 1948/ 1851, f. 35-36
14. *Ibidem*, f. 34
15. *Ibidem*, f. 22, respectiv dos. 4653/ 1855, f. 2

16. *Ibidem*, dos. 4498/ 1856, f. 2
17. *Ibidem*, f. 3
18. *Ibidem*, f. 4
19. *Ibidem*, dos. 4690/ 1855, f. 2

UNITATEA ITALIANĂ - EXPERIENȚĂ DIN RECUZITA DIPLOMATICĂ A PRINCIPIULUI NAȚIONALITĂȚILOR DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

La fel ca în cazul României, dar mult mai eclatant, Italia a trecut de la sistemul statelor divizate la o veritabilă unitate statală. Spre deosebire de România, acest marș triumfal se datorează mai mult voinței venite de sus decât unei revolte populare. Încă în 1845, Massimo d'Azeglio, unul dintre actorii *Risorgimento*-ului, scria lui Carol Albert, regele Piemontului, că toți italienii sunt convinși că fără forță nu este posibilă unitatea țării, iar în Italia singura forță este în Piemont.

1. Diplomația lui Cavour. Istoria unității italiene este înainte de toate o probă de forță, de războaie interne și externe. Regatul Piemontului și Sardinei a conservat un rege constituțional, o armată, în ciuda înfrângerilor suferite în 1848-1849. Primul ministru, contele Cavour, a încercat să imprime țării o dezvoltare internă, prin crearea de mijloace de transport moderne, prin ameliorarea condițiilor de producție la sate și prin susținerea întreprinderilor industriale și comerciale. Primind refugiați italieni, alungați din provinciile lor de către represiunea austriacă, pontificală sau napolitană, Piemontul va fi nucleul unde se va forja o importantă mișcare republicană și unionistă. Cavour însuși, la fel ca un bun număr de antreprenori din Italia de Nord, ar fi fost foarte mulțumit de o unire a regiunilor mai dezvoltate, situate la nord de Pad și Apenini. Însă, el nu putea să abandoneze sudul, care era foarte intransigent în realizarea unei autentice unități italiene; aici acționaseră Mazzini și Garibaldi. Deci, Cavour îi cheamă la acțiune pe toți care puteau contribui la împlinirea visului statului italian unitar¹.

Italia nu putea să facă față singură

Dr. Ioan HORGA

Conferențiar universitar la
Universitatea din Oradea.
Specialist în istorie modernă
universală și în istoria
construcției europene.

Austriei. Trebuia să se sprijine pe ajutorul Angliei și al Franței. Întrucât prima era evazivă în răspuns, Cavour se adresează Franței. A pune o întrebare nu însemna rezolvarea ei, ori Cavour știa bine acest lucru. El știa de asemenea să pregătească în secret dispozitivul necesar viitoarei acțiuni. Alături de Cavour, regele Victor Emanuel al II-lea, un simpatizant al naționaliștilor, inclusiv al republicanilor, a susținut crearea unei Societăți Naționale Italiene, care avea drept slogan: "Independență, Unitate și Casa de Savoia". Această societate, condusă de sicilianul La Farina, deschisă în Piemont, a organizat numeroase rețele clandestine în alte părți ale Italiei. În 1858-1859 totul părea gata pentru acțiune.

2. Războiul de eliberare a Nordului. Trebuia obținut angajamentul lui Napoleon al III-lea contra armatelor austriece. Dar, Napoleon al III-lea ezita. A interveni în Italia însemna a acționa contra Papei, aceasta echivala cu a-i nemulțumi pe catolicii francezi, care de la începutul celui de al II-lea imperiu formau pilonul de bază al regimului său. Catolicii francezi dezaprobau de asemenea orice intervenție contra Austriei, apărătoare tradițională a ordinii catolice în Europa. Pe tărâm diplomatic dilema era și mai mare. Nici o putere europeană nu avea un real interes să schimbe harta continentului, cu riscul unui război periculos. Pentru o perioadă, Napoleon al III-lea a sperat că negocierile bine conduse vor duce la rezolvarea problemei italiene, însă rezultatele nu au fost cele așteptate, deci trebuia declarat război Austriei pentru a face lucrurile să avanseze.

Două episoade vor accelera procesele. Pe de o parte, în Franța, un atentat contra lui Napoleon al III-lea, executat în ianuarie 1858 de către un fanatic italian, Orsini, care-i reproșa împăratului vina de a fi abandonat cauza italiană, a fost ocazia unei relansări a acestui subiect. Pe de altă parte, Napoleon al III-lea, acționând în secret cu Emilio Cavour, a crezut că a ajuns la soluția diplomatică și politică a problemei. Italia urma să fie divizată în patru regate: unul care salvarda o certă putere temporală a Papei; Piemontul, care devenea un regat nordic al Italiei; un regat în Italia centrală și un regat reunind Lombardia și Venetia.

Nervozitatea Austriei a împiedicat reunirea unei conferințe internaționale la Torino pe această temă și l-a determinat pe Napoleon al III-lea să acționeze mai rapid. Astfel, războiul a început la 3 mai 1859 cu gândul proclamat de Napoleon al III-lea de a elibera Italia până la Adriatică.

Acest război trebuia să joace un rol esențial în formarea unității italiene, însă derularea sa demonstra încă odată că nu se potrivesc calculele politice cu realitatea. Mai întâi, la fel ca în războiul Crimeei, șefii militari s-au dovedit strategii mediocri în ambele tabere; victoriile franco-piemonteze au fost obținute cu mari pierderi umane în bătăliile de la Magenta și Solferino (iunie 1859). Acest fapt l-a determinat pe Napoleon al III-lea să înțeleagă că trebuie să limiteze cheltuielile campaniei. De aceea, imediat după bătălia de la Solferino, fără să se consulte cu aliatul său piemontez, împăratul negociază un armistițiu cu Austria, la

Villafranca (11 iulie 1859). Franz Iosif acceptă să cedeze Lombardia Franței, dar restul Italiei revenea la situația dinainte de război.

Felul cum a fost percepută campania împotriva Austriei de către cei doi aliați se vede din manifestările de după război. La întoarcerea la Paris, la mijlocul lui august 1859, armata franceză a defilat cu împăratul în frunte, ea fiind aclamată de către mulțime; străzile principale din marile orașe vor fi denumite cu numele marilor victorii; în Italia, sentimentul de a fi fost trădați de aliatul francez era dominant. Cavour, descurajat, a demisionat.

Un al doilea element trebuia să fie luat în considerare, modificând planurile prevăzute. Sub direcția societăților secrete, alimentate de către Societatea Națională Italiană un pic peste tot în peninsulă, în special în statele pontificale, ridicările patriotice puneau noile autorități în situația de a fi gata să se ralieze regelui Piemeontului. Se mergea în sensul unității mult mai departe decât erau dispozițiile stabilite între Cavour și Napoleon al III-lea. Unitatea italiană risca să se facă prea repede, ceea ce nici o putere nu ar fi admis. În aceste condiții se puneă întrebarea dacă trebuia să fie lărgit conflictul în jurul unității italiene. Deja, Prusia era stigmatizată să vadă în acțiunea Franței o amenințare globală asupra întregii Europe. Ea a început să mobilizeze trupele; în principiu pentru a apăra malul stâng al Rinului.

3. Unitatea italiană prin cucerirea Sudului de către Nord. Cei doi principali actori ai unității italiene, Cavour și Napoleon al III-lea au știut, în a doua jumătate a anului 1859 și în 1860, să dea impresia de a fi depășiți de către actorii secundari. În ciuda semnării tratatului de la Zürich, din noiembrie 1859, Franța nu a făcut nimic pentru a se opune mișcărilor de eliberare și de independență care se desfășurau în statele italiene, cu excepția Romei. În regiunea Latium, corpurile expediționare franceze, instalate după 1849 au fost menținute spre satisfacția catolicilor. În alte regiuni ale Italiei centrale, în primăvara anului 1860, ralierea provinciilor la regatul Piemontului s-a făcut fără mari dificultăți. În Parma, Modena, Romagna și Toscana s-a votat prin plebiscit adeziunea lor la noul regat al Italiei, căruia Napoleon i-a retrocedat Lombardia.

Cazul regatului de Neapole a fost reglat printr-o punere în scenă de mare stil. Giuseppe Garibaldi a ridicat la luptă 1200 de oameni, care au debarcat în Sicilia. Garibaldi, sprijinit în secret de către Cavour, l-a îndepărtat pe regele Neapolelui din Sicilia. Garibaldi s-a proclamat dictator al celor două Sicilii. Însă, Cavour, revenit la putere, nu a înțeles că trebuie să lase unitatea italiană să se desăvârșească pe cale revoluționară. El a profitat, stimulând teama de contagiune revoluționară în teritoriile pontificale, ceea ce ar fi antrenat o coliziune militară cu corpul expediționar francez.

O armată piemonteză, venită din Nord, în frunte cu regele Victor Emanuel al II-lea, a traversat statele pontificale și s-a oprit la Neapole, în octombrie 1860. Aici, Garibaldi, ca un veritabil condotier din trecut, s-a înclinat în fața regelui, punând astfel succesele sale la picioarele tronului Piemontului. Alte plebiscite

organizate în Sicilia și în Umbria au confirmat atașarea acestor provincii la regatul Italiei. Alegerile legislative din Italia (ianuarie 1861) au dus la crearea Parlamentului național, în martie 1861, proclamându-l pe Victor Emanuel al II-lea ca rege al Italiei. Cavour, epuizat, a murit puțin după aceea.

Cu excepția Veneției și Lațiumului, unitatea italiană era realizată. Pentru sprijinul dat, Franța va fi recompensată cu teritoriul Savoiei și al regiunii Nisa, după ce a fost organizat un plebiscit, act asupra căruia chiar istoricii francezi au dubii². Însă nici în teritoriile incluse în regatul Italiei nu funcționa armonia. Dacă, locuitorii din Câmpia Padului, Emilia, Romagna și Toscana se puteau simți aproape de piemontezii triumfători, nu era valabil același lucru pentru locuitorii din provinciile meridionale; sosirea, adesea numeroasă, a administratorilor din nord, sau a noilor șefi militari și de poliție, în provinciile meridionale, obișnuiește să fie încadrați de către notabili locali, tradiționali patroni de grupuri de dezmoșteniți, suscită reacții vii și violente. Culturile lingvistice, moravurile, formele de sociabilitate erau diferite. Anumiți responsabili sau anumiți intelectuali au sesizat foarte bine pericolul cuceririi rapide și impuse a Italiei de Sud de către Italia de Nord; o doză de autonomie regională, un anumit respect al tradițiilor locale ar fi putut să atenueze decalajele sociale și politice.

Însă, există un adevăr și de partea cealaltă. Acordându-se prea multă independență regională notabililor rămași în strânse relații cu vechile dinastii sau cu vechii stăpâni, însemna recunoașterea fragilității tânărului stat italian. Deciziile luate în anii 1860-1861 au fost foarte ambigue. Un stat centralizator piemontez absorbea toată Italia, atât cu concursul regaliștilor cât și al republicanilor, al nobilimii, burgheziei și intelectualității, care dorea să participe la această acțiune forțată.

Centralismul unificator a luat ca model sistemul francez, ce fusese introdus în Italia încă la începutul secolului al XIX-lea de către Bonaparte, însă el suferea de multiple particularisme. Chestiunea limbii este revelatoare. Italiana era mai mult o limbă scrisă decât una vorbită. Potrivit lingviștilor italieni, la mijlocul secolului al XIX-lea, cu puțin peste 500 000 de persoane vorbeau italiana, dintr-o populație de 25 de milioane, adică în jur de 2,5% din populație, iar numai 400 000 vorbeau dialectul toscan, cel care va sta la originea limbii italiene.

Trebuia lăsat timp pentru ca această creație artificială să fie impusă. Bunăoară, în fostul regat al Neapolelui, populațiile au recurs repede la rezistența armată. Timp de mai mulți ani, între 1861-1865, trupele venite din Nord au dus o veritabilă luptă de gherilă contra briganzilor napolitani. Nu se poate vorbi cu toată certitudinea de un război de secesiune pentru a califica acest conflict ca un act de pacificare sau mai mult încă ca un război de cucerire colonială, însă trebuie recunoscut faptul că unitatea tuturor italienilor din Nord, ca și din Sud, în același stat, s-a făcut mai mult cu arma decât cu convingerea.

Au loc, de asemenea, și alte clarificări. Garibaldi, totdeauna foarte activ, a crezut că a venit momentul de a trece la integrarea Romei în regat. El cere

permisiunea guvernului de la Torino, pentru o asemenea acțiune. Înțelegând implicațiile pe care o acțiune aventuristă le poate avea, guvernul de la Torino a trimis propria armată contra lui Garibaldi; acesta a fost înfrânt și rănit în august 1862. Din acest moment a fost foarte clar că unirea Italiei trebuia să se facă potrivit vederilor și după decizia guvernului piemontez. Atunci când momentul a sosit, Torino, apoi Florența (capitală a Italiei între 1865-1870) au utilizat în scop propriu elanul "național" pentru a recupera Venetia și Lațiumul. Statut piemontez a știut să exploateze elanul naționalist care s-a exprimat în Italia începând de la 1800, însă îi rămânea o datorie, aceea de a construi o națiune.

4. Naționalismul italian este unul de putere sau de existență? Potrivit concepției tradiționale italiene, statul național italian va fi forjat între 1860-1870, fiind rezultatul unei voințe majoritare de creare a unui stat politic puternic și independent, în numele moștenirii istorice și culturale comune a italienilor. Perioada de unificare teritorială, care a luat sfârșit odată cu proclamarea regatului Italiei, devine momentul crucial al întâlnirii diverselor curente naționaliste cu o putere politică structurată, cea a Piemontului³. Pentru a explica acest pasaj de la sensul difuz de naționalitate⁴ la expresia sa politică, contemporanii și istoricii pun accentul pe marile ansambluri de factori: rolul elitelor deținătoare ale moștenirii culturale și puterii politice, importanța războaielor de independență, privilegiind fie rolul Piemontului și al dinastiei de Savoia, fie al diplomației lui Cavour, fie al voluntarismului popular inspirat de Garibaldi sau Mazzini. În toate cazurile, schema raporturilor între națiune și stat rămâne legată de concepția voluntaristă asupra națiunii, a cărei axiomă este că națiunea precede statul⁵. Această schemă este deseori pusă în discuție. Ultima dezbatere legată de această temă sugerează faptul că formarea statului italian, în 1860-1861, nu se traduce prin preexistența unui sentiment național, ci din contra, crearea statului italian este rezultatul unor circumstanțe ale hazardului forțelor interne și internaționale, care au precedat acest act. Potrivit unuia dintre autorii acestei teze, statul a fost obligat să inventeze ideologia sa și să fabrice apoi națiunea⁶.

Odată cu intrarea în Roma a lui Victor Emanuel al II-lea, la 20 septembrie 1870, și cu plecarea gărzilor franceze, care asigurau paza palatului pontifical, practic, din punct de vedere al integrării provinciilor italiene în regatul Italiei, procesul de constituire a statului era încheiat. Pentru a exista îi trebuiau însă alte elemente de solidaritate, care să se sprijine fie pe lupte victorioase, în direcția așa ziselor *terrae iridentae*, fie printr-o activă propagandă națională. Se vor încerca ambele variante, însă insuccesul italian de la Adua în Etiopia (1896) a făcut ca aspirația spre naționalismul de putere să fie anulată, rămânând în stare embrionară până la primul război mondial. În aceste circumstanțe, solidaritatea națională creată în jurul unor "semne exterioare de apartenență la o nouă comunitate civică"⁷ va deveni tema principală în direcția forjării naționalismului italian, ca un naționalism de existență.

Potrivit istoricului Bruno Tobia, au fost puse în mișcare un întreg set de imagini și rituri patriotice pentru a încerca să se dea o imagine de coeziune națională⁸. Pentru a reprezenta mai bine italienilor ce este patria, au fost adoptate mai multe simboluri ca expresie a puterii națiunii. Primul dintre ele este drapelul verde-alb-roșu, tricolorul revoluției italiene de la 1848 și drapelul regatului Piemontului, după 1849, care devine stindard al regatului italian în momentul proclamării sale. În al doilea rând, după 1870, se impun trei simboluri, ca semn al confuziei statului cu națiunea: regele, eroii *Risorgimento*-ului (Cavour, Mazzini, Garibaldi) și simbolul Cetății Eterne. În al treilea rând, sărbătorile civice, comemorarea evenimentelor patriotice dau ocazia celebrării unor ritualuri ale valorilor naționale, aniversarea plebiscitului din 1860 și a Constituției piemonteze, comemorările funebre ale unor personalități italiene, cum a fost moartea lui Cavour în iunie 1861 sau doliul național la moartea lui Victor Emanuel al II-lea, în 1884; inaugurarea obeliscului (denumit și "altar al patriei") al lui Victor Emanuel al II-lea în 1911⁹.

Procesul de naționalizare statală corespunde unui efort real de integrare a maselor de către stat, fenomen specific ultimului sfert de veac al secolului al XIX-lea. Această mișcare este legată îndeosebi de acțiunea convergentă a trei factori de educație națională. În primul rând este învățământul. Încă din 1861 a fost introdusă în regat o lege a învățământului care făcea instrucția obligatorie pentru copiii între 6 și 12 ani¹⁰. Chiar dacă progresele au fost lente în comparație cu alte state occidentale și disparate de la o regiune la alta, efectele au fost notabile. În al doilea rând, armata națională apare ca o veritabilă forță federatoare pentru noul stat și în același timp ca o referință importantă în definirea cetățeniei. În fine, notăm integrarea civică prin intermediul mecanismului și ritualului electoral, ajungându-se în 1912 la adoptarea sufragiului universal masculin¹¹.

În concluzie, până la primul război mondial, naționalismul italian are trăsăturile unui naționalism de existență, la fel ca și în România. Naționalismul de putere semnifică altceva. El este observabil în *statele naționale* care au depășit stadiul primar al formării acestuia și care se pregătesc să accedă la stadiul de mare putere prin intermediul forței economice, militare și politice.

NOTE:

1. Levra Umberto, *Fare gli Italiani. Memoria e celebrazione del Risorgimento*, Torin, 1992, p. 213-226; Tobia Bruno, *Una patria per gli Italiani*, Roma-Bari, 1991.
2. Rene Girault, *Peuples et nations d Europe au XX eme siecle*, Paris, 1996, p. 161.
3. Gilles Pecout, *L'integration nationale italienne et ses limites. De l'unite nationale au nationalisme: apercus problematiques*", în *Le Buletin de la SHCM*, nr. 43, 1996/ 1-2 p. 31.
4. Chabod Frederico, *L'idea di nazione*, Roma-Bari, 1961. 9 G. Pecout, *op. cit.*, p. 32.
5. G. Pecout, *op. cit.*, p. 32.
6. Romano Sergio, *Finis Italiae. Declino dell'ideologia risorgimentale. Perche gli Italiani si disprezzano*, Milan, 1994
7. G. Pecout, *op. cit.*, p. 32.
8. Tobia Bruno, *Una patria per gli Italiani*, Roma-Bari, Laterza, 1991.
9. Levra Umberto, *op. cit.*
10. G. Pecout, *op. cit.*, p. 34.
11. *Ibidem*.

Antonio FAUR

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE INEDITE LA CUNOAȘTEREA LAGĂRELOR MILITARE SOVIETICE DIN ROMÂNIA (1944-1945)

Ca eveniment care a marcat acest secol, cel de-al doilea război mondial a beneficiat de atenția istoricilor, fiind reconstituite principalele sale aspecte. Cu toate acestea, nu se poate afirma că au fost recuperate toate realitățile determinate de o asemenea experiență umană, copleșitoare prin dimensiuni și dramatică prin consecințe. După opinia noastră, o problemă de certă relevanță, prea puțin studiată până acum, este și cea care vizează situația - în timpul celor patru ani și jumătate de război, dar și în cei imediat următori - unor cetățeni români (civili și militari) care au ajuns în diverse lagăre (politice sau de muncă forțată) din Ungaria, Germania și Uniunea Sovietică. Mai întâi, ar trebui stabilit, cât mai exact posibil, numărul acestora, după care s-ar impune reliefa condițiilor de muncă, precum și maniera în care au fost tratați ca ființe umane, mulți nemaîntorcându-se la casele lor. Existența în asemenea structuri concentraționare a produs nu numai moartea multora, ci și răni sufletești nevindecabile. Ni se pare, deci, pe deplin justificată intensificarea eforturilor cercetătorilor pentru a fi restituită și această componentă a mării conflagrații la care ne referim.

În urmă cu cinci ani, am avut șansa de a descoperi câteva documente zguduitoare cu privire la soarta tragică a unor români care au fost duși de autoritățile horthyste în lagărele de la Fertőszentmiklós și Veszékény¹. Un preot ortodox din Bihor, luat pur și simplu din parohia sa în zilele lui septembrie 1944 - când în Bihor s-au dat crâncene bătălii cu diviziile germane și maghiare -, a fost obligat să trăiască viața de prizonier în cele două lagăre², pe care o evocă în cuvinte emoționante. O asemenea mărturie istorică este, după convingerea noastră, inapreciabilă, mai ales prin conținutul ei de informații adevărate, dar și prin faptul că ridică vălul tăcerii, care părea definitivă, de pe o secvență dramatică a războiului. Ca preot, el a prestat serviciul de înmormântare pentru cei 279 de români, în mare parte soldați din Muntenia și Moldova, care au murit în amintitele lagăre.

Este de menționat însă faptul că pe teritoriul Ungariei a funcționat, pe parcursul războiului, și o altă categorie de lagăre. Este vorba de așa-zisele **lagăre de muncă**, foarte numeroase și aproape necunoscute. O primă tentativă de a identifica o parte a acestora am făcut-o recent, într-o lucrare care urmează să apară în periodicul orădean *Aletheia*³. Evident, ne aflăm într-o fază inițială a investigației, care se cuvine a fi extinsă, desigur și prin contribuția altor cercetători. Precizăm că în arhivele bihorene, spre pildă, se află o cantitate

importantă de documente în care apar numele a sute de locuitori din mai multe comune și sate, care au fost obligați să lucreze - pe perioade diferite - în detașamente de muncă, unii chiar mai mulți ani, alții nemaiajungând niciodată în familiile lor. Ar fi deosebit de utilă, credem, desfășurarea și în Ungaria a unor cercetări care să descifreze o asemenea problemă. Numai în acest mod ar deveni posibilă o prezentare completă, cu date sigure, a ceea ce s-a întâmplat **cu adevărat** în aceste lagăre și care a fost soarta oamenilor.

În altă ordine de idei, mărturisim că ne preocupă și depistarea de informații despre o fațetă quasi-necunoscută a comportamentului militarilor și comandamentelor sovietice pe teritoriul României, începând din septembrie 1944 și până la finele anului 1945. Mai exact, avem în vedere înființarea de către sovietici a unor **lagăre** (în unele așezări din țară), în care i-au plasat, cu forța, pe locuitorii români (care nu cădeau sub incidența prevederilor Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944), chiar dacă aceștia urmau ca să fie încorporați, pentru a fi trimiși pe front. Un asemenea caz este semnalat într-o scrisoare din 5 decembrie 1944, a soldatului Gheorghe Balint (originar din comuna Gârleni, județul Bacău), care a fost repartizat în Divizionul 4 Tunuri Munte – care a ajuns la Secția a 7-a a Marelui Stat Major și din care rezultă că acesta a **"fost luat cu forța și internat în lagărul sovietic din Buzău"**⁴ (subl. ns. - A.F.), unde se afla și la data transmiterii corespondenței printr-un locuitor din Piatra Neamț⁵. Scrisoarea seamănă mai degrabă cu un "strigăt" după ajutor. Aflăm din cuprinsul ei că Gheorghe Balint nu mai este la "lucrarea" unde a fost dus, ci într-un lagăr, în care sunt și alți "lucrători strânși de Armata Sovietică" și utilizați pentru "transbordarea materialului lor"⁶. Cât a fost la lucru, în perioada anterioară, mai trăgea speranța că se va întoarce acasă, dar acum și-a pierdut-o, pentru că nu mai este nici o "puțință de a scăpa", fiindcă sunt escortați chiar și la W.C. Această convingere o aveau mulți dintre cei care se aflau în lagăr⁷. În adresa din 19 februarie 1945 a C.R.A.A. către Comisia Aliată (Sovietică) de Control se menționează și împrejurarea că românii internați în lagărul⁸ sovietic din Bacău sunt **"pe punctul de a fi expediați în U.R.S.S."**⁹ (subl. ns. - A.F.). Este solicitată intervenția acesteia pentru ca "toți românii internați în lagăre să fie lăsați liberi"¹⁰. Aceasta cu atât mai mult, cu cât unii din ei "posedă ordine de chemare la unități, în scopul de a fi trimiși pe front"¹¹.

Documentele consemnează și alte acte de racolare a cetățenilor români de către sovietici. La 31 ianuarie 1945, în gara Sighișoara sosea "un tren sovietic" (cu indicativul 3540), în care se "aflau aproximativ 300 de români"¹². Aceștia fuseseră "ridicați" de administrația horthystă (din zona Toplița) și "duși pentru lucru în spre Budapesta"¹³. În timpul luptelor din Ungaria, ei au reușit să fugă din detașamentele de lucru și au încercat să se întoarcă la "căminurile lor din Ardeal"¹⁴. Au fost însă "prinși de unitățile sovietice". În loc să li se dea drumul, au fost "tratați ca prizonieri" și, fapt extrem de grav, "sunt transportați... în U.R.S.S."¹⁵. Din nou C.R.A.A. intervine pe lângă Comisia Aliată (Sovietică) de

Control, pentru "eliberarea acestor români"¹⁶. O întâmplare și mai relevantă a avut loc în comuna Chișineu-Criș (din județul Arad). În gara acestei așezări a staționat, în noiembrie 1944, un tren sovietic (cu nr. 3560), în care "erau... prizonieri făcuți de armatele aliate ruse"¹⁷. Câțiva militari sovietici au coborât din acest tren și s-au îndreptat spre câmpul din apropiere, unde se aflau, la lucru, locuitorii Teodor Gruie și Mihai Vălean, pe care i-au luat "cu forța" și i-au "îmbarcat" în trenul amintit, ducându-i, împreună cu "prizonierii", spre o "destinație necunoscută"¹⁸. Ulterior, soțiile acestora au aflat că ar fi fost "internați într-un lagăr de prizonieri din Focșani"¹⁹. Faptul a fost adus - de către Secția a 7-a a Marelui Stat Major - la cunoștința C.R.A.A., în ideea ca aceasta să facă demersurile necesare pentru a obține "eliberarea" celor doi săteni.

Din informația documentară inedită la care am apelat, rezultă că și sovieticii au înființat - pe teritoriul României - diferite lagăre, cum au fost cele de la Buzău și Focșani. Nu ne îndoim că au mai existat și altele, despre care, deocamdată, nu știm nimic. Tocmai de aceea este imperios necesar ca să se efectueze cercetări sistematice și eficiente în această direcție, pentru a fi identificate toate lagărele sovietice din țara noastră și a fi stabilit, cu exactitate, rolul pe care l-au avut.

NOTE:

1. Antonio Faur, *Documente referitoare la soarta tragică a prizonierilor români din lagărele maghiare de la Fertőszentmiklos și Veskény*, în *Cele trei Crișuri*, 1995, nr. 9-10, p.1 și 6-7; nr. 11-12, p.8
2. Ioan Chira, *Lagărul politic horthyst de la Fertőszentmiklos*, în *Crișana Plus*, 1995, nr. 14, p.3
3. Antonio Faur, *Noi date cu privire la detașamentele de lucru din Ungaria (1940-1944)* (lucrare în mss; predată, spre a fi tipărită, în *Aletheia*)
4. Arhivele Militare Române (în continuare : A. M. R.), *fond Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului* (în continuare: *fond C.R.A.A.*), dos.205, f.311
5. A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f.310
6. *Ibidem*
7. *Ibidem*, f.311
8. În scrisoare se scrie "lagăre", deci puteau fi mai multe.
9. A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f.310
10. *Ibidem*, f. 311
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*
13. *Ibidem*
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. *Ibidem*
17. *Ibidem*, dos. 205, f. 197
18. *Ibidem*. De notat că un asemenea procedeu a mai fost utilizat de militarii sovietici care însoțeau trenurile cu prizonieri. În felul acesta, ei completau numărul prizonierilor, cunoscut fiind că unii dintre aceștia, înșelând vigilența paznicilor sovietici (care, de de multe ori, erau în stare de ebrietate), reușeau să fugă. Prin urmare, pentru a ajunge la destinație cu același număr de

prizonieri, militarii sovietici recurgeau la prinderea unor cetățeni români nevinovați și includerea lor în rândul prizonierilor din trenuri.

19. *Ibidem*

ANEXE DOCUMENTARE

1

5.XII.1944

Scumpă și mult dorita mea soție și fiică micuță, doresc ca aceste mici rânduri să vă găsească în momentele cele mai fericite ale sănătății voastre.

Dragă Marie, vei ști că eu nu mai sunt la lucrarea unde plecasem de acasă; acum suntem tot lucrători strânși de Armata Sovietică pentru transbordarea materialului lor. Ziua ne scot afară în corvoadă și noaptea dormim în lagăr, dar cât o să ne ție, numai bunul Dumnezeu știe, și să știi că suntem în lagărele de la Buzău și, te rog, du-te cu această scrisoare la postul de jandarmi, spune de situația mea, că până acum, cât am fost la lucru, tot trăgeam speranță că oi veni acasă, dar acum nu mai sper, că poate că am pățit și eu cum a pățit fratele meu David și mulți care sunt în lagăre ca mine, și nu e nicio putință de a scăpa, sub niciun motiv, că suntem escortați și până la cele necesare ale noastre și, fiind, trecând, acest pământean dela Piatra Neamț, am trimis această mică scrisoare acasă, ca să știi și tu de situația mea.

Al tău soț și tată,

Gheorghe B[alint]

(A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f. 310)

2

Cătră

Onor Marele Stat Major

Subsemnatele, cu toată stima, venim a Vă aduce la cunoștință următoarele:

În luna Noemvrie 1944, soții noștri 1/.*Frt. Gruie Teodor, ctg. 1931, din Reg. 93 Infanterie* și 2/.*Vălean Mihai, ctg. 1921*, ambii de origină etnică română, cu domiciliul în comuna Chișineu-Criș, jud. Arad, pe când erau la lucru câmpului, a sosit în gara Chișineu-Criș un tren cu Nr.3560, în care erau - după cum știm - prizonieri făcuți de armatele aliate ruse.

Câțiva soldați din armatele rusești au mers la soții noștri, luându-i cu forța și ducându-i la tren, unde i-au imbarcat și au plecat cu ei, împreună cu prizonierii, la o destinație necunoscută.

Acum însă am auzit că ar fi internați într-un lagăr de prizonieri din Focșani.

Cum însă suntem atât de sărace, încât nu avem nici un fel de avere mobilă sau imobilă, Vă rugăm cu tot respectul să binevoiți a cerceta cazul și a dispune punerea soților noștri pe picior de libertate, mai ales că avem o familie destul de grea, copiii desculți, desbrăcați și fără nici o bucată de pâine asigurată peste iarna ce este foarte grea pentru noi.

Înoindu-ne cererea, Vă rugăm să primiți stimele noastre cele mai distinse.

Chișineu-Criș, la 9 ianuarie 1945.

soția lui Gruia Teodor

soția lui Vălean Mihai

(A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f.197)

3

MARELE STAT MAJOR

Secția a 7-a

LEGĂTURA CU ARMATELE ALIATE

Nr. 989.463 din 27 ian.1945

MARELE STAT MAJOR

Secția a 7-a

Către

COMISIA ROMÂNĂ PENTRU APLICAREA ARMISTIȚIULUI

- Delegația Militară -

Am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele:

Sergentul T.R. Csorba Tiberiu, ctg. 1930, aparținând Detașamentului Construcții Nr.2, din Comuna Dârste, jud. Brașov, fiind trimis într-o delegație la Arad și de unde urma a se înapoia la data de 6.XI.1944, a fost ridicat de către Armata Sovietică și reținut pentru lucru la fabrica de mașini "Edmund Hendl" din Arad.

Intervenția noastră, făcută la timp, la domnul General Vorobiev, a rămas fără rezultat.

Rugăm a interveni pentru cercetarea acestui caz și pentru eliberarea numitului sergent, care trebuie să se prezinte la unitatea sa, unde este considerat ca dezertor.

p. ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR,

GENERAL

Bardan

Șeful Secției a 7-a,

Colonel

N. Baiculescu

(A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f.203)

4

MARELE STAT MAJOR

Secția 7-a

Nr. 989.435 din 27 ian. 1945

MARELE STAT MAJOR

Către

COMISIUNEA ROMÂNĂ PENTRU APLICAREA ARMISTIȚIULUI

Delegația Militară

Am onoare a vă înainta alăturat petiția soțiilor a doi ostași români prin care arată că, pe când trenul sovietic Nr. 3560 încărcat cu prizonieri staționa în gara Chișinău-Criș, garda sovietică a ridicat cu forța de pe câmp pe soții lor, i-au îmbarcat în tren, plecând spre o destinație necunoscută.

Susnumitele sunt informate că soții lor au fost internați în lagărul din Focșani.

Vă rugăm să binevoiți a interveni pentru eliberarea lor, comunicând apoi și M.St.M. rezultatul intervenției Dvs.

p. ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR,

GENERAL

Bardan

Șeful Secției 7-a Leg. cu Arm. Aliate,

Colonel

N. Baiculescu

(A.M.R., fond C.R.A.A., dos.205, f.196)

5

ROMÂNIA

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

MARELE STAT MAJOR

SECȚIA II-A

Biroul Contrainformații

Nr. 597256 din 9.II.1945

MARELE STAT MAJOR

SECȚIA II-A

Către

COMISIA ROMÂNĂ PENTRU APLICAREA ARMISTITIULUI

- Delegația Militară -

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În ziua de 31 Ianuarie a.c., a sosit în gara Sighișoara un tren sovietic, cu indicativul Nr.3540, în care se aflau aproximativ 300 români.

Acești români au fost ridicați, de către unguri, din zona Toplița și duși pentru lucru înspre Budapesta.

Ulterior, în urma luptelor, au fugit și au căutat să vină la căminurile lor din Ardeal.

Fiind prinși de unitățile sovietice, au fost tratați ca prizonieri și sunt transportați, probabil, în U.R.S.S.

Față de cele de mai sus, cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune să se facă demersurile necesare pentru eliberarea acestor români.

D.O.

ȘEFUL SECȚIEI II-a

Colonel

A. Runceanu

(A.M.R., fond C.R.A.A., dos.206, f.6)

Șeful Bir. Contrainformații

Lt. Colonel

Vasiliu Emil

[COMISIUNEA ROMÂNĂ PENTRU APLICAREA ARMISTIȚIULUI]

19 feb. 1945

100.908

I.

[Către]

COMISIUNEA ALIATĂ DE CONTROL

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că Marele Stat Major, Secția 7-a, cu Nr.989.464 din 27 Ianuarie 1945, ne face cunoscut următoarele:

Dintr-o scrisoare primită de familia soldatului Balint Gheorghe, ctg.1937, din Divizionul 4 Tunuri Munte, de fel din Com. Gârleni, Jud. Bacău, rezultă că acesta a fost luat cu forța și internat în lagărul sovietic din Buzău, unde se găsea încă, la data de **5.XII.1944.**

Din scrisoare mai reiese că, în acel lagăr, sunt internați încă și alți români, fiind întrebuințați la diferite corvezi și pe punctul de a fi expediați în U.R.S.S.

Vă rugăm să binevoiți a dispune să se cerceteze aceste cazuri și ca *toți românii internați în lagăre* să fie lăsați liberi, - mai ales că mulți din ei posedă ordine de chemare dela unități, în scopul de a fi trimiși pe front.

p. PREȘEDINTELE COMISIEI ROMÂNE PENTRU APLICAREA ARMISTIȚIULUI,
GENERAL,

Pretorian S.

(A.M.R., *fond C.R.A.A.*, dos.205, f.311)

ACȚIUNI PREMERGĂTOARE DEPORTĂRII GERMANILOR DIN ROMÂNIA ÎN U.R.S.S.

La sfârșitul anului 1944 au început pregătirile pentru ceea ce avea să reprezinte una dintre marile tragedii ale perioadei de la sfârșitul celui de al doilea război mondial: deportarea cetățenilor români de origine germană în U. R. S. S., fără nici o vină individuală, fără hotărâri judecătorești, cu încălcarea oricăror norme ale relațiilor dintre state suverane și a normelor dreptului internațional. În prefața pe care o semnează la volumul de documente consacrat acestei mari nedreptăți de inculpare colectivă, dr. Paul Philippi, președintele Forumului Democrat al Germanilor din România, insistă asupra mării nedreptăți săvârșite atunci asupra comunității germane din România: „Singurul motiv al deportării lor a fost apartenența la etnia germană. O altă învinuire nici măcar nu s-a încercat. Nesocotind orice drepturi ale omului, au fost pedepsiți nu cei care colaboraseră într-adevăr și cei vinovați pentru dezastrul provocat de Germania lui Hitler, ci prin atribuirea unei vine colective, care era gândită să fie imputată Germaniei, au fost deportați tocmai cei care nici măcar nu erau cetățeni ai acesteia”.¹

La 31 august 1944, conducerea comunității etnice germane din România a fost preluată de către avocatul Hans Otto Roth, schimbare de conducere și asumare de responsabilitate în cel mai grav moment al istoriei populației germane de pe teritoriul țării noastre, anunțate prin intermediul unui apel difuzat în rândul sașilor transilvăneni și al șvabilor bănățeni. Printr-un text redactat în termeni sobri și direcți, noul conducător al comunității germane din România chema conaționalii săi să depășească amintirea și povara trecutului și să-și îndrepte

Dr. Corneliu CRĂCIUN

Lector universitar la Colegiul
Universitar de Institutori.
Specialist în istoria culturii;
preocupări în ceea ce privește
viața politică postbelică din
România.

privirile spre viitorul lor și al copiilor lor. În text se pot identifica două coordonate avute în vedere, în primul rând, de H. O. Roth: garanția morală reprezentată de istoria germanilor din România pentru timpul prezent ("Loialitatea față de stat a constituit de secole baza de neclintit a vieții noastre ca popor. Ea o constituie și astăzi. De aceea ne prezentăm loiali pe baza ordinii nou create".²) și credința – cumplit anulată de evoluția evenimentelor viitoare – că asupra populației civile germane, cetățeni ai statului român, căruia i-au fost loiali și-i vor fi loiali, nu se vor abate niciodată represaliile învingătorilor: "După luarea legăturilor cu guvernul generalului Sănătescu, vă pot asigura că măsurile luate în ultimele zile servesc exclusiv ordinii publice și țin cont de legile războiului. Toate zvonurile despre măsuri de forță care se intenționează a fi luate sunt rod al unei fantezii surescitate".³ În contextul unor evenimente complexe, Hans Otto Roth admitea să preia pe umerii săi răspunderea pentru destinele comunității germane din România, căreia-i cerea să nu cedeze în fața vicisitudinilor și să decidă, în condițiile când problema este a morții ori a supraviețuirii, să aleagă cu demnitate și voință calea vieții. În locul obsesiei trecutului (devenit obiect al reflexiei istorice: „Las pe seama istoriei să-și dea în liniște sentința în această chestiune”.⁴), el propunea privirea spre viitor, un viitor pe care germanii nu-l știau cât de dezastruos va fi pentru ei, după cum nu îl știau nici românii.

Dintr-o telegramă, expedită la 6 septembrie 1944, de către secția Operații a Grupului de Armate "Ucraina de Sud", reiese că recomandări de respectare a ordinii și disciplinei au mai fost adresate populației germane din România și de către alte două persoane oficiale germane: obergruppenführerul Phleps și fostul conducător al Grupului Etnic German, Andreas Schmidt, dar aceste apeluri se întemeiau pe posibilitatea unei schimbări a situației de război în favoarea germanilor. Concomitent, se informa despre apelul adresat de fostul reprezentant al populației germane în Parlamentul României, avocatul H. O. Roth, și despre preluarea conducerii comunității germane de către acesta. În urma apelului, în noua sa calitate, H. O. Roth a luat legătura cu generalul Sănătescu și a cerut grupului etnic german să rămână credincios statului român. Se aprecia că acest apel ar putea avea influență în special asupra generației mai în vârstă.⁵ Îndoctrinarea nazistă se exercitase și reușise asupra tineretului, care nu mai putea fi întors de la convingerile sale politice prin declarații pacifiste.

Dintr-un raport al lui Edwin Konnerth, cetățean român, membru al Grupului Etnic German, plecat la 1 septembrie 1944 din București, rezultă că liderul german s-a întâlnit și cu fruntașul democrației românești, Iuliu Maniu, care i-a dat asigurări că populația germană nu va avea de suferit, dacă va respecta ordinea și dispozițiile autorităților: "Maniu i-a promis lui Roth, la o întrevvedere, că populația germană nu va avea de suferit dacă se va comporta loial".⁶ Două personalități profund democratice și tolerante vor cădea, în cele din urmă, victime unui regim a cărui monstruoasă dimensiune nu o gândiseră vreodată: Iuliu Maniu va muri în temnița de la Sighet, iar Hans Otto Roth într-o închisoare din

București. Au murit în același an: 1953; nu i se cunoaște nici unuia locul unde a fost înmormântat.

Între măsurile represive impuse autorităților române de către sovietici împotriva acelor care erau considerați vinovați de războiul împotriva Uniunii Sovietice au fost și acțiunile care vizau etnicii germani din România, de la internări în lagăre la deportare. În noaptea de 10 spre 11 ianuarie 1945 a fost declanșată o amplă operațiune de arestare a germanilor, în vederea deportării lor în Uniunea Sovietică, pentru așa-zisa muncă de reconstrucție, în ideea că germanii sunt toți solidari pentru ceea ce s-a întâmplat în al doilea război mondial. Acțiunea de arestare și deportare a unor cetățeni străini de Reich (erau cetățeni ai Regatului României) a fost o măsură unilaterală din partea sovietică, fără acordul celorlalte puteri învingătoare. La 3 ianuarie 1945, în cadrul unei întâlniri între ministrul român de externe, C. Vișoianu, și Burton Y. Berry, reprezentantul politic al S. U. A. la București, de partea părții române s-a exprimat dezacordul cu privire la decizia autorităților sovietice de a deporta cetățeni români de origine etnică germană în Uniunea Sovietică: "...i-am vorbit despre cererea reprezentanților sovietici de aici, tinzând a ridica și transfera în Uniunea Sovietică cetățenii de origine germană din România, spunând-i că aceasta s-ar face împotriva voinței Guvernului român, care recunoaște că printr-o asemenea măsură s-ar depăși regulile dreptului internațional și că România ar fi pusă acum, și mai ales în viitor, într-o situațiune foarte delicată".⁷ Adresa oficială a Comisiei Aliate (sovietice) de Control din România a fost adresată Președinției Consiliului de Miniștri al României la 6 ianuarie 1945. Se cerea acesteia ca, în perioada 10-20 ianuarie 1945, să mobilizeze pentru muncă toți germanii, indiferent de cetățenie, și se stabileau și limitele de vârstă între care urmau să aibă loc aceste rețineri: "Bărbații între 17 la 45, femeile între 18 la 30 ani. Femeile care alăptează copii până la 1 an nu vor fi mobilizate".⁸

Statele Unite ale Americii și Marea Britanie au avut, pe canale diplomatice, o atitudine de dezaprobare a acestor măsuri unilaterale ale sovieticilor. La 12 ianuarie 1945, când acțiunea de reținere a etnicilor germani din România se desfășura de două zile, reprezentantul politic al Statelor Unite ale Americii la București îl informa pe ministrul român de externe că guvernul său dezaprobă aceste măsuri, iar la 13 ianuarie 1945, John Balfour, din partea ambasadei Marii Britanii la Moscova, protesta împotriva faptului că generalul Vinogradov i-a spus ministrului român că măsura a fost luată de comun acord cu Națiunile Unite, dar că Marea Britanie nu și-a dat nicicând acordul pentru o asemenea acțiune. Proteste formale, de care sovieticii n-au ținut seama deloc, cu atât mai mult cu cât primul-minstru al Marii Britanii, Winston Churchill, considera, la 19 ianuarie 1945, într-o minută personală adresată ministrului său de externe, că se face prea mare furtună pentru o problemă atât de explicabilă, cum ar fi aceea a deportării unor cetățeni nevinovați la muncă în U. R. S. S.⁹

În studiul lui D. Șandru, consacrat problemei deportării etnicilor germani în U. R. S. S., de fapt studiul introductiv la culegerea de documente a lui Hannelore Baier, se aprecia că primele informații cu privire la pregătirile pentru deportarea germanilor au fost cunoscute în mod neoficial pe la începutul lunii decembrie 1944¹⁰, cu o lună de zile înainte ca primele adrese ale organelor centrale să fi fost difuzate spre luare la cunoștință și executare.

Informații de un caracter special cu privire la cetățenii români de origine etnică germană au fost solicitate înainte de începutul lunii decembrie, cu o asemenea constanță și cu cereri repetate de rigurozitate în elaborarea lor, încât concluzia care se impune este că deportarea din ianuarie 1945 a fost pregătită încă din toamna lui 1944.

Procurarea de date cu privire la cetățenii români de origine etnică germană a început în toamna acestui an. La 1 noiembrie 1944, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinei Publice solicita Inspectoratului de Jandarmi Oradea să verifice dacă legiunile au trecut la executarea ordinului nr. 46930 din 30 octombrie 1944, referitor la “tabelele de cetățeni români de origine etnică germană”¹¹. În conformitate cu instrucțiunile transmise anterior, tabelele respective trebuiau să parvină Inspectoratului General al Jandarmeriei până la data de 7 noiembrie.

La 1 decembrie 1944, Inspectoratul de Jandarmi Oradea se adresa legiunilor de jandarmi Arad și Bihor (cu referire la ordinul telefonic nr. 49021 al Inspectoratului General al Jandarmeriei) cu solicitarea de a realiza și transmite – până la 3 decembrie 1944 – două situații numerice: una pentru cetățenii români de origine etnică germană, cealaltă pentru cetățenii de origine maghiară. În ele urma să se cuprindă proporția în care erau reprezentate cele două naționalități la data de 1 decembrie 1944, în județele respective. În elaborarea tabelelor nominale persoanele erau grupate pe vârstă și sex: bărbați între 16 și 30 de ani, între 30 și 40 de ani, între 40 și 50, peste 50 de ani; femei, în aceeași repartizare a grupelor; copii, până la 16 ani, fete și băieți.¹²

Tot la 1 decembrie 1944 se emitea, de către același for polițienesc, o adresă prin care se solicita un tabel nominal exclusiv cu cetățenii români de origine etnică germană, aflați la data respectivă internați în lagăre. Între informațiile solicitate pentru fiecare caz în parte era și motivul internării, care urma să fie expus succint, dar explicit, “pentru a fi înțeles de Comisia de armistițiu”.¹³

Se constată preocuparea deosebită a autorităților pentru întocmirea acestor situații, dovadă că tot la 1 decembrie 1944, Direcția Siguranței din Inspectoratul General al Jandarmeriei reamintea legiunilor obligația de a transmite, până la data de 8 decembrie 1944, situațiile în ceea ce privește cetățenii români de origine germană și maghiară de pe teritoriul zonei de competență. Se atrăgea atenția asupra exactității datelor, asupra necesității de a corespunde cu situațiile transmise la solicitări anterioare și a obligației de a respecta termenul fixat. Încadrarea în

termenul comunicat era motivată prin faptul că lucrarea respectivă fusese cerută de Comisia aliată de armistițiu.¹⁴

La 20 decembrie 1944, Inspectoratul General al Jandarmeriei se adresa legiunilor de jandarmi Arad și Bihor pentru a pregăti și raporta, până la ora 9 a dimineții de 22 decembrie, o situație numerică privind exclusiv populația germană de pe raza legiunilor: bărbați între 16 și 40 de ani, femei între 16 și 30 de ani, care nu au copii și care au copii peste vârsta de 8 ani. În plus, se cerea gruparea acestora pe profesii: plugari, zidari, ingineri etc.; croitorese, învățătoare, casnice etc.¹⁵ La 26 decembrie 1944, cele două legiuni de jandarmi transmiteau Direcției Siguranță din Inspectoratul General al Jandarmeriei tabelele solicitate.¹⁶

La 31 decembrie 1944, Inspectoratul General al Jandarmeriei solicita autorităților polițienești din subordine să urmărească evidența clară a minoritarilor germani (bărbați și femei, pe vârste și profesii), pentru că este oricând posibil “să se ceară de către organele superioare noi date”.¹⁷

Atunci când ridicarea germanilor s-a dovedit a fi o chestiune iminentă, au intervenit pe lângă autoritățile române, - prim ministru și ministru de interne era Nicolae Rădescu -, două dintre personalitățile de primă mărime ale comunității germane din România: Hans Otto Roth, fost senator, și Rudolf Brandsch, fost secretar de stat pentru minorități în guvernul Iorga-Argetoianu, în încercarea de a-l convinge pe demnitarul român să anuleze acțiunea.¹⁸ Acesta a explicat că nu poate da nici un ordin de contramandare, întrucât hotărârea fusese luată la Moscova și că autoritățile române nu aveau cum să evite executarea ordinului.

În consecință, 69 000 de germani au luat drumul lagărelor de muncă sovietice, ca altă jertfă a unei populații ce plătea învingătorilor. Vinovați ori nevinovați, tăvălugul comunist a trecut peste ei. Românii au urmat imediat.

Note:

1. *Cuvânt înainte*, în Forumul Democrat al Germanilor din România, *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică. 1945*. Culegere de documente de arhivă întocmită de Hannelore Baier, 1994, p. 5.
2. Direcția Generală a Arhivelor Statului, Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, *23 August 1944. Documente. 1944*. Vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 638.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*, p. 637.
5. *Ibidem*, p. 702.
6. *Ibidem*, p. 728.
7. Hannelore Baier, *lucr. cit.*, p. 23.
8. Apud Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Editura ALL, București, (1996), p. 119.
9. Reproducem minuta din culegerea de documente consemnată mai sus: “Se pare că luăm o atitudine foarte activă împotriva deportării austrieșilor, sașilor și a altor germani sau elemente quasi-germane din România în Rusia în scopul muncii. Luând în considerare tot ceea ce a suferit Rusia, și atacurile premeditate întreprinse de România împotriva ei, și armatele vaste pe care Rusia le folosește pe front în prezent, și condițiile groznice ale popoarelor în multe părți ale Europei, nu înțeleg de ce rușii ar greși dacă cer ca 100 sau 150 de mii din acești oameni să lucreze în

subteranul lor. De asemenea trebuie să ținem minte că am promis să lăsăm destinul României în mare măsură în mâinile rușilor. Eu nu pot să consider că ar fi greșit din partea rușilor să ia români de orice origine doresc, ca să lucreze în minele rusești, în lumina celor întâmplate”. (p. 31)

10. D. Șandru, *Studiu introductiv. Deportarea germanilor din România în Uniunea Sovietică, în Deportarea...*, p. 8.

11. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor (ANDJB), Fond Inspectoratul de Jandarmi Oradea, ds. 40/ 1944, f. 16.

12. *Ibidem*, f. 370.

13. *Ibidem*, f. 135.

14. *Ibidem*, f. 371.

15. *Ibidem*, f. 358.

16. *Ibidem*, f. 352.

17. *Ibidem*, f. 297.

18. D. Șandru, *lucr. cit.*, p. 9.

ANEXE DOCUMENTARE

1

Nr. 46930 telefonic
Din 1 Noembrie 1944
Inspectoratul G-ral al Jandarmeriei
Dir. Sig. și Ord. Publice
Către:

Inspectoratul jandarmi Oradea

Rugăm verificați dacă toate Legiunile au trecut la executarea ordinului Nr. 46 930 din 30 Oct. 1944, referitor la tabelele de cetățenii români de origine etnică germană și luați măsuri ca acestea să fie înaintate I. G. J.-ului până în seara zilei de 7 Noembrie 1944, întocmite conform instrucțiunilor date.

Maior /ss/ Popescu

Pentru conformitate
Șeful Serviciului Pol.
Căpitan (ss indescifrabil)

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 16)

2

Nr. 177
din 1 Decembrie 1944
INSPECTORATUL JANDARMI ORADEA
către
LEGIUNEA JANDARMI ARAD ȘI BIHOR

În conformitate cu ordinul telefonic Nr. 49. 021/ 194(4) al I. G. J. și urmare ordinului nostru circular Nr. 103 din 16 Noembrie 1944.

Înaintați prin curier până la data de 3 Decembrie 1944, o situație numerică de cetățenii români, de origine etnică germană și separat maghiară, aflați pe teritoriul județului dvs. la data de 1 Decembrie 1944, pe categorii de ani după cum se arată mai jos.

Situația va cuprinde rubricile:

- Nr. curent, denumirea județului/ bărbați, între 16-30 ani, 30-30 ani (40 – n. n.), 40-50 ani, peste 50 ani total bărbați; femei între 16-30 ani, 30-40 ani, 40-50 ani, peste 50 ani, total femei; copii până la 16 ani pe sexe, masculin și feminin.

Total general germani și separat unguri.

Situația va fi întocmită în trei exemplare cu toată exactitatea pe a Dvs. răspundere, ținându-se seama de datele raportate anterior.

Nu se admite niciun fel de întârziere, lucrarea trebuind să plece prin curier la I. G. J. în ziua de 3 Decembrie 194(4).

INSPECTOR JANDARMI ORADEA

COLONEL,

I. Braia

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 370)

3

Nr. 176

din 1 Decembrie 1944

INSPECTORATUL JANDARMI ORADEA

către

LEGIUNEA JANDARMI ARAD ȘI BIHOR

În conformitate cu ordinul telefonic Nr. 49. 013/ 1944 al I. G. J.,

Înaintați prin curier acestui Inspectorat până la data de 7 decembrie 1944 tabel nominal de cetățenii români de origine etnică germană internați în lagăr până în prezent.

Tabelele vor cuprinde: nr. curent/ al persoanei/ localitatea/ pe alfabet în cadrul județului/, numele și prenumele, profesia, vârsta, motivul internării/ în rezumat însă suficient pentru a fi înțeles de Comisia de armistițiu, lagărul unde a fost trimis.

La sfârșitul tabelului se va face o recapitulare numerică pe bărbați, femei, copii.

Pentru indivizii care au fost trimiși în lagăr conform dispozițiilor comandamentelor sovietice sau altor autorități superioare, fără a se încadra la ordinele date de I. G. J. se va arăta aceasta la coloana „observații”.

Lucrarea va fi întocmită în cinci exemplare, scrisă la mașină la două rânduri, pe o jumătate de coală hârtie, adică 21/ 30 cm. mărime, numai pe o pagină a hârtiei.

INSPECTOR JANDARMI ORADEA

COLONEL,

I. Braia

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 135)

Telefonic

Nr. 397 din 20 Decembrie 1944

către

Legiunile Jandarmi Arad și Bihor

Conform ordinului Nr. 50417/ 1944 telefonic al I. G. J.

Raportați telefonic până în ziua de 22 Decembrie orele 9 dimineața următoarele:

1/ Situația numerică de toți bărbații de origine etnică Germană între 16-40 ani de pe raza Legiunei Dv. și pe profesiuni adică câți dintre aceștia sunt plugari, câți zidari, ingineri. etc.

2/ Situația numerică de toate femeile de origine etnică germană de pe raza Legiunei Dv. între 16-30 ani care nu au copii și au copii mai mari de vârsta de 8 ani și pe profesii adică, câte din ele sunt croitorese, învățătoare, casnice, etc.

Pentru culegerea acestor date care trebuiesc să corespundă întocmai existentului prezent, veți lua legătura cu autoritățile administrative locale.

Rezultatul va fi primit neapărat la termenul fixat.

Inspector jandarmi Oradea

Colonel, (ss indescifrabil)

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 358)

TELEFONIC

Nr. 433 din 26 Decembrie 1944

către

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI

„Direcțiunea Siguranței”

La ordinul Dv. Nr. 50771/ 1944.-

Raportăm situația bărbaților și femeilor de origine etnică Germană de pe raza acestui Inspectorat pe profesii după cum urmează:

1/ Legiunea Jandarmi Arad

Bărbați cetățeni români de origine etnică germană între 16-40 ani.-

Agricultori	840
Zidari	34
Frizeri	27
Tâmplari	26
Ferari	24
Măcelari	15
Mecanici	17
Morari	7
Croitori	22
Tăbăcari	1
Preoți	2
Studenti	1
Elevi	14

CELE TREI CRIȘURI

Lăcătuși	13
Cismari	31
Comercianți	28
Rotari	5
Tinichigii	6
Pădurari	1
Liberi profesioniști	1
Funcționari publici	7
Chelneri	1
Viticultori	1
Vopsitori	1
Brutari	2
Avocați	3
Farmacисти	1
Funcționari partic.	9
Dogari	1
Electricianți	3
Pictori	3
Muncitori	99
Total	1246

Femei de origine etnică germană între 16 - 30 ani, fără copii și cu copii mai mici (mari – n. n.) de 8 ani.

Casnice	2446
Croitorese	29
Comerciante	4
Eleve	3
Coafeze	2
Funcționare	29
Servitoare	9

Muncitoare 56

Total 2578

2/ Legiunea Jandarmi Bihor

Bărbați cetățeni Români de origine etnică germană între 16 - 40 ani.

Mecanici

Agricultori10

Total 13

Femei de origine etnică germană între 16-30 ani fără copii și cu copii mai mari de 8 ani.

Dactilografe

Casnice 2

Total 3

p. INSPECTOR JANDARMI ORADEA

Lt. Colonel

Enghiurliu

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 352)

Comunicat Legiunilor Arad și Bihor

ORDIN CIRCULAR

Nr. 520 din 31 Decembrie 1944

În conformitate cu ordinul Nr. 50671/ 1944 telefonic a Inspectoratului General al Jandarmeriei și urmare la ordinul acestui Inspectorat Nr. 397 din 20 Decembrie 1944 telefonic.

Luați măsuri a ține evidența minoritarilor germani bărbați și femei pe vârste și profesii, așa după cum sa cerut prin ordinele anterioare, cunoscând că I. G. J. cu ordinul de mai sus atrage atențiunea că este posibil să se ceară de către organele superioare noi date care vor trebui să existe la Legiune, fără a mai fi nevoie de investigațiuni prin secții și posturile de Jandarmi.

Pentru executare confirmativă întocmai.

INSPECTOR JANDARMI ORADEA

Colonel,
I. Braia

Șeful Serviciului Poliției
Căpitan,

(ANDJB, Fond Insp. Jd. Oradea, ds. 40/ 1944, f. 297)

AL. P. COVACI

GEOMETRII
SENTIMENTALE

*prin noianul de semne
ca prin oul de timp
în uitarea de-o clipă
ca-ntr-un fel de olimp*

*se adună mirenii
ca la ceas de povară
risipiți în lumina
ce ne dăinuie iară*

*și în crucea de rouă
mai aproape de noi
fulguiește cuvântul
nepătatelor ploi*

*(spre zidirea ce arde
ca pustia-n pustiu
repetam nesfârșirea
unui templu târziu)*

*

*ziua pare-o revoltă de înger
(poeme scâncesc în lumini fumurii)
savanții cu minți ruginite de spaime
se tem să înșire noi teorii*

*"pare-un târâm al rănilor clipa"
(moartea, stăpână și slugă, cânta)
cu drețele zării îngropate în frică
prostia umană, în sfârșit, triumfa?*

*vin amintiri dintr-o viață trecută
câlcând nesfârșirea cu margini albastre
plânge pământul sub vechile ploi
rodul, mai pur, în simțire se naște*

*(să vină fecioare cu mersul îngust
să-și lepede frunza de post și să uite
daimoni de clipă, ruguri de vis,
lepădarea de sine dacă vor să o cânte)*

*livrescă durere (a cărților sfinte)
pierdută ca fumul sub aripi de cânt
(rastelul cu rime – armă ciudată...
ne-apropie altfel de cele ce sunt)*

*eu, călător prin orga de spații
compun o tăcere sărutată de flori
(în slova de timp a poemelor mele
poți să te naști, să trăiești și să mori)*

*sfârșitul de secol ne-ajunge și iată
în sânge un frig de speranțe se strânge.
pasărea minții-mpuscată de gânduri
la flacăra vieții bate-n poartă și plânge*

*

*"să aduci o pâine,
o sticlă cu vin și câteva nimicuri
care să te facă fericită"*

*mă bucur de frica mea și râd.
plâng de răsul meu și mi-e somn,
mi-e somn de somnul meu*

*vântul, ce vrea să mă stingă,
ridică din mine palele focului
și le îndreaptă spre cer:
drumul până acolo e lung
(firul gândurilor se izbește de tavan,
invizibilul tavan ce domolește răbufnirile)*

*"să povestim pietrelor
despre înțelepciunea sculptorului!"
(când am vrut să vorbesc despre liniștea
pietrelor
sculptorii tăceau neclintiți în statuile lor)*

*mâna am întins-o în semn de-ntrebare
(rapsozii păreau urme de zeu)
jocul copilelor blonde s-a oprit în uimire,
uimire de-o clipă, apoi...
le-am întors spatetele
(gestul a fost de prisos
pentru că ele nu au privit în urma lor)*

*dacă ar fi întors capul
razele reci
ar fi redeșteptat amintirea trecutelor clipe
(jocul ar fi reînceput)*

*

*parcă s-ar fi rupt oasele
ca vreascurile în furtuni uscate
(mă temeam să nu rămân singur
printre atâtea nerostiri ciudate)*

*în sângele meu respira semnul
acelorași tic-tacuri egale
(am strâns pământu-n palme să-l sărut)*

*licărea depărtarea
fîntuită sub cântecul meu
(oasele-mi tremurau de lumină
ca într-un vers revolut)
așa m-am trezit, încărcat cu vise...*

Gabriela PERȚE

VERSURI

Aud pași venind tiptil spre mine
Aud urletele strigoilor în deșert
Mă doare croncănitul ciorilor în pustiu
Și ?miunatul pisicilor negre trecând în fața mea
Cerul e acoperit de spuma mării înfuriate și
Tulburate
Se aude un strigăt de ajutor
Un scrâșnet, un plâns în hohote
Un gemăt de durere
Se aude suferința clipocind de fericire
Și picăturile de sânge clocotind în roșul vieții.

Vorbești,
Taci.
Pe groapa adâncă și plină
cu spini, cu rugăciuni și rugăminți
Ai pus copacul fericirii tale
Ești liber să spui că există
Ești liber să spui că ai existat
Ești liber să spui că vei exista
Ești liber să te minți.

De ce oare când mă plimb
pe malul mării,
cândva atât de calmă, liniștită și azurie,
pescărușii nu se mai văd zburând
iar marea pare acum închisă,
furioasă și pustie?
Poate o fi îmbătrânit de atâtea valuri
sau poate s-o fi plictisit de atâtea pescăruși?
Voiam să-ți spun ceva
Un lucru mărunț pentru tine.
De nimic, fără importanță poate.
Luminile sclipeau și se contopeau înaintea
noastră,

Deasupra - o pânză de mătase împodobită cu
stele necăzătoare,
În urma noastră - un ghem de ață.
Firul Ariadnei pe care-l tragem după noi,
ca să nu ne pierdem, să nu ne rătăcim în
imensitatea aceasta de amăgiri,
în labirintul speranței și al visului.
Un vis visat odată și uitat într-o ladă prăfuită
din mansarda casei tale.
Aș vrea să-ți spun ceva, dar nu-ți mai spun
fiindcă a fost șters de lacrimi.

Mi se pare că m-am rătăcit
printre frunze demult veștejite,
care încearcă să mă acopere,
să mă apere de frig, de ceață și de nori.
Mă rătăcesc printre cuvinte, povești și idei.
Nu-s ale mele
Sunt ale voastre toate
Și nu mă regăsesc
Frunze moarte, veștejite,
căzute de pe-un cald și dulce zâmbet.
Vreau să scap și n-am ieșire
Vreau să văd și nu am soare
Vreau să strig în depărtare
Să m-audă un pui de cerb
că-ntr-o zi cu cer senin
va rămâne și el trist într-un luminis de vis.

Chiar de ți-aș spune că te iubesc
nu mă crede
fiindcă nu-i adevărat
Picături de ??zâne se preling pe fețe de îngeri
Aripile crocodililor sunt bătute în cuie
ca să nu-și mai ia zborul atât de des
Văd păianjenul cum înnoată și gândacul cum
aleargă
Se iau la întrecere pe viață și pe moarte
Oricât s-ar chinui nu reușesc
Furnica cea șmecheră câștigă
Ea se teleportează la iubire și o întrece.
Dragi telespectatori, câștigătoarea zilei de astăzi e
Furnica, fiindcă a lăsat în urmă iubirea.

EXISTENȚĂ ÎN ALB

În audiență la primar. Vreau să-i vorbesc despre faptul că toate dormezele mele sunt stricate. Primarul a avut mai multe operații, lucru care l-a făcut să fie extrem de politicoș. Iubește foarte mult animalele, dovadă pisica de pe biroul său care doarme cu capul lăsat pe telefon. Soția acestui om e suspectă de tuberculoză. Ei sunt un cuplu despre care se mai vorbește uneori în oraș. La despărțire, primarul mă întreabă dacă mai citesc cărți complicate.

Izbutesc să cânt atât de tare la flaut încât melodia se aude până jos, în Evul Mediu...

Mașina mea de scris e atât de veche încât îmi vine uneori s-o nimicesc cu toporul. Și totuși... primele articole scrise la ea, la fel primele fragmente de proză și cele șase cărți publicate până acum. Stă pe birou, parcă de la începutul lumii, inertă, ca o bucată mare de cărbune. M-a însoțit prin toate domiciliile, e cel mai credincios câine al meu. Când lipsesc săptămâni de acasă o îneacă praful, tăcânesc pe claviatura ei pisoii, șoarecii cu dezinvoltură îi rod banda, fluturii de noapte se izbesc bezmetici de ea, de la distanță computerele o batjocoresc. Mașina mea de scris, câine credincios, ca o bucată mare de cărbune...

Cuceresc vârful Everest. După ce înfig în gheață steagul, intonez imnul, salut în direcția patriei, beau un ceai, primesc mesajul din țară... "Te felicităm pentru izbândă. Vei fi cunoscut în toată lumea și noi, cei de acasă, o dată cu tine. Din multiple cauze, însă, prăbușiri de bănci, secete, alunecări de teren, delapidări, crize guvernamentale, întârzieri în plata pensiilor vei fi recompensat pentru marea ta victorie doar cu ... o chiflă.

Visez că e noapte, nu se vede absolut nimic în jur, sunt trântit pe spate, un dulău foarte mare îmi strânge degetele mâinilor între colții lui. Cer ajutor băiatului pe care-l simt prin apropiere. Aștept în același timp ca dinții puternici ai câinelui să-mi strivească mâinile. Mușcăturile fatale totuși nu au loc.

Frumusețea cailor de la începutul secolului, căldura șinelor în cursul verii, ruina treptată a unor alei, zăpada topindu-se prin gări, frânghiile de coborât sicrie, acul înțepând vena cu exactitate, haine, de la o vreme, tot mai vechi, absențe notabile de la botez, totdeauna, în apropiere, cineva, cu mai multă șansă decât tine, așteptări ce se lungesc peste alte și alte așteptări, pași timizi prin Capitală, s-a consumat și nunta ta, predarea lecțiilor de limbi străine, mirosul puternic din tramvai, ai vrea să părăsești societatea și nu poți, plictiseli ce vin mereu peste tine, neprevăzutul, neașteptatul, surpriza, seara, ca o copertă grea, rudele de sânge pe un șleap, departe, păsări în grădină, ratările din fiecare zi, liniștea de pe anumite coridoare...

Cu o mașină aș putea pleca din nou prin Europa. Etape mai lungi sau mai scurte, discuții la hoteluri pentru camere, bucăți mari de friptură mâncate prin diverse restaurante, cafele băute prin parcuri și cu fiecare zi o tot mai mare distanță față de descendenții geto-dacilor. Mi-e dor de orașele mici ale Ungariei, cu șesurile pline de istorie, de pădurile din jurul Budapestei, grele de umbre, foșnitoare, de drumul spre Győr, unde sentimentul de părăsire, de singurătate crește. Apoi Cehia, toată, un fel de castel, cu brazi ce cresc direct din ziduri. Pădurile Boemiei ca o noapte, satele ce se văd în zare, cu oameni ce suferă de boli pe care nu le știi. Și, iată, că la un anume ceas te afli și în Praga. Doamne frumoase și palide, turnuri de biserici, ferestre cu rulourile coborâte, un vag miros de ciocolată prin piețele rotunde, ovale, domnișoare în susul și în josul bulevardelor. Într-una din gări lume ce așteaptă trenuri locale.

Personal feroviar îngrijit, peroane strălucind de curățenie, femei înalte în haine ușoare, mai multe cărucioare de infirmi cu felurite etichete pe ele. Sosește o garnitură formată dintr-o locomotivă și trei vagoane albastre. Ciudatul miros de ciocolată ce se ridică dinspre roți. Coboară cam zece persoane și cam tot atâtea se urcă. La un moment dat garnitura pleacă dispărând repede în spatele unor arbori. Din Cehia drumul spre Germania e frumos, foarte mulți copaci cu scorburi, păduri ce dau munților aspect de perie, kilometri și kilometri în care nu vezi nici măcar o casă. Tot timpul mașina e depășită de trenuri ce se îndreaptă spre Berlin în mare viteză. Frontiera germană e păzită de un bărbat înalt, pe jumătate alb, pe jumătate negru, insensibil la prezentarea oricăror documente. Toată țara e plină de crai în căutare de aventuri ușoare și de specialiști în varii domenii industriale, în timpul liber și ei căutători de aventuri ușoare. Păsări multe printre catedrale și muzee, pianine pe marginea autostrăzilor,... și câmpuri în care stau abandonate tractoare strălucind de curățenie. Trebuie să fii sfios când străbați această țară, să nu tropăi prin pădurile ei, să-ți notezi în carnețele toate statuile întâlnite, să-ți menții gândirea sprintenă, căci doar ai atâtea de văzut... Trecând cu vechea mea mașină în Franța, găsesc această țară cufundată total în Evul Mediu. În locul cunoscutei "Autorute de Est", un drum de pământ cu gropi, în locul hotelurilor, hanuri debordând de mirosoare de mâncare, dintre care cel mai penetrant e stufatul de oaie. Asist și la câteva execuții conduse de însuși regele Bien-Aimée. Sunt indispus de faptul că nu pot face niciunde un duș și nici nu pot consulta un medic în privința migrenelor de care sufăr. Pe platoul de la Verdun, antrenamente cam obosite ale unor cavaleri ce, în mod normal, se prepară pentru un război. În apropiere de Paris mi se propune să particip la un turnir. Examinez ghioaga cu care ar trebui să lupt, fac constatări dezagreabile asupra ei, organizatorii ajung la concluzia că aș fi ridicol în postură de combatant pe cal. "Sunteți un intelectual, mi se spune, și în consecință vedeți-vă de drum..." Ultima imagine frumoasă din Franța e coborârea din ceruri, cu mijloace tehnice subtile pentru epocă, a catedralei din Lourdes. Revin acasă prin niște țări despre care mi se spune că peste câteva sute de ani vor fi socialiste...

Brusc, în mijlocul pieței, toate hainele căzură de pe ea. Rămase astfel, goală minute întregi, în fața unor oameni grobieni...

Italia, mă mușcă tot timpul păianjeni, nu-mi aduc aminte mai de nimic... Într-o zonă centrală a Romei, statuia din pietriș a unui mafiot și din țigla și sticle a unui medic

specialist în boli de stomac, Allogero Stampa. Le întreb pe doamnele din grup dacă și ele sunt mușcate de păianjeni. Pe una dintre străzile ce duc spre Colloseum, capturat de madam Acru, care-mi vorbește despre fiica ei premiantă, iubitoare cu deosebire a Italiei. Eu îi comunic că în liceu am fost tot timpul amenințat de repetențe, mergând vara doar la munci patriotice. Un domn din sudul țării, cu nas foarte mic, în timp ce ne apropiem de Colosseum, îi reproșează soției că s-a lăsat exagerat atrasă de un chelner. Răspunsul femeii e simplu... “M-am plictisit de tine și de înzestrarea ta”... Sufăr puțin din cauza căldurii și a celui permanent du-te-vino al mașinilor. Nervii mei parcă sunt niște așchii palpitând sub piele. Roma, frumoasa Romă, și, eu, care nu-mi aduc aminte de aproape nimic... Ne intersectăm în dreptul unei pizzerii cu niște portughezi peste care cad valuri de frunze. Trei femei deșirate între ei, aidoma unor turnuri. Doamna cu fiica premiantă mă întreabă dacă Roma e mare și dacă, fără știrea ghidului, s-ar putea mânca undeva mititei. Îi recomand să pună această întrebare domnului din sudul țării, aflat în continuare în proces cu soția. Mă gândesc, sub soarele Romei, apropiindu-mă de Colosseum, dacă față de părinții mei n-am fost prea distant. Uneori râdeam împreună, ba chiar ne și atingeam mâinile, umerii ... și totuși, găleți de apă rece cădeau între noi. Pe strada Taormin, foarte aproape de Colosseum, grupul nostru de turiști e primit cu aplauze. Un domn în pijama strigă de la o fereastră... “Cât de simpatici poate fi uneori și lumea a treia”... În sfârșit, ținta vizitei noastre, amfiteatrul... Mă îndrept de unul singur spre zona de buruieni a Colosseumului... Bidoane și dopuri rămase de la turiști mai vechi. Mă mușcă zdrobitor păianjeni, dar în incinta unui mare monument lucrul acesta poate fi considerat un firesc. Aș vrea să scriu în jurnal impresii extraordinare, dar, din nefericire, din istorie nu-mi mai aduc aminte de aproape nimic. Sunt singurul care aude din adâncul vegetațiilor luxuriante ale amfiteatrului, una dintre ultimele fanfare ale Imperiului Roman. Unda muzicală nu e nici veselă, nici tristă, și, cu toate acestea, răscolește. Eu cred că instrumentiștii imposibil de văzut și-au început programul muzical mamut cam prin preajma bătăliei de la Câmpiile Catalaunice. Începe o ploaie mărunță tocmai pe când ghidul ne vorbește de la un microfon despre Vespasian. Ce haine purta, ce orizont politic avea, cum se necăjea ori de câte ori ploaia îi deteriora sandalele și altele de acest fel... Eu aud în continuare fanfara, dar am impresia că multe dintre instrumente sunt pline, totuși, cu nămol. Timp de aproape nouă ore facem poze cu buruienile, scările, porțile de evacuare ale amfiteatrului. Niciodată n-am văzut atât de multă gloată fericită din lumea a treia...

Sute de morți s-au cățarat pe zidurile bisericii. Îi îngrozește cheștiunea uitării.

Simona ABRUDAN

LANARK – UN ROMAN POSTMODERN

Apărut în anul 1981, romanul *Lanark* a fost considerat de critici (Acker:1986; Murray și Tait: 1984) una dintre cele mai bune cărți apărute după cel de-al doilea război mondial, capodoperă a literaturii scoțiene. Îmbinare de realism și ficțiune, înscriindu-se pe coordonatele literaturii postmoderne, opera lui Gray oferă cititorului posibilități alternative de lectură și înțelegere.

Cele patru secțiuni ale cărții descriu experiențele pictorului din Glasgow Duncan Thaw și ale alter-egoului său postmodern, Lanark, prilej pentru autor de a recrea imagini ale epocii de dinaintea și de după cel de-al doilea război mondial. Numeroasele descrieri de așezări urbane atrag atenția asupra caracterului reprezentativ al orașului – fundalul pe care se derulează întreaga evoluție a societății postindustriale. Atacul direct sau indirect îndreptat împotriva societății de consum, alături de tendința către descentralizare și de utilizarea fragmentului ca principală tehnică narativă sunt elemente de legătură între părțile aparent izolate ale romanului. Deși prezentarea cronologică a evenimentelor este răsturnată (Cartea a treia precedând prologul, primele două cărți și Interludiul, Epilogul este plasat în cartea a patra, cu câteva capitole înaintea încheierii romanului), Gray sugerează un posibil mod de înțelegere a cărții: în *Interludiu* vocea Oracolului indică cititorului că povestea lui Thaw este cuprinsă de cea a lui Lanark, că Glasgow și Unthank nu sunt decât aspecte ale aceluiași oraș, ale aceleiași realități.

Alegoria lui Gray începe cu Cartea a treia (Book Three) a cărei acțiune este plasată în Unthank, oraș în care eroul ajunge după ce a renunțat la singurele lucruri care ar fi putut să-i stabilească identitatea. Absența luminii și bolile ciudate de care sunt afectați locuitorii lui oferă imaginea unei lumi în care orice formă de viață este negată, o involuție către animalic și anorganic. În Unthank boala identifică oamenii cu mai multă precizie decât variabile cum ar fi înălțimea, greutatea sau culoarea părului. Nimeni nu este imun și, în mod simbolic, singura modalitate de vindecare este lumina solară. Gestul lui Lanark de a alerga după o rază de soare, chiar dacă aceasta abia pâlpâie în spatele construcțiilor ce se ridică în zare, este o primă încercare de a se elibera dintr-o lume a nonsensului și maladivului.

Analogia cu labirintul, transferat aici din planul topografic în cel psihologic, ne trimite cu gândul la imposibilitatea unei alegeri existențiale. În această lume de spaime, în care oamenii dispar în mod inexplicabil și sunt atinși de boli ciudate, comunicarea dintre ființe devine imposibilă, absurdul cuprinzând întregul univers uman.

Tulburat de senzația că străzile, clădirile și oamenii atinși de boală se întind la infinit în toate direcțiile, Lanark este gata să încerce orice cale de salvare. Pământul se deschide sub forma unei guri uriașe și, după o cădere halucinantă, el se găsește într-un “Institut” subteran, izolat de restul lumii, de la începutul celui de-al doilea război mondial. Locul nu pare a fi însă cel visat de Lanark, pentru că, în spitalul subpământean, pacienții nu sunt tratați, ci folosiți într-un mod sinistru, pentru a furniza resursele de hrană și energie ale

Institutului. Analogia cu sistemul capitalist și mecanismele societății de consum sunt clar sugerate de Noake, unul dintre personaje:

“It is mad with greed and spreading like cancer, because it is fouling the continents and destroying the handiwork of God (...) Sometimes I care less of those the Institute eats than for the plants, beasts, pure air and water it destroys (...) But it is like all machines, it profits those who own it ...” (Gray, 1989: 102). (“Este orbit de lăcomie și se întinde precum cancerul, pentru că mânjește pământul și distruge lucrarea lui Dumnezeu (...) Uneori deplâng mai puțin pe cei pe care Institutul îi înghite, decât plantele, animalele, aerul curat și apa pe care le distruge (...) Dar, ca toate mecanismele, aduce profit aceluia care îl dețin ...”).

Înspăimântat de universul și mai închis în care s-a trezit, Lanark se hotărăște să meargă mai departe, nu înainte de a cere Oracolului informații în legătură cu viața sa de dinainte de Unthank. Relatarea acesteia formează substanța primelor două cărți (Book One și Book Two) care urmăresc evoluția lui Duncan Thaw pe fundalul unui Glasgow postbelic. Dacă imaginile halucinante din Cartea a treia trimiteau în mare măsură la proza lui Kafka, cărțile unu și doi sunt mai aproape de atmosfera Dublin-ului joycean. Condițiile exterioare se întrunesc și de această dată pentru a împiedica împlinirea celui ce nu se supune legilor lor. Având curajul de a adopta un unghi personal de vedere, de a nu ține seamă de ideile celor din jur, Duncan încearcă să se înalțe deasupra mediocrității, să nesocotească legile unei lumi în care omul este distrus și înjosit. Arta și dragostea, cele două căi prin care eroul încearcă să se salveze, sunt totuși sortite eșecului: neregăsind frumosul în jurul său, nu reușește să-l redea, iar atmosfera Glasgow-ului postbelic îi întărește convingerea despre deteriorarea relațiilor interumane. Cartea a doua se încheie cu sinuciderea lui Thaw. Dar, așa cum aflăm mai târziu în Epilog, gestul lui nu a însemnat o învingere a limitelor, ci o renaștere într-un alt univers, chiar mai meschin, închis de un orizont și mai apăsător.

Cu Cartea a patra, atmosfera sumbră a Unthank-ului este readusă în prim-plan. Aici condițiile s-au deteriorat îngrijorător: apa este otrăvită, iar resursele de hrană insuficiente. Cei care conduc orașul nu sunt altceva decât marionete în mâinile “Institutului”, la rândul lui supus “Creaturii”. În “Greater Unthank” reclamele nu mai au menirea de a oferi produse, ci timp: “Banii sunt timp. Timpul înseamnă viață. Cumpără mai multă viață pentru familia ta de la Quantum Interminable” (“Money is time. Time is life. Buy more life for your family from the Quantum Interminable”). Încercările lui Lanark de a-i avertiza pe oameni în legătură cu pericolul care îi pânzește se dovedesc inutile. Cartea se încheie cu imaginea apocaliptică a unui oraș înghițit de apă și foc.

Epilogul – plasat cu câteva capitole înaintea finalului – este punctul de plecare pentru orice discuție critică a cărții. Nastler, figura autorului, indică geneza romanului, diferitele etape ale scrierii, revenind asupra complicatelor relații temporale între părțile constituente. Intenția autorului ca romanul să fie citit într-o anumită ordine, dar înțeleasă în cu totul alta, este limpede afirmată. Această fragmentare și răsturnare a ordinii indică, pe de o parte, *dizarmonia* și lipsa de unitate a lumii cuprinse în roman, iar pe de altă parte, imposibilitatea de a cuprinde realitatea într-o imagine definitivă. Respingerea reprezentării mimetice în favoarea jocului cu timpul și formele este una dintre principalele modalități de creație adoptate de scriitorii postmoderni. Renunțarea la mitul originalității, prin recunoașterea surselor topite în structura operei, este ilustrată de un *Index al Plagiarismelor*, în care ideile împrumutate de la alți autori sunt menționate

pentru a-l scuti pe cititor de efortul de a le descoperi. Gray clasifică aceste împrumuturi în “Blockplag” (citarea directă din alte opere), “Implag” (sau “Imbedded Plagiarism”, prin care idei furate de la alți autori sunt încorporate în text) și “Difplag” (referiri și aluzii difuze, criptice). Prin tehnica punerii în pagină, textul tipărit dobândește o valoare sugestivă, indicațiile sfârșind prin a face parte integrantă din roman. Mai mult, cititorul este invitat să participe activ la definitivarea narațiunii, indicațiile oferind posibilitatea de a realiza o continuare a poveștii încheiate cu moartea lui Lanark.

Interesante sunt și frontispiciile realizate de Gray însuși și plasate la începutul fiecărei secțiuni, indicând temele principale ale romanului. Textul ca palimpsest, respingerea cultului originalității și autoreflexivitatea procesului de creație sunt sugerate de imaginea autorului care-și schițează autoportretul pe paginile unei cărți așezate peste alte cărți deschise. Spre deosebire de romanul tradițional, unde centrul de referință este constituit din cadru, acțiune și personaje, literatura postmodernă se preocupă în primul rând de scriitor și de procesul de creație. Mitul Autorului este adesea parodiat (în acest caz, figura lui Nastler reprezintă o răsturnare ironică a imaginii lui Prometeu); artistul singuratic este înlocuit de tehnicianul jucăuș, care assemblează mai multe fragmente, pentru a crea o operă măcar nouă, dacă nu originală. Dispoziția ludică este subliniată în *Lanark* prin tendința de a demitiza orice sistem de referință impus din exterior, autocomentariu și ironie. Relația dintre roman și realitate, personaje și autor este privită dintr-o perspectivă cu totul nouă: autorul (Nastler) nu mai reușește să controleze evoluția personajelor, re-povestirea anticipând adesea experiențele pe care se bazează.

Oferind o imagine surprinzătoare a lumii, sugerând natura ipotetică a realității, preocupându-se atent de procesul de creație, dar și de locul artistului într-o societate de consum, referindu-se direct la condiția omului modern și problema identității, romanul lui Gray invită cititorii la o participare directă la narațiune, nu doar prin tematica abordată, ci și prin procedeele de creație utilizate.

ALASDAIR GRAY – *Lanark: A Life in Four Books*, Paladin, London, 1989.

ACTUALITATEA ȘTIINȚIFICĂ ȘI CULTURALĂ

Eveniment științific: Întâlnire cu publicul orădean, în sala festivă a Bibliotecii Județene "Gheorghe Șincai" din Oradea (joi, 11 mai 2000, ora 13), cu prilejul prezentării cărții *Sub semnul luminilor. Samuil Micu* (Editura Presa Universitară Clujeană, 2000), de prof. univ. dr. Pompiliu TEODOR.

Cuvânt de salut

Domnilor și doamnelor, dați-mi voie să exprim bucuria noastră că domnul profesor universitar dr. Pompiliu Teodor este la Oradea, cu o carte substanțială, masivă, cu o primă monografie de o asemenea amploare a celui care a fost Samuil Micu, cel dintâi scriitor universal al românilor din Transilvania, mergând pe o linie a oamenilor universali care s-au produs deja, în secolele precedente, în cultura și civilizația românească.

Este foarte important că se revine astfel la Samuil Micu, pe o nouă treaptă de cercetare istoriografică și de evaluare a operei și activității sale, după studii anterioare, care au stabilit traseele mari ale acestui reprezentant al Școlii Ardelene, care a lăsat o operă de mare complexitate, o operă care nici până astăzi nu a putut fi restituită în întregime, deoarece cea mai mare parte a ei se găsește în manuscrise, dar sperăm că timpul va putea să rezolve și această dorință a noastră, de a avea o oglindă completă asupra operei lui Samuil Micu.

Deci, ne exprimăm încă o dată bucuria că sunteți cu noi, domnule profesor, și credem că, în continuare, cel mai bun lucru este să dăm cuvântul domnului profesor universitar dr. Viorel Faur, pentru a face prezentarea de rigoare a autorului cărții, cu tangențele inerente către subiectul ei. Vă mulțumesc!

Constantin MĂLINAȘ,
directorul Bibliotecii Județene "Gheorghe Șincai"

Stimat auditoriu,

Indiscutabil, pentru mine este un privilegiu faptul că, astăzi, la Oradea, pot să rostesc câteva cuvinte despre profesorul meu Pompiliu Teodor și, mai ales, să formulez unele afirmații cu privire la conținutul acestei monografii științifice, pe care o consider de o valoare remarcabilă. Apreciez evenimentul ca fiind unic, prin cel puțin două aspecte: 1. lansăm în cultura română cea mai solidă monografie despre Samuil Micu; 2. facem acest demers tocmai la Oradea, unde era posibil să devină episcop Samuil Micu, deci reînviem - și prin această manifestare - amintirea legăturii sale cu centrul cultural românesc din vestul țării. Mărturisim, totodată, că, de prin 1990, am stăruit pe lângă domnul profesor ca să tipărească la Oradea, sub egida Fundației Culturale "Cele trei Crișuri", importanta sa carte despre Samuil Micu. Mă bucur însă, sincer, că a apărut la Cluj-Napoca, prin efortul Presei Universitare Clujene, care, în ultima vreme, a editat o serie de cărți de istorie și din alte domenii, ce o impun pe plan național ca o editură nu numai productivă, dar și prestigioasă.

Iată, de pildă, și cartea în discuție a ieșit în condiții deosebite, devenind - pentru cei interesați de cultură, de istorie - de idei, un mijloc modern de informare, mai ales despre personalitatea care a avut vocație de întemeietor în mai multe domenii, de la cel istoriografic, la cel lingvistic și filosofic. Avem, astăzi, șansa de a putea parcurge o carte în care dimensiunile reale ale acestei personalități ne sunt restituite într-o manieră științifică modernă, prin așa-zisa înnoire a scrierii istorice românești, prin racordarea ei la istoriografia europeană. Știu că această carte a constituit, în 1970, obiectul unei lucrări de doctorat. Au trecut trei decenii, timp în care istoricul Pompiliu Teodor a manifestat o grijă extraordinară față de adevăr, cu un calm și o judecată cât mai riguroase, ceea ce a dus la o situare a cărturarului iluminist ardelean într-un context național și, concomitent, conexarea lui - prin diverse judecăți de valoare - la universalitate.

După un efort de durată, savantul profesor al universității clujene a ridicat lui Samuil Micu un monument spiritual, aducându-ni-l mai aproape, explicându-ne opera acestuia. Avem în față un om viu, producător de cultură, acesta fiind câștigul istoriografic real pe care ni-l oferă cartea în discuție. Există, de pildă, o mare diferență - sub raportul calității și al metodei - între prezenta monografie și cele consacrate, de către alți doi universitari clujeni (filologi), lui Gheorghe Șincai și Petru Maior. Este o altă categorie de carte istorică, superioară prin concepție și capacitatea de a răspunde unor exigențe istoriografice actuale, ferindu-se de biografism (care este încorporat în problematică), în beneficiul ideilor, al obiectivității, al evitării spiritului confesional, atât de deformant. Cartea stă sub semnul unei exemplare probitate științifice, ea fiind, realmente, un model de cercetare, interesată cu prioritate de adevăr.

Evident, cartea despre Samuil Micu se va așeza în bibliotecile și în cultura noastră la locul pe care-l merită, constituind o lectură substanțială. Iată, deci, că istoricul Pompiliu Teodor a lăsat, cum spune poetul, "urme vizibile pe nisipul eternității", mai ales pentru cititorii tineri, elevi și studenți, fapt pentru care îl felicităm, cu toată sinceritatea. Vă rog să-mi îngăduiți să-l invit să se refere la conținutul cărții sale.

Viorel FAUR

Onorată asistență,

Vă mărturisesc, din capul locului, că-mi vine foarte greu să vorbesc despre mine și despre cartea pe care am scris-o. Cred că tot la Oradea am realizat eu o treabă asemănătoare, la invitația și cu ajutorul colegului meu, Viorel Faur. În general, nu-mi place să se vorbească despre mine, iar când studenții mă citează, le spun "să trecem peste asta". Mi-aduc aminte, de pildă, de Cantemir, care, atunci când Sinodul rus i-a cerut un fel de autoreferat de susținere pentru propria lui carte, a spus: "nu înțeleg ca prin alte cărți să-mi justific punctul de vedere". Aș zice că și eu sunt într-o situație destul de incomodă, urmând să vorbesc despre carte. Ea este așa cum este, cu avantajele și dezavantajele oricărei cărți, cu limitele ei, care sunt și ale epocii, și ale persoanei care o scrie. De aceea,

n-aș vrea să insist și să fac o conferință. De fapt, nici nu mi-ar fi la îndemână, pentru că, trebuie să precizez: ceea ce voi spune aici este o improvizație. Ieri am vorbit despre cabală la Tg. Mureș, unde aveam ca oaspete un distins profesor de la Universitatea din Ierusalim, căruia îi făcusem o *laudatio*, când i s-a conferit diploma de *doctor honoris causa*, iar astăzi mă opresc asupra lui Samuil Micu, aici, la Oradea.

Cartea își are istoria ei. Era o teză de doctorat, de care m-am despărțit totalmente. N-am publicat-o, pentru că mi-a plăcut să mă "grăbesc încet". Mi-am dat seama de un lucru, adâncindu-mă în manuscrisele Școlii ardelene, unde am căzut "puțin așa, ca din cer". Alungat de la Institutul de Istorie, am ajuns la Biblioteca Academiei. Acolo, șeful meu a fost Lucian Blaga și realitatea este că eu am despachetat aceste comorile ale culturii românești. Mi-am schimbat direcția de cercetare. Mă pregătisem să fiu medievist și am devenit ceea ce sunt. În orice caz, nu mă mai recunoșteam în ceea ce scrisesem.

Îmi pare bine că pot să aduc astăzi o carte care, cât de cât, îl înfățișează pe Samuil Micu în propriile lui dimensiuni și valori, pentru că adevărurile spuse pe jumătate sunt minciuni și epoca era una a minciunilor, fiindcă, în fapt, trebuia să se tacă asupra unor probleme esențiale: *biserica și religia*. Or, Școala ardeleană, în afara reformei catolice, este incomprehensibilă. A fost principalul canal, potrivit istoriografiei actuale, prin care Aufklärungul a pătruns în societate. Din păcate, pregătirea profesorilor noștri de istorie ecleziastică sau religioasă este cu limite, indiferent de confesiunile pe care le împărtășesc, pentru că nimeni, bunăoară, când a citit actele sinodale, nu și-a dat seama că acolo este vorba de principiile tridentine, care se reiterează de la un moment la altul, dar asta este o problemă de pregătire și de informație.

Sigur că-mi pare bine, astăzi, că n-am publicat-o. Probabil mai puteam să și amân. Am fost presat de cercurile apropiate mie și, până la urmă, am făcut o nouă carte, care nu are nimic de-a face cu ceea ce fuseseră începuturile. Teza mea de doctorat nu era o monografie, dar era o carte incompletă și limitată la istoria istoriografiei. Desigur, Samuil Micu este o personalitate, ca întreaga Școală ardeleană, destul de rău înțeleasă, cu excepția a două mari personalități. Una a fost D. Popovici, a doua David Prodan, profesorul meu îndrăgit, care au deschis calea și, sigur, apoi, profesorul Francisc Pall, care a făcut o nouă deschidere, într-un alt sens. Această Școală ardeleană ar fi reductibilă la o frază a lui N. Iorga, pe care am așezat-o drept motto, care spunea în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*: "Samuil Micu a fost începător al erudiției românești și cel dintâi care a învățat și pentru alții". De fapt, în această frază este esența iluminismului, a Școlii ardelene, pentru că, într-adevăr, Iorga, fără să pronunțe noțiunea de iluminism vreodată, datorită formației lui pozitivistice (din jurul lui 1900), practic, prin această frază, l-a încadrat, o dată pentru totdeauna, în acest mare curent răscolitor, al revoluției vitale, a tot ceea ce a însemnat secolulul al XVIII-lea. Pentru noi, pentru întreaga Europă, pentru români, pentru unguri, sași, șvabi etc. problema mare -

care m-a împiedicat să scot pe piață o carte despre un protagonist, și a fost primul dintre ei - era legată tocmai de acest mare capitol care este istoria ecleziastică și viața religioasă.

Noi, nici astăzi nu facem o distincție, absolut necesară, între istoria ecleziastică, care este instituțională, și istoria religioasă. Mi-am dat seama că demersul principal al lui S. Micu a avut ca punct de pornire primele veacuri ale vieții creștine, istoriografia savantă a secolului al XVII-lea, a congregațiilor religioase catolice. De aici au pornit studiile sale patristice, care deschideau un drum spre istorie, perspective asupra unui posibil demers ce se regăsește în biblioteca de la Blaj, care este un monument, indiferent de locul unde se găsește, și care demonstrează ce se poate face atunci când se dorește, când o mână de oameni au făcut o bibliotecă în care se acoperă problematica secolului al XVII-lea și o parte din cea a secolului al XVIII-lea. Era o bibliotecă savantă, cu cărți și manuscrise celebre (cumpărate pe bani economisiți), care se regăsesc în patrimoniul culturii naționale, care, cândva, va trebui să fie reunit, să-și regăsească locul de origine. Am avut această șansă, de a avea la îndemână tot ceea ce a creat Școala ardeleană, prin manuscrisele de la Blaj și cele de la Oradea. Astfel, s-a deschis în fața mea o întreagă lume. Fiind alături de Lucian Blaga, care-mi era șeful direct și se ocupase de Școala Ardeleană fortuit (că nu avea de gând să facă așa ceva vreodată), am avut un dialog cu el. Până la urmă, m-am adâncit în lectura acestor documente, aducându-mi aminte și de lecțiile fascinante pe care le-am auzit de la D. Popovici, un istoric literar de la care am învățat enorm, prin deschiderea lui europeană. Am încercat, în timp, datorită unui sejur la Viena, să descopăr o lume căreia îi aparținuse Samuil Micu, care a studiat la Viena. Fără îndoială, aceștia sunt anii lui formativi, reali. Acolo încep studiile sale patristice, contactul cu filosofia wolfiană. Avea, desigur, și antecedente la Blaj, și anume în acel spiritus rector, care-și așteaptă cândva o monografie și care a fost Grigore Maior. El a fost autorul unei teze de doctorat (în 1647. la Roma) dedicată filosofiei newtoniene și wolfiene, o lucrare neașteptată. Este primul ardelean și primul în România care s-a apropiat de această problematică. Or, el a fost marele dispecer, care i-a trimis pe tineri la studii. Aceștia, mergând la Roma, au devenit istorici și teologi. Samuil Micu, care a făcut totuși universitatea laică (la Viena), a consacrat rostirii teologice o mare parte din timpul lui.

Sigur că, dacă am face un bilanț foarte succint, am spune că avem de-a face cu câteva direcții în cercetarea lui, de fapt a întregii Școli ardeleni, a iluminismului. Din păcate, de la înălțimea lui Samuil Micu, Gh. Șincai și P. Maior, lucrurile au alunecat spre un confesionalism mai apăsător. Vorba lui Blaga, după un secol al XVIII-lea de mare deschidere, secolul al XIX-lea se închide în confesionalism și acesta era adevărul. Cele două orientări, greco-catolică și ortodoxă, cu tradițiile din secolul al XIX-lea, au făcut o istorie potrivită momentului dat, polemică, uitând, uneori, că erau pe aceleași meridiane și unii și alții și, în sfârșit, a venit istoriografia laică, în special istoria literară, și Iorga stă în

prim plan, apoi generația lui D. Popovici, europeană, cu marile deschideri ale comparatismului. Această tentativă a fost reluată de profesorul meu D. Prodan, care a restituit partea de politică, de europenitate. Aceste viziuni erau restrictive, fiindcă lăsau afară, în bună măsură, tocmai acest continent al istoriei ecleziastice, religioase. Profesorul Pall a restituit un alt aspect fundamental, care confirmă un fond aproape nebănuț, în legătură cu conștiința de sine, etnică, națională, rămânând totuși, în continuare, un teritoriu care ar trebui integrat, adică rostirea teologică. S. Micu era apropiat de lumea ortodoxă, din care, practic, își trăgea originea. El a fost un credincios al bisericii sale, cu viziunea primei uniri, a păstrării ritului, a tot ceea ce însemna creștinătatea europeană și orientală, în același timp, pentru că, în fond, era una și aceeași, din punctul de vedere al credinței. El a mers pe ceea ce spunea, la un moment dat, ilustrul său înaintaș, unchiul său, Inochentie Micu, atunci când se manifestau tendințe de latinizare: acest lucru va aduce o mare primejdie, atât națiunii, cât și bisericii noastre, fapt care, ni se pare, este valabil și astăzi.

Sigur că m-am apropiat de S. Micu, reconstituind - pentru prima dată - după Iorga, opera și mai ales cea dintâi *Brevis historica notitia*, de la care pornește totul. A fost un istoric, așa spune, al națiunii, al românilor. A creionat, prin opera lui de ansamblu, hotarele unui viitor stat românesc, la care a și gândit într-o formă sau alta, mai ales pentru Moldova și Țara Românească, în spațiul monarhiei habsburgice, mult hulite și, așa zice, pe nedrept. Realitatea este că această imagine, pe care el a creionat-o, se datorează unui punct de plecare pe care-l regăsim la Miron Costin, la Cantemir, în ideea de „Țară românească”, „care s-a împărțit apoi”. Este vorba de patria originară la care Cantemir gândea, moldovenească, muntenească și Ardealul. Deci, S. Micu a crezut în această unitate fundamentală, esențială.

Cealaltă problematică constă în ce măsură opera lui este sau nu ratașabilă luminilor? Desigur, o problemă care merită o analiză. El a pornit, fără îndoială, de la experiența congregațiilor catolice, mauriene, a reformei catolice, post-tridentine și, evident, s-a întemeiat pe Sfinții Părinți și pe idealurile fundamentale ale creștinătății. Se greșește profund astăzi - și la ortodocși, și la greco-catolici - când se vorbește, pentru primele veacuri, de două direcții. A fost o singură biserică, pe urmă lucrurile s-au distanțat, din motive foarte bine cunoscute, asupra cărora nu trebuie să insist. M-au interesat, în mare măsură, rostirile lui în acest spațiu istoric, filosofic, teologic, lingvistic. Sper că voi fi, poate, în situația de a aduce mai multă lumină, familiarizându-mă cu o problematică foarte subtilă, mai ales în ceea ce privește lumea bizantină.

Firește că m-am oprit în capitolul penultim asupra istoricului iluminist. Sub multiple aspecte, el se mișcă între ceea ce a fost o tradiție a umanismului târziu, a preiluminismului, care-și prelungește existența în această parte de Europă, până în deceniul opt, care este deceniul de turnură, când Europa clasică sfârșea. El a fost un iluminist, un raționalist de natură idealistă.

Cartea e un moment în demersurile mele, probabil că va aduce un dram de lumină. Ea nu este o evangheliie sinoptică, a unor adevăruri spuse odată pentru totdeauna, lucruri de cari trebuie să ne ferim, fiindcă nici Evangheliile nu sunt unitare, în totalitatea lor. N-aș putea să afirm decât că am profitat enorm de pe urma discuțiilor cu profesorul meu Prodan, cu Lucian Blaga, apoi cu Keith Hitchins, un istoric american de valoare, care, și el, pregătea ceva asemănător. Dialogul rostit sau pur și simplu gândit, între bancă și catedră și, desigur, datorită și foștilor studenți, azi colegii mei, care, prin cercetările lor concentrice, au reușit să schimbe înfățișarea acestui secol al XVIII-lea care este fundamental european, a constituit un stimul.

Aș vrea să spun, în încheiere, că din toată această discuție, care se poartă sub ochii noștri, noi trebuie să înțelegem un fapt, că, dacă Epoca lui Miron Costin a fost vremea unor "predicatori în pustie", când se vorbea de originea noastră sau a statului moldovenesc (caracterizarea îi aparține lui Iorga), nici Cantemir n-a fost un *primum movens* al unui curent, cum ne place nouă să spunem, ci această renaștere se datorează în mare măsură ambianței europene, aș zice catolice prin excelență. Dacă este, totuși, să vorbim de ceea ce a însemnat occidentalizarea culturii române, aceasta a făcut-o Micu și ceilalți. Trebuie să recunoaștem că, prin reforma catolică s-a creat un curent, prin pastorație, de comunicare cu comunitățile. A fost un canal prin care, la nivelul unei adevărate pleiade, s-a comunicat cu Europa occidentală, cu sorgintea noastră, ca neam.

De aceea, cu toate discuțiile pe care le auzim în legătură cu o problemă sau alta, cred că este necesar ca lucrurile să fie reasezate pe temei documentar, să le vedem în cadrul epocii și în cel al oportunităților unui secol, care au fost altele, decât sunt ale noastre.

Ei au realizat o revoluție în gândire. Dacă privești la scrisul lui vlădica Teofil, cum iscălea cu o mână tremurândă și într-o grafie destul de îndoielnică, la sfârșitul veacului al XVII-lea, și parcurgi scrisorile preoților la sfârșit de veac XVIII, împeștriate de cuvinte latine, de expresii latine, cu un scris foarte personal, îți dai seama de progresul generațiilor care s-au ridicat și care au făcut posibil pasul înainte în emanciparea noastră ca neam și în integrarea într-un spațiu mai larg de respirație, cel al Europei. Aceasta a fost intenția mea. Cât am reușit, asta rămâne de văzut. Cărțile de istorie au o vârstă mult mai redusă decât odinioară, mai mult de vreo 5 ani ele nu trăiesc. Ele își au locul lor într-o evoluție, în știință, deși după un timp ele se perimează. În istoriografia noastră, avem un răgaz mai mare, dar indiscutabil că, apropiindu-ne de această lume, o putem regăsi în aspirațiile noastre de astăzi, când se vorbește de Europa. Am fost în Europa, și suntem, dovadă: Școala ardeleană. Tot așa ar fi o greșeală fundamentală să-l facem pe Samuil Micu ortodox, când el n-a avut de gând să fie ortodox, ci a rămas credincios bisericii căreia i-a aparținut, păstrării ritului și tradiției noastre răsăritene, peste care el știa foarte bine că nu se poate trece și ea nu poate fi anulată. De aceea, a făcut epocă și lucrarea lui stă la baza sintezei istorice românești de la cea xenopoliană și până astăzi. De aceea, mă bucur că am putut (și m-am lăsat destul de greu convins) să prezint cartea despre S. Micu în această incintă, care este a bisericii greco-catolice. Este suficient să te uiți la ea și să te regăsești în atmosfera unei generații, adevărat, târzii, dar care avea simțul monumentalității și al posibilei compatibilizări cu ceea ce era în jur.

Era o mână de oameni care-și respectau trecutul și statutul și cred că aceasta este o treabă din care generațiile tinere trebuie să învețe. În primul rând, să nu ne grăbim să rostim lucruri alături de adevărul și să privim mereu, cu reticență, la ceea ce fac alții. Să ne grăbim să facem și noi ceea ce putem să facem, pentru că vremea pumnului în gură sper că a trecut. Să convingem pe toată lumea, prin propria noastră prestație, că suntem o civilizație și nu o cultură.

Închei cu o lectură pe care am făcut-o într-o revistă basarabeană, dedicată Estoniei, în care un reporter moldovean intervievea o personalitate de primă importanță din Estonia și întreba: "Domnule, cum se face că noi, ucrainenii și moldovenii, nu am reușit să facem ceea ce ați făcut voi?" Răspunsul a fost unul care m-a cutremurat: "Noi suntem o civilizație, dvs. sunteți cultură". Or, aceasta este problema fundamentală, a spectrului în care noi ne mișcăm.

Noi trebuie să devenim o civilizație, din stradă și până în comportamentul nostru, care să fie de respect față de celălalt, față de noi înșine, în ultimă analiză.

Vă mulțumesc pentru atenția cu care m-ați ascultat.

Constantin MĂLINAȘ

PE ACOPERIȘUL POROLISSUM

Apariția celui de al zecelea număr al revistei „Limes” de la Zalău, de această dată în tandem cu revista „Archeus” de la Baia Mare, a dat prilejul inițierii unei întâlniri a delegațiilor revistelor de adevăr și credință românească din județele nord-vestice ale României, în zilele de 14-15 iulie, pentru a discuta starea și viitorul lor. Inițiativa a aparținut Inspectoratului pentru cultură Sălaj, prin dr. Cornel Grad, consilier șef, precum și Fundației culturale „Archeus” din Baia Mare, ca grup. Deși invitațiile s-au adresat mai multor redacții, s-au prezentat mai puține, anume de la Oradea, Satu Mare, Sighet, Bistrița, desigur de la Zalău, Baia Mare și de la Galați, din partea revistelor „Limes”, „Archeus”, „România km. 0”, „Dominis”, „Poesis”, „Familia română”, „Minerva” și „Jurnalul de Sighet”. Au lipsit reviste importante, precum „Arca” și „Aradul cultural”, „Arhipelag” (Deva), „Vatra” (Târgu Mureș), „Apostrof”, „Steaua”, „Cetatea culturală”, „Tribuna” (Cluj-Napoca), „Familia”, „Unu”, „Cele Trei Crișuri” (Oradea), „Astra” (Brașov), adică este întrebarea dacă reuniunea a fost destul de cuprinzătoare, sau a fost o reuniune parțială, din intenție, sau din întâmplare. Nu știam acestea, nu le știu nici acum, oricum, am mers la Zalău din dorința de comunicare și cunoaștere și ne menținem deschiși în continuare pentru aceasta.

Genericul propus de gazde pentru colocviu a fost intitulat: „Cultura la frontiera dintre milenii - rolul și destinul revistelor regionale de cultură”, dar s-a dovedit inoperant, deoarece fiecare ne-am spus păsul pe coordonate proprii, sau despre regionalismul de conștiință, adică s-a dovedit încă o dată cât de greu este să mai faci un simpozion pe tema dată.

În deschidere Domnul Cornel Grad, ca inițiator și redactor șef al revistei „Limes”, a arătat că aceasta este mai mult decât „Acta Musei Porolissensis”, care a apărut 20 de ani la Zalău și după care vine, de trei ani, pentru a da o alternativă. Revista „Limes” e istorie și ceva în plus, cum a sintetizat Domnia sa, o publicație de transfer a istoriei pe mai multe paliere, mai puțin ocupate „restituind istoria cum se face în lumea nouă acum”. Practic revista s-a născut la Zalău după ce în 1997 a avut loc acolo „Congresul Limesului”, privind granița fortificată, care despărțea Dacia Porolissensis de zona dacilor liberi, de la vest de Meseș și toată zona Bihorului, până unde s-au întins ei. Revista e gândită astfel ca o replică de cultură la limesul vechi, care nu mai este frontiera fortificată, ci fortificarea comunicării. Astfel, la Zalău s-a clădit o publicație nouă, care nu este a unei mișcări, ci a unei idei. Aceste observații mă obligă să spun, în comparație cu realitatea revistei, că nu este deloc regională, nici de margine, că este pur și simplu

o revistă de calitate, care nu merită să se retragă în complexe pe care nu le are. Dar care își mai poate verifica unele stridențe și teribilisme de evaluare, chiar din acest număr jubiliar, în care se folosește un lexic inadmisibil la adresa unei cărți bune, precum volumul al doilea din Istoria României: Transilvania, Ed. „George Barițiu“, Cluj-Napoca, 1999, de 1642 pagini. În timp ce alături se face o relatare neutră, lipsită de atitudine, față de o carte de istorie din Ungaria, a prof. dr. Mihaly Fülöp, care comportă discuții. Spun aceasta ca unul care am coorganizat la Oradea un simpozion pe marginea acestei cărți, „La paix inachevée“, la care am invitat chiar autorul, care a și venit, în 4 iunie 1998, urmând o dezbatere de circa trei ore, foarte interesantă. Atunci s-a produs un dialog bărbătesc între autor și istoricii orădeni, din care toți au câștigat și în primul rând adevărul istoric. De aceea, la astfel de cărți a le prezenta numai sumarul, precum vedem în „Limes“, înseamnă a greși, deoarece se induce ideea că redacția e de acord cu toată materia din cartea respectivă.

Iar a pune după sumar următorul text: „Precum se vede din sumar, problematica este vastă și detaliată, fiind abordată profesional și cu responsabilitate moral-științifică adecvată“, înseamnă de fapt a fi lipsit de responsabilitate. Sentimentul meu este că Domnul dr. Cornel Grad, care semnează, nu a parcurs cartea, căci altfel nu putea scrie ca mai sus, oricât am umbla la frontierele culturii.

În simpozion a urmat Domnul Augustin Cozmuța, redactorul șef al revistei „Archeus“, apărută acum în ediție siameză cu „Limes“. Domnia sa a vorbit despre fervoarea cu care grupul de redactori băimăreni editează în regim privat, fără sprijinul Inspectoratului pentru cultură, sau alt sprijin oficial, o revistă voluntară, cu sărituri, când format tabloid, când carte, care se vrea în sine un obiect de artă și expresia autorilor de literatură din zonă, pentru competiția cu neuitarea. Ca urmare, „Archeus“ publică preponderent creație literară, istorie literară și critică, mai puțin fiind o revistă științifică. Ceea ce le-a atras reproșuri și critici, dar au rezistat și au reușit, afirmă domnul A. Cozmuța, să stăvilească veleitarii și nonvaloarea, să devină o revistă reprezentativă pentru Baia Mare și Maramureș. Se înțelege că ei acceptă prin sumar și își asumă provincialismul ca valoare. Nu au o prea bogată tradiție a revistelor locale, doar vechea gazetă „Cronica“, apoi „Cronica literară“, a venerabilului Gheorghe Crișan, de aceea ei cred că umplu un gol. Acum au făcut mariajul cu „Limes“, ca să poată apărea, e solidaritatea a două neputințe, sau un mariaj morganatic, de care se bucură femeile sărace, când nasc gemeni, aici însă o îngemănare spirituală. Ceva li se desenează și lor, se pare că îi va prelua și finanța Consiliul Județean Maramureș.

Președintele Consiliului Județean Sălaj, domnul Leontin Bordaș, a salutat adunarea și s-a dovedit foarte implicat în susținerea „Limesului“, ca fiind cel mai important act de cultură scrisă din județ, fiindcă „ce ar face Zalăul fără istoria limesului și Sălajul, fără istoria Șimleului“! A rostit frumos că autorii de acum

muncesc anonim și mult, ca redactori la „Limes“, mai puțin cunoscuți, stele nevăzute, însă luminează și viitorul îi va recunoaște de stele.

Promite sprijin pentru editarea revistei și pune întrebarea dacă nu ar fi de folos o îngemănare mai largă a revistelor românești de pe nord-vestul țării, istoria județelor ar motiva, căci județul Sălaj mai există în toate județele înconjurătoare, iar unirea forțelor ar putea duce la promovarea rădăcinilor acestui spațiu.

Ziaristul V. R. Ghenceanu, cu firea sa francă, arată că la Baia Mare mai apare o revistă, acum se face corectura primului număr din „România km. 0“ și că la granița dintre milenii revistele de cultură se sprijină pe umeri privați: – Ce ar fi „Limesul“, dacă nu ar fi Cornel Grad, ce ar fi „Familia română“, dacă nu ar fi C. Mălinaș, ce ar fi „Minerva“ dacă nu ar fi Cornel Cotuțiu la Bistrița, ce ar fi „Archeus“, dacă nu ar fi Ioan Marchiș și Augustin Cozmuța, la Baia Mare! Întrebare fără de răspuns! Au venit de la Baia Mare opt persoane cu un microbuz plătit de ei, deoarece Inspectoratul pentru cultură nu i-a ajutat. Acum, ei au acolo redactat un dicționar de scriitori maramureșeni, pe 200 de ani, cu 210 autori, pe care-i prezintă. Nu au bani de editare. Au deschis o subscripție publică în acest scop, până acum au adunat zece milioane de lei de la subiecți, dar le trebuie 75 de milioane. La Baia Mare s-au înființat 12 edituri, au mai rămas 3, mai funcționează numai una, „Gutenberg“, care trăiește din imprimate comerciale și etichete pentru oțet. Totuși, nu trec două săptămâni fără să se lanseze o carte a unui autor local.

Și, parcă pentru adevărire, urmează, însă la Zalău, lansarea cărții „Etica creștină privită dinspre filosofie“, disertație de dr. Nicolae Iuga, profesor din Sighetul Marmăției și redactor șef al gazetei „Jurnalul de Sighet“. Este o lucrare elevată, cu discursul foarte bine susținut și controlat conceptual, succesiune de eseuri, în care se propune reconstrucția eticii creștine din perspectivă filosofică. – Aveți de a face cu o carte importantă!, exclamă Domnul Ghenceanu, ca redactor al ei. Nicolae Iuga este un scriitor plastic, ca G. Călinescu și N. Crainic. Luați-o, că nici nu știți ce pierdeți!

– Să ne cumpărăm cărțile, noi între noi să ni le cumpărăm!

– Noi să ne vindem!

– Să ne cumpărăm. De vândut, ne vând alții!

Domnul Cornel Cotuțiu, de la Bistrița, care mereu a moderat în locul gazdei, întrebând pe mai mulți: „– Cine ești dumneata, Domnule Cutare!“, relatează dificultățile ce le are cu „Minerva“ sa, care este pe cale de dispariție și cere ajutor, în primul rând financiar. Felicită, deci, combinația geamănă dintre două reviste, două județe, și crede că trebuie făcut mai mult zgomot în toată țara, pentru îngemănarea revistelor. Să intre Satu Mare și Sălaj, în Bistrița-Năsăud și așa mai departe până în Bihor. E de părere că revistele de provincie sunt replică la cele de capitală, sunt reviste competitive, de performanță și chiar „Luceafărul“, sau „Viața românească“ sunt tot mai de provincie.

În final, vine cu mesajul: – Revista „Minerva“ de la Bistrița se duce... are din ce în ce mai puține zile! Propune ca ceilalți și celelalte reviste prezente să preia autorii din zona Bistriței și Năsăudului.

Poetul Ion Butnar, din Baia Mare, e de părere că revistele din provincie sunt necesare mai mult acum, ca altădată. Când istoria literară a lui Ion Rotaru dă mai multe rânduri lui M. Cărtărescu decât poetului Viorel Mureșan, atunci revistele din provincie sunt necesare, pentru a ne impune valorile locale. Revine domnul Cornel Cotuțiu și propune o „combinație pe o porțiune zdravănă din Ardeal“, între revistele de la județe, prin inspectoratele pentru cultură, pentru a publica valori locale, naționale și universale. Dirijorul Ion Secăreanu se asociază plastic, spunând că omul sfințește locul, dar îl și spurcă! Au în județ și așa, și așa! În Maramureș au instituții chemate pentru cultura scrisă, care nu fac efortul lor înspre reviste. Cere colaborarea celor prezenți, deoarece este pericol de a nu putea face cultură scrisă din cauza dereglărilor financiare. Consilierul Nicolae Scheianu mai echilibrează discuția. Arată că este într-o postură jenantă, ca delegat al Inspectoratului pentru cultură Maramureș, însă și cu redacția „Archeus“ au fost neînțelegeri. El însuși a fost redactor la „Archeus“, acum a plecat și scoate altă revistă, „România km. 0“, cu un sponsor îndrăgostit de cultură, care a dat 40 de milioane.

Domnul Gheorghe Haiduc salută adunarea din partea redacției „Poesis“, cu scuze pentru George Vulturescu și arată din efortul și greutatea lor. Cu Consiliul Județean sunt în război de trei ani, primesc o contribuție din partea Ministerului Culturii, au pus revista sub tutela unui cotidian local și astfel pot să o ducă mai departe. Lunar fac la Satu Mare lansarea unei cărți de poezie, adesea de autor local. Nimeni nu este plătit pentru munca de redactor, iar drepturi de autor nu se dau.

– „Poesis“ e o revistă provincială?

– Nu. Ea doar apare la margine de țară!

Pe la orele două, tocmai din Galați a venit, ne vorbește un tânăr arătos, Cosmin Gutanu, cu părinții originari din Cehul Silvaniei. Scot acolo revista „Dominus“, din ianuarie 2000, privată, făcută pe ruinele unui săptămânal de după 1990, care se vindea cu miile de exemplare în... Covasna. Ei reprezintă generația tânără în presă și se luptă să nu fie sufocați de economie.

Până când Domnul Gheorghe Șișeșteanu prezintă două cărți de etnologie, editate cu Universitatea din Oradea, unde predă, încercăm să decupăm câteva concluzii din întâlnirea noastră.

Propun astfel să nu ne mai văietăm atâta unii către alții, de parcă ne-ar face plăcere această văicăreală, ci să ne asociem, pentru a ne proteja, apăra și ajuta între noi, făcând o unitate, în care să se respecte diversitatea fiecăruia. Ca o corporație a redacțiilor de reviste, în trei luni o comisie ar putea să prezinte proiectul de asociere. Cornel Cotuțiu e încântat, reține și repetă și el ca să trecem de la jelanie la acțiune. Chiar exagerează, când propune o revistă națională a

acestor județe. Cornel Grad e de acord, de asemenea ceilalți, să ne reîntâlnim în trei luni, ca să discutăm proiectul.

Și astfel mergem la masă, apoi urcăm, lângă Zalău, pe mătura dominantă, unde dorm sub sol vestigiile uriașului castru și oraș roman Porolissum, de pe limes. E un loc extraordinar, de belvedere, ca de pe un acoperiș al Ardealului, ce ne dă lecție de unitate a vederii înconjurătoare, pentru a putea ști și auzi cum ar trebui să facem și noi în și cu revistele noastre. Și sperăm să putem face tot mai bine. Acoperișul de la Porolissum e o lecție pentru aceasta.

Această carte (*Ghilotina sinelui*, Ed. Vinea, 2000, col. "Poeți de azi"), apărută într-un veșmânt grafic de excepție, este a opta carte a poetei Paulina Popa, în afara celor peste 20 dedicate copiilor.

În prefața la acest volum (auto)referențial și intens revelator pentru evoluția acesteia vestale a rugului poeziei, unul dintre magistrii criticii și esteticii literare de la noi – l-am numit pe Romul Munteanu -, subliniază, între altele: "Între cer și pământ pare să existe un flux continuu de comunicare. Starea frînțială a omului conceput de Paulina Popa nu este una de cădere ireversibilă. De aceea, în versurile sale nu găsim accente de paroxism, semne de frică existențială sau disperare în fața morții. Amestec de bine și rău, omul din poezia autoarei are șanse de salvare".

Și totuși, ne îngăduim să observăm – în al doilea ciclu de versuri al *Ghilotinei sinelui*, intitulat *Spaima fericirii* -, că discursul liric stă, preponderent, tocmai sub semnul frisona(n)t al unei imanente a pericolului și periclității, în care sinele e captiv într-o carapace a singurătății ultragiante: sacrul și sacralitatea nu sunt frecvent invocate, nu mai sunt (exclusiv) vasele comunicante cu profanul, care caută un punct de sprijin, un reazim al lăuntrului ostenit de lume și de sine, astfel că acestea sunt percepute doar ca niște umbre subiacente, pâlpâind asemeni unor stele îndepărtate, cu lumină vestejită de chiar setea "privitorului" (poetului) de absolutul iluzoriu al regăsirii de sine: "Pe munții de spaimă/ văd amiaza cu spuce, deynădejdea, neantul și lacrima " (pag. 176); "între mine și umbra morții - / o tăcere aliată cu urletul/ povestește despre ierburi de leac,/ despre fiara ce vine/ să mă-nsoțească (pag. 154); "Poetul surde – e fericit să recadă/ într-un trup de fiară sfielnică" (pag. 134); "Pasăre a spaimei/ cum stai și cânti în sângele meu/ spulberându-mi fiecare cuvânt " (pag. 126); "Un vers este fiară dresată – altul este inert/ ca o iluzie reprimată " (pag. 121); "secer câte o spaimă/ îngropând-o în subsolul paginii " (pag. 115); "Poetul colindă cerul cu spaimele lui ce par fântâni întunecate" (pag. 190); "Uneori spui cuvinte/ care schimbă ordinea spaimei" (pag. 192); "Uneori mă simt prinsă de vie/ în preaplinul ce dă peste margini/ cuvintele temute" (pag. 198) și, în fine, dintr-o "addendă" către cititor: "Aproape de tine, cititorule, rediscut în fiecare zi imaginea unei vieți/ (...) Uneori purtăm aceeași mască./ Îți vorbesc despre spaimele mele aplaudând" (pag. 202). De unde putem lesne deduce că există – și coexistă – anumite "sincope" existențiale care perturbă – sau provoacă aritmie – fluxul(ui) evanescent și sepulcral, auroral și inefabil al comunicării dintre sacru și profan. Vorba poetei: "Fericirile și spaimele amenință. Ce lucru mare?" Sigur că, "într-o altă parte de suflet", în primul ciclu al cărții (*Umbra lui Dumnezeu*), cele 39 de părți ale acestuia – în care ultimul vers al primului poem este începutul celui de-al doilea ș. a. m. d. – invocația Divinității este aproape o invariabilă a discursului ("De la un capăt la altul, poemul/ asculte de Domnul" (XXXII). Ceea ce nu înseamnă, însă, că acesta – poemul – nu e, pe alocuri, frisonat de interogații, de îndoială chiar, care mărește relația disjunctivă înger – demon: "Uneori/ scoatem, de la sân atingerea sfântă.../ Cine va împăca îngerul cu demonul?/ *Ei ne scriu numele* (subl. n.) subțire, ușor ca/ umbra lui Dumnezeu". Este clar că poeta Paulina Popa – prin *Ghilotina sinelui* -, ne privește cu alți ochi, construind discursul lirico-estetic dintr-o ipostază accentuat a(l)titudinară, ceea ce, indubitabil, conține girul (semnul, sămânța) unor alte viitoare împliniri artistice.

Prima companie de transporturi internaționale privatizată (în 1993) din România, care actualmente dispune de 200 de camioane (Volvo) cu semiremorci frigorifice, alături de întreaga gamă de facilități destinate întreținerii și reparațiilor.

Are servicii de asistență tehnică și recuperare în relații interne și internaționale, precum și depozit pentru mărfuri refrigerate, congelate și generale, parcare supravegheată și întreaga gamă de asistență socială.

Dispune de atestat local pentru operațiuni de vămire la export și import, având curte vamală proprie.

Este situată pe drumul principal E 60, la numai 4 km de vama Borș, punct de frontieră a României cu Ungaria.

Seriozitatea Companiei de Transport Frigoexpres este atestată și de motoul acesteia: "REPUTAȚIA NOASTRĂ ESTE ȘI OBLIGAȚIA NOASTRĂ".

FRIGOEXPRES

ORADEA ✨ ROMÂNIA

3700 ORADEA - România, Șoseaua Borșului nr. 53
Tel: +4-059 143588; 144995, Fax: +4-059 137464, Telex: 34290

PREȚUL: 10.000 Lei